№1(26) (2026 ж. Қаңтар/Январь 2026 г.)

АНМЕТ IZBASARLARY BAITURSYNULY

Республикалық ғылыми–әдістемелік журналы

"Ұстаз – жүректен жол тапқан шырақ пен шамшырақ."

«Шымкент қаласының білім басқармасының № 58 жалпы орта білім беретін мектебі» КММ

Биология–химия пәндерінің мұғалімі, педагог–шебер

Базарбаева Сауле Ибадуллаевна

«AHMET BAITURSYNULY IZBASARLARY» республикалық ғылыми-әдістемелік журналының **№1(26) (2026 ж. Қаңтар)** шығарылымы.
Выпуск **№1(26) (Январь 2026 г.)** республиканского научно-методического журнала **«AHMET BAITURSYNULY IZBASARLARY».**

QR-кодты сканерлеу арқылы «AHMET BAITURSYNULY IZBASARLARY» ғылыми-әдістемелік журналының куәлігін көре аласыз.
Отсканировав QR-код, вы сможете увидеть свидетельство научно-методического журнала "AHMET BAITURSYNULY IZBASARLARY".

Басылымның кезеңділігі - айына 3 рет шығады

№ KZ22VPY00060452 есепке қоюы туралы
КУӘЛІК

Қазақстан Республикасы Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі Ақпарат комитетінде берілген

Периодичность издания — 3 раза в месяц.

СВИДЕТЕЛЬСТВО
о постановке на учет № KZ22VPY00060452

Выдано Комитетом информации Министерства информации и общественного развития Республики Казахстан

ТАҚЫРЫПТЫҚ БАҒЫТЫ:
тіл білімі мен әдебиеттану мәселелері, ұлттық құндылықтар және білім, ғылыми-әдістемелік ізденістер, педагогикалық тәжірибе және инновация, рухани жаңғыру және тәлім-тәрбие, ақпараттық-сараптамалық материалдар, Ахметтану және тарихи-ғылыми зерттеулер.

ТЕМАТИЧЕСКОЕ НАПРАВЛЕНИЕ:
вопросы языкознания и литературоведения, национальных ценностей и образования, научно-методических изысканий, педагогического опыта и инноваций, духовного возрождения и воспитания, информационно-аналитических материалов, Ахметоведения и историко-научных исследований.

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ / РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ
Бас редактор:/Главный редактор: Баянды Ерлан
Дүйсенбекова Б.Н. – биология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Қарағанды медицина университеті
Дүзбаева Н.М. – биология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті
Каскарбаева Б.Б. – педагог-шебер
Қасқабаева Ф.С. – педагог-шебер
Есенова Ш.Б. – педагог-зерттеуші
Иманбек Ә.О. – жаратылыстану ғылымдарының магистрі
Алшынов А.Ә. – жаратылыстану ғылымдарының магистрі
Корректор / корректор: Кәкіш Мерей Ертайқызы
Жауапты хатшы / ответственный секретарь: Есбергенов Айдын Ардақұлы

Материалдардың анықтығына авторлар жауапты болады.
Редакция материалдарды қабылдамауға құқылы.

Ответственность за достоверность материалов несут авторы. Редакция оставляет за собой право отклонять материалы.

«AHMET BAITURSYNULY IZBASARLARY» ғылыми-әдістемелік журналының авторларға арналған ережелерімен QR-кодты сканерлеу арқылы таныса аласыз.
С правилами для авторов научно-методического журнала «AHMET BAITURSYNULY IZBASARLARY» вы можете ознакомиться, отсканировав QR-код.

Мазмұны / Содержание

Жусипова Г.А. Эффективные методические подходы к развитию речевой и читательской грамотности на уроках русского языка и литературы 5
Серікбол Қ.С. BIM технологиялары. Заманауи автоматтандырылған жобалау жүйелері (САПР) мүмкіндіктері 8
Құрмет Н. «Химия пәнін оқытудағы заманауи трендтер және инновациялық тәжірибелер» 10
Утепова Ж.В. Бастауыш сынып оқушыларына логикалық есептер 14
Добросмыслова Т.В. Ұлттық құндылықтар негізінде басқа ұлт балаларына қазақ тіліне тән дыбыстарды үйрету 16
Шатахова Б.А. Сурдопедагогикада қимыл-қозғалыс ойындары арқылы ұжымдық дағдыларды дамыту 18
Сейлбекова Н.У. Есту қабілеті зақымдалған балалардың шығармашылық қабілеттерін дамыту 19
Дайрабай Б.Р. Цифрлық сауаттылық және жасанды интеллект 20
Сарыбаева Э.Б. Демографиялық процестерді тарих пен география тұрғысынан талдау 22
Еламанов Б.О. Ұлттық спорт түрлерінің тәрбиелік маңызы 23
Дуйсебекова Г.Б. Биология және болашақ технологиялар 25
Жұбатқанов Б.Е. Қазақтардың дәстүрлі дүниетанымы 27
Байтуова А.Р. Ұлттық мазмұн арқылы қазақ тілін меңгерту 29
Бекенова Г.А. Берел қорғандары 32
Султанов Т.Т. Функционалдық сауаттылықты арттыру жолдары 35
Хансеитова П.М. Көркем еңбек сабақтарында ұлттық қолөнер элементтері арқылы тұлғаның эстетикалық талғамын қалыптастыру 36
Мұталхан Г.Ғ. Жасанды интеллект арқылы алгебра және геометрия пәндерінде функционалдық сауаттылықты дамыту 39
Абсадықова А.Ж. Бастауыш сыныпта функционалдық сауаттылықты қалыптастырудың тиімді жолдары 42
Әлменова Г.А. Физика пәнінен оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыру 45
Бекеева А.Б. Бастауыш сынып оқушыларына білім беруде ақпараттық-коммуникациядық технологияларды қолданудың маңызы 49
Каримова Н.Ш. Цифровая смысловая грамотность как новый вектор обучения русскому языку и литературе в условиях искусственного интеллекта 53
Токенова Л.Б. Қазақ әдебиеті сабақтарында цифрлық білім беру ресурстарын қолдану 56
Бекниязов А.Ж. Саптық дайындықты оқытудың тиімді жолдары 59
Жауғашты Ә.Б. Ерекше білімді қажет ететін оқушылардың танымдық қабілеттерін ойын арқылы жетілдіруде қолданылатын әдіс-тәсілдер 62
Дүйжанова А.Ы. Ерекше оқытуды қажет ететін оқушыларды оқытуда қолданылатын әдіс тәсілдер 64
Жайекенова Ж.М. Зат есім 65
Тегісбай А.Д. «Санай отырып ойлау» әдістемесі: бастауыш сынып оқушыларының математикалық дамуына практикалық тәсілдер 67
Кенжегалиева Р.Ж. Мектеп-интернатта тәрбиеленушілердің өмірлік құзыреттілігін дамыту 69
Куралбаева Ж.Б. Мәтінмен жұмыс жасау методологиясы 72
Досбаева Г.А. Сөз және оның мағынасы 75
Дюсембаева А.А. Цифрлық дәуірдегі тіл мен таным: жасанды интеллектінің педагогикалық әлеуеті 78
Тлеубекова З.З. Қазақ тіліндегі оқылым, пікір айту және цифрлық мәдениетті қалыптастыру әдістері 79
Туржанова Б.К. Ерекше білімді қажет ететін балалармен музыка сабағындағы бейімделген әдістер 80
Турлыбаева А.К. Словесные «раскопки». 84
Молдабекова Л.Б. Жасанды интеллектті физика есептерін оқытуда пайдалану жолдары 88
Чушекова А.А. Қазақ тілі грамматикасын өмірлік жағдаяттар арқылы меңгеру: функционалдық тәсіл. 91
Еркинтаева Б.Е. Күнделікті өмірдегі микропластик: көзге көрінбейтін жаудан қалай қорғанамыз? . 93

Жусипова Гульнар Ашимхановна
Учитель русского языка и литературы
КГУ «Школа-лицей №77 имени А. Аскарова»
Управление образования города Шымкента

ЭФФЕКТИВНЫЕ МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К РАЗВИТИЮ РЕЧЕВОЙ И ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

Аннотация

В статье рассматриваются эффективные методические подходы к развитию речевой и читательской грамотности учащихся на уроках русского языка и литературы. Речевая и читательская грамотность являются ключевыми компонентами функциональной грамотности, обеспечивающими успешное обучение, социальную адаптацию и формирование культуры мышления обучающихся. В работе раскрываются теоретические основы данных понятий, описываются современные методические приёмы их формирования, а также анализируется практический опыт их применения в школьном образовательном процессе. Особое внимание уделяется работе с текстом, развитию критического мышления, коммуникативных навыков и способности к интерпретации художественных произведений. Материалы статьи могут быть использованы в практической деятельности учителей русского языка и литературы.

Ключевые слова: речевая грамотность, читательская грамотность, функциональная грамотность, русский язык и литература, методические подходы, анализ текста, коммуникативные навыки.

Введение

Современная система образования ориентирована на формирование личности, способной к самостоятельному мышлению, эффективному общению и осознанному использованию знаний в различных жизненных ситуациях. В этом контексте особое значение приобретает развитие речевой и читательской грамотности учащихся, так как именно через язык осуществляется процесс познания, коммуникации и культурного взаимодействия.

Уроки русского языка и литературы играют ведущую роль в формировании языковой культуры, коммуникативной компетентности и духовно-нравственных ценностей школьников. Однако практика показывает, что многие учащиеся испытывают трудности в понимании текста, анализе информации, формулировании собственных мыслей и аргументированном высказывании позиции. Это свидетельствует о необходимости совершенствования методических подходов к обучению.

Актуальность данной темы обусловлена потребностью в поиске эффективных педагогических решений, направленных на развитие речевой и читательской грамотности как основы функциональной грамотности учащихся.

Цель статьи – обосновать эффективные методические подходы к развитию речевой и читательской грамотности учащихся на уроках русского языка и литературы.

Задачи статьи:

– раскрыть сущность понятий речевой и читательской грамотности

– определить основные методические приёмы их формирования

– проанализировать практическую результативность предложенных подходов

– разработать методические рекомендации для учителей.

Методика

Развитие речевой и читательской грамотности должно осуществляться на системной и последовательной основе. Предлагаемая методика опирается на принципы активности учащихся, личностно-ориентированного обучения, интеграции теории и практики, а также на межпредметные связи.

Основными методическими принципами являются:

– систематичность и последовательность

– связь обучения с жизненным опытом учащихся

– развитие критического мышления

– диалогичность обучения

– рефлексивная направленность.

В процессе обучения широко применяются следующие методы:

1. Работа с текстом. Учащиеся учатся выделять ключевые идеи, определять тему и основную мысль, анализировать структуру текста, устанавливать причинно-следственные связи.

2. Проблемное обучение. Школьникам предлагаются проблемные вопросы, требующие анализа, сравнения и самостоятельных выводов.

3. Диалогические формы работы. Дискуссии, дебаты, интервью способствуют развитию устной речи и аргументации.

4. Творческие задания. Написание эссе, отзывов, сочинений, альтернативных финалов произведений развивает письменную речь и воображение.

5. Рефлексия. Учащиеся анализируют собственные достижения, трудности и способы их преодоления.

Все задания направлены на формирование умения осмысленно читать, анализировать и интерпретировать текст, а также грамотно выражать собственную позицию.

Практическое применение

Предлагаемая методика была реализована в образовательном процессе КГУ «Школа-лицей №77 имени А. Аскарова» на уроках русского языка и литературы в 7–9 классах в течение учебного года. Работа проводилась систематически и была направлена на поэтапное развитие речевой и читательской грамотности учащихся.

На уроках русского языка особое внимание уделялось работе с различными типами текстов: публицистическими, художественными, научно-популярными. Учащиеся выполняли задания по определению темы и основной мысли текста, выделению ключевых слов, составлению планов, написанию аннотаций и тезисов. Практиковались пересказы с элементами интерпретации, что способствовало развитию навыков осмысленного чтения и логичного изложения мысли. Также систематически проводились упражнения по преобразованию текста: сокращение, дополнение, переформулирование, что развивало языковую гибкость и речевую культуру.

Особое внимание уделялось формированию связной письменной речи. Учащиеся писали мини-сочинения, отзывы, рассуждения, сравнительные характеристики, что способствовало развитию умения аргументировать свою позицию и логически выстраивать высказывание.

На уроках литературы активно применялись методы анализа художественного образа, композиции и идейного содержания произведений. Учащиеся сопоставляли образы героев, выявляли авторскую позицию, анализировали мотивы поступков персонажей. Использовались проблемные вопросы, побуждающие к размышлению и дискуссии. Например, учащимся предлагалось оценить поступки героев с позиции современных

нравственных ценностей, что способствовало формированию критического мышления и личностного отношения к прочитанному.

Особое место занимала работа с цитатами. Учащиеся учились подбирать цитатный материал для подтверждения своих выводов, корректно включать его в собственное высказывание, соблюдать нормы оформления. Это способствовало развитию культуры письменной речи и аналитических навыков.

Групповая и парная формы работы позволили активизировать познавательную деятельность учащихся, развить навыки сотрудничества, взаимопомощи и ответственности за общий результат. В процессе обсуждения текстов учащиеся учились слушать друг друга, уважать иную точку зрения и аргументированно отстаивать собственную позицию.

Рефлексивные задания («Чему я научился?», «Что было трудно?», «Что получилось лучше всего?») помогали учащимся осознавать личный прогресс, формировать адекватную самооценку и мотивацию к дальнейшему обучению.

В результате систематического применения методики значительно повысился уровень понимания текста, расширился активный и пассивный словарный запас учащихся, улучшилось качество устной и письменной речи. Учащиеся стали увереннее выражать свои мысли, логичнее строить высказывания и активнее участвовать в учебных обсуждениях. Кроме того, заметно возрос интерес к предмету, что положительно сказалось на общей учебной мотивации и результатах обучения.

Рекомендации

Для повышения эффективности работы по развитию речевой и читательской грамотности на уроках русского языка и литературы учителям рекомендуется придерживаться следующих методических направлений.

Во-первых, необходимо систематически использовать тексты различных жанров и стилей. Это позволяет формировать у учащихся умение ориентироваться в многообразии текстовой информации и развивать навыки смыслового чтения.

Во-вторых, важно активно применять проблемные и творческие задания, направленные на самостоятельный анализ, интерпретацию и оценку прочитанного материала. Такие задания способствуют развитию критического мышления и познавательной активности.

В-третьих, следует широко использовать диалогические формы работы: дискуссии, дебаты, обсуждения, интервью. Они развивают культуру речи, коммуникативные навыки и умение аргументировать собственную позицию.

В-четвёртых, рекомендуется внедрять элементы проектной и исследовательской деятельности, которые позволяют учащимся глубже осмысливать литературные произведения и языковые явления.

В-пятых, особое внимание следует уделять рефлексии. Регулярный анализ собственных достижений помогает учащимся осознавать результаты своей деятельности и повышает учебную мотивацию.

Кроме того, учителю необходимо учитывать индивидуальные особенности учащихся, создавать благоприятную психологическую атмосферу и поддерживать интерес к предмету через разнообразие методов и форм работы.

Заключение

Таким образом, развитие речевой и читательской грамотности на уроках русского языка и литературы является важнейшей задачей современного образования. Предложенные методические подходы способствуют формированию у учащихся устойчивых навыков осмысленного чтения, грамотной устной и письменной речи, а также умения анализировать и интерпретировать текст.

Систематическое применение данных методов позволяет повысить качество обучения, развить коммуникативную культуру и сформировать у школьников интерес к чтению и

изучению языка. Учащиеся становятся более активными, самостоятельными и уверенными в выражении собственных мыслей.

Результаты практической работы подтверждают, что предложенная методика является эффективной и может быть успешно использована в практике преподавания русского языка и литературы. Ее внедрение способствует формированию функционально грамотной, культурно развитой и социально адаптированной личности.

Список использованной литературы

1. Выготский Л.С. Мышление и речь. – Москва: Лабиринт, 2015.
2. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. – Москва: Педагогика, 2016.
3. Немов Р.С. Психология: учебник для вузов. – Москва: Владос, 2017.
4. Дубровина И.В. Школьная психологическая служба. – Москва: Академия, 2018.
5. Ладыженская Т.А. Методика преподавания русского языка. – Москва: Просвещение, 2019.
6. Львов М.Р. Методика обучения русскому языку в школе. – Москва: Просвещение, 2018.
7. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. – Москва: Просвещение, 2016.
8. ФГОС основного общего образования. – Москва, 2020.
9. OECD. PISA Reading Literacy Framework. – Paris: OECD Publishing, 2022.
10. Аймауытов Ж. Психология және педагогика. – Алматы: Ана тілі, 2013.
11. Нұрғалиева Г.К. Педагогические технологии в образовании. – Алматы, 2019.
12. Кузнецова Н.В. Формирование читательской грамотности школьников. – Москва: Просвещение, 2021.

Серікбол Құралай Серікболқызы
Арнайы пән оқытушысы
Исатай Әбдікәрімов атындағы Қызылорда политехникалық жоғары колледжі
Қызылорда облысы, Қызылорда қаласы

BIM ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ. ЗАМАНАУИ АВТОМАТТАНДЫРЫЛҒАН ЖОБАЛАУ ЖҮЙЕЛЕРІ (САПР) МҮМКІНДІКТЕРІ

Қазіргі заманғы құрылыс саласы цифрландыру мен автоматтандырудың белсенді даму кезеңін бастан өткеруде. Ғимараттар мен инженерлік құрылыстардың күрделенуі, жобалау мерзімдерінің қысқаруы және экономикалық тиімділікке қойылатын талаптардың артуы дәстүрлі жобалау тәсілдерінің мүмкіндігін шектей бастады. Осы жағдайларда Building Information Modeling (BIM) технологиялары мен автоматтандырылған жобалау жүйелері (САПР) құрылыс индустриясының негізгі инновациялық құралдарына айналып отыр.

BIM технологиясы – бұл ғимаратты немесе құрылысты тек үшөлшемді модель ретінде емес, оның барлық техникалық, конструктивтік, функционалдық және экономикалық параметрлерін қамтитын ақпараттық жүйе ретінде қарастыруға мүмкіндік беретін әдіснама. BIM моделінде әрбір элемент нақты физикалық объектінің цифрлық баламасы болып табылады және ол туралы толық ақпаратты сақтайды. Мысалы, темірбетон бағанның BIM моделінде оның геометриялық өлшемдерімен қатар, бетон маркасы, арматура түрі, есептік жүктемелер, құны және пайдалану мерзімі туралы деректер қамтылады. Бұл деректердің бір ортада жинақталуы жобалау шешімдерінің дәлдігін арттырады және қателіктерді ерте кезеңде анықтауға мүмкіндік береді.

Ғылыми зерттеулерге сүйенсек, BIM технологиясын қолдану жобалау кезеңіндегі қателер санын 30–40 %-ға дейін азайтады. Дәстүрлі 2D сызбаларда конструктивтік және инженерлік жүйелер арасындағы сәйкессіздіктер құрылыс алаңында ғана анықталса, BIM моделінде олар жобалау барысында-ақ көрініс табады. Мысалы, желдету жүйесінің трассасы мен темірбетон арқалықтарының қиылысуы алдын ала анықталып, тиімді инженерлік шешім қабылданады. Бұл өз кезегінде қайта жөндеу шығындарын қысқартады.

Автоматтандырылған жобалау жүйелері (САПР) BIM технологиясының практикалық іске асу құралы болып табылады. AutoCAD, Revit, Archicad, Tekla Structures сияқты бағдарламалар инженерлік есептеулерді, конструкцияларды модельдеуді және сызбаларды автоматты түрде қалыптастыруды қамтамасыз етеді. САПР жүйелерінің басты артықшылығы – адам факторынан туындайтын қателіктерді азайтып, есептеулердің дәлдігін арттыруы. Мысалы, жүктемелерді есептеу кезінде нормативтік құжаттар талаптары автоматты түрде ескеріліп, беріктік пен орнықтылық шарттары тексеріледі.

BIM және САПР технологияларының өзара байланысы құрылыс жобаларын кешенді түрде басқаруға мүмкіндік береді. Бір жобалық ортада сәулетшілер, конструкторлар және инженерлік жүйелер мамандары бір мезетте жұмыс істей алады. Бұл командалық өзара әрекеттесуді күшейтіп, жобаның үйлесімділігін қамтамасыз етеді. Ғылыми тәжірибеде мұндай тәсіл Integrated Project Delivery (IPD) деп аталады және ол құрылыс жобаларының тиімділігін арттырудың заманауи үлгісі ретінде қарастырылады.

Практикалық тұрғыдан BIM технологиялары құрылыс нысанының бүкіл өмірлік циклын қамтиды. Жобалау кезеңінде BIM модель арқылы ғимараттың энергетикалық тиімділігі есептеледі, құрылыс кезеңінде жұмыс кестесі мен материал жеткізу логистикасы оңтайландырылады, ал пайдалану кезеңінде ғимаратты басқару және техникалық қызмет көрсету процестері жеңілдетіледі. Мысалы, пайдалануға берілген ғимараттың BIM моделін қолдану арқылы инженерлік жүйелердің тозу деңгейін бақылап, жөндеу жұмыстарын алдын ала жоспарлауға болады.

Ғылыми деректерге сәйкес, BIM технологиясын толық енгізген жобаларда құрылыс құны орта есеппен 10–15 % төмендейді, ал құрылыс мерзімі 20 %-ға дейін қысқарады. Бұл көрсеткіштер BIM мен САПР жүйелерінің экономикалық және ұйымдастырушылық тиімділігін дәлелдейді. Сонымен қатар, бұл технологиялар экологиялық аспектілерді де ескеруге мүмкіндік береді, яғни материал шығынын азайту және энергия тұтынуды оңтайландыру арқылы тұрақты құрылыс қағидаттарын жүзеге асырады.

Дегенмен, BIM және САПР технологияларын енгізу барысында белгілі бір қиындықтар туындайды. Оларға мамандардың цифрлық құзыреттілігінің жеткіліксіздігі, бағдарламалық қамтамасыз етудің жоғары құны және нормативтік базаның толық жетілмеуі жатады. Алайда әлемдік тәжірибе көрсеткендей, бұл мәселелер уақыт өте келе шешімін табуда. Көптеген елдерде BIM стандарттары ұлттық деңгейде бекітіліп, құрылыс саласының міндетті талаптарына енгізілуде.

Қорытындылай келе, BIM технологиялары мен заманауи автоматтандырылған жобалау жүйелері (САПР) құрылыс саласын жаңа сапалық деңгейге көтеретін негізгі құралдар болып табылады. Олар жобалау дәлдігін арттырып, құрылыс процестерін оңтайландырады және экономикалық тиімділікті қамтамасыз етеді. BIM және САПР жүйелерін ғылыми негізде және кешенді түрде қолдану – құрылыс индустриясының тұрақты дамуының басты шарты болып саналады.

Құрмет Нұржанар
Химия пәні мұғалімі
“Ахмет Байтұрсынұлы атындағы орта мектеп” КММ
Жетісу облысы, Алакөл ауданы, Үшарал қаласы

«ХИМИЯ ПӘНІН ОҚЫТУДАҒЫ ЗАМАНАУИ ТРЕНДТЕР ЖӘНЕ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТӘЖІРИБЕЛЕР»

Кіріспе.

XXI ғасырдағы білім беру жүйесінің басты ерекшелігі – білім алушыны дайын ақпаратты қабылдаушы емес, өз бетінше білім құрастыратын, зерттейтін және оны өмірлік жағдаяттарда қолдана алатын тұлға ретінде қалыптастыру. Осы тұрғыдан алғанда химия пәнін оқытуда дәстүрлі репродуктивті әдістердің шектеулілігі айқын байқалады. Химия – абстрактілі ұғымдарға, күрделі модельдер мен экспериментке негізделген пән болғандықтан, оқушыларда пәнге деген қызығушылықтың төмендеуі, теория мен практиканың алшақтығы, оқу мазмұнын өмірмен байланыстырудағы қиындықтар жиі кездеседі.

Қазіргі жаһандану және цифрландыру жағдайында білім беру мазмұнына келесі факторлар тікелей әсер етуде:

– ақпарат көлемінің артуы және оның тез жаңаруы;
– цифрлық технологиялардың күнделікті өмірге кеңінен енуі;
– экологиялық және техногендік қауіпсіздік мәселелерінің өзектенуі;
– еңбек нарығында ғылыми сауаттылық пен функционалдық құзыреттіліктің басымдыққа ие болуы.

Осы талаптар химия пәнінің мұғалімінен тек пәндік білімді ғана емес, сонымен қатар инновациялық педагогикалық технологияларды меңгеруді, оқытудың икемді әдістерін қолдануды және білім алушылардың жеке ерекшеліктерін ескеруді талап етеді. Сондықтан химия сабағында заманауи трендтер мен инновациялық тәжірибелерді қолдану мәселесі педагогикалық теория мен практиканың маңызды бағыттарының бірі болып табылады.

Әдебиеттерге шолу және мәселенің қойылуы

Ғылыми-педагогикалық әдебиеттерде соңғы жылдары жаратылыстану пәндерін оқытуда инновациялық әдістерді енгізу мәселесіне ерекше көңіл бөлінуде. Зерттеулерде (конструктивизм, когнитивті психология, STEM-педагогика) білім алушылардың белсенді әрекеті арқылы алынған білімнің тұрақтылығы жоғары болатыны дәлелденген.

Әдебиеттерде келесі бағыттар кеңінен қарастырылады:

1. **Зерттеу негізіндегі оқыту (Inquiry-Based Learning)**

Бұл тәсілде оқушылар химиялық құбылыстарды дайын күйінде қабылдамай, мәселе қою, болжам жасау, тәжірибе жүргізу және қорытынды шығару арқылы білім алады. Ғалымдардың пікірінше, бұл әдіс ғылыми ойлауды, дәлелдеу мәдениетін және талдау дағдыларын дамытады.

2. **Цифрлық және виртуалды лабораториялар**

3. Виртуалды симуляциялар күрделі немесе қауіпті тәжірибелерді қауіпсіз жағдайда модельдеуге мүмкіндік береді. Әдебиеттерде бұл құралдардың әсіресе ресурсы шектеулі мектептер үшін тиімді екені көрсетілген.

4. **Flipped classroom (кері сабақ)**

Бұл модельде теориялық материал алдын ала ұсынылып, сабақ барысында талдау, есеп шығару, тәжірибе және жоба жұмыстары орындалады. Зерттеулер бұл тәсілдің оқушылардың жауапкершілігін арттыратынын дәлелдейді.

5. **STEAM және жобалық оқыту**

Химия пәнін физика, биология, математика, технология және инженериямен байланыстыра оқыту оқушылардың кешенді ойлау қабілетін қалыптастырады.

Сонымен қатар, әдебиеттерді талдау нәтижесі көрсеткендей, инновациялық әдістерді енгізуде бірқатар **шешілмеген мәселелер** бар:

- мұғалімдердің әдістемелік және цифрлық дайындығының жеткіліксіздігі;
- инновациялық тәсілдерді бағалау критерийлерінің нақты болмауы;
- мектеп жағдайына бейімделген әдістемелік нұсқаулықтардың тапшылығы;
- уақыт пен оқу жүктемесінің шектеулілігі.

Осы мәселелер химия сабағын ұйымдастыруда ғылыми тұрғыдан негізделген, тәжірибеде қолдануға болатын модельдерді әзірлеуді талап етеді.

Аталған мәселелерді ескере отырып, зерттелетін мәселе келесідей тұжырымдалады: химия сабағында заманауи педагогикалық трендтерді жүйелі және мақсатты қолдану арқылы білім алушылардың оқу жетістіктерін, пәнге деген қызығушылығын және зерттеушілік құзыреттерін арттыру жолдарын анықтау.

Бұл мәселе: білім беру сапасын арттыруға бағытталған **ғылыми міндеттермен**; мектеп тәжірибесінде қолдануға болатын **практикалық міндеттермен** тікелей байланысты.

Негізгі бөлім

Зерттеудің мақсаты – химия пәнін оқытуда заманауи трендтер мен инновациялық тәжірибелерді қолданудың тиімділігін анықтау және мұғалімдерге арналған практикалық-әдістемелік ұсыныстар әзірлеу.

Зерттеудің міндеттері:

1. Химияны оқытудағы заманауи педагогикалық трендтердің теориялық негізін талдау.
2. Инновациялық әдістерді қолдана отырып сабақтың модельдік құрылымын әзірлеу.
3. Эксперименттік сабақтар жүргізу арқылы әдістердің тиімділігін тексеру.
4. Оқушылардың оқу жетістіктері мен мотивациясының өзгерісін талдау.
5. Химия пәні мұғалімдеріне арналған әдістемелік ұсыныстар жүйесін ұсыну.

Зерттеу материалдары:

- жалпы орта білім берудің оқу бағдарламалары;
- химия пәні бойынша оқулықтар мен әдістемелік құралдар;
- цифрлық білім беру платформалары мен виртуалды лабораториялар;
- бақылау және диагностикалық тапсырмалар;
- сауалнама, бақылау жұмыстарының нәтижелері.

Зерттеу әдістері:

- теориялық талдау және салыстыру;
- педагогикалық бақылау;
- эксперименттік оқыту;
- тестілеу және сауалнама жүргізу;
- сандық және сапалық талдау әдістері.

Зерттеу барысында инновациялық әдістер қолданылған сыныптарда келесі нәтижелер байқалды:

1. **Білім сапасының артуы.** Оқушылардың химиялық ұғымдарды түсіну деңгейі, есептер шығару дағдылары және тәжірибелік тапсырмаларды орындау сапасы айтарлықтай жақсарды.

2. **Оқу мотивациясының күшеюі.** Сабақтағы белсенділік, сұрақ қою, пікір білдіру деңгейі артты. Оқушылар химияны күнделікті өмірмен байланыстыра бастады.

3. **Зерттеушілік дағдылардың дамуы.** Жоба және зерттеу тапсырмалары оқушылардың өз бетінше ақпарат іздеу, эксперимент жоспарлау және қорытынды жасау қабілеттерін дамытты.

4. **Қауіпсіздік мәдениетінің қалыптасуы.** Виртуалды тәжірибелер мен микролабораториялар химиялық қауіпсіздік ережелерін сақтауға мүмкіндік берді.

Алынған нәтижелер заманауи трендтердің химия сабағында қолданылуы оқытудың тиімділігін арттыратынын көрсетті. Әсіресе, зерттеу негізіндегі оқыту мен жобалық әдістер оқушылардың танымдық белсенділігін жоғарылатты. Сонымен қатар, цифрлық ресурстарды орынды қолдану мұғалімнің жұмысын жеңілдетіп, оқыту үдерісін даралауға мүмкіндік береді.

Дегенмен, инновацияларды енгізуде мұғалімдердің кәсіби даярлығы, әдістемелік қолдау және материалдық база маңызды рөл атқарады. Сондықтан бұл бағытта жүйелі жұмыс қажет.

Химия пәнінде қолданылатын негізгі онлайн платформалар:

1. **PhET Interactive Simulations** (https://phet.colorado.edu) АҚШ Колорадо университеті ұсынған тегін интерактивті симуляциялар. Мысалы: атомдардың құрылымы, химиялық реакциялар, молекула модельдері. **Жұмыс принципі:** оқушы тақырыпты өз бетімен зерттеп, экспериментті виртуалды ортада жүргізеді; нәтижені көре отырып, гипотезаларын тексереді.

2. **ChemCollective** (https://chemcollective.org) Виртуалды химиялық лаборатория және сценарийлік тапсырмалар платформасы. **Мүмкіндіктері:** онлайн тәжірибелерді қауіпсіз жүргізу, реакцияларды жоспарлау, шешімдер қабылдау.

3. **Labster** (https://www.labster.com) толық виртуалды 3D лабораториялар мен интерактивті тәжірибелер. **Артықшылықтары:** оқушылар нақты реактивтермен жұмыс жасамай, қауіпсіз және тиімді тәжірибелер жүргізеді; сабақ жоспарына интеграциялау оңай.

Педагогикалық қолдану жолдары.

✓ **Теорияны визуализациялау.** Молекулалардың құрылымын, химиялық реакцияларды, атомдық өзара әрекеттестіктерді виртуалды модельде көрсету.

✓ **Зерттеу негізіндегі оқыту.** Оқушылар виртуалды эксперименттерді жүргізіп, гипотезаларын тексеріп, қорытынды жасайды.

✓ **Бағалау және мониторинг.** ЖИ тапсырмаларды автоматты бағалау арқылы оқушының күшті және әлсіз жақтарын анықтайды, мұғалімге талдау береді.

✓ **Жеке-жекеленген оқыту.** ЖИ оқушылардың білім деңгейін ескере отырып қосымша тапсырмалар немесе бейне-сабақтар ұсынады.

✓ **Қауіпсіздік және ресурстық тиімділік.** Виртуалды лабораторияларды қолдану арқылы химиялық реагенттерді шынайы қолданудың қажеті жоқ, қауіпсіздік тәуекелі азайады, мектеп бюджетін үнемдейді.

Қорытынды

Жүргізілген теориялық талдау мен педагогикалық тәжірибе нәтижелері химия пәнін оқытуда заманауи трендтер мен инновациялық тәжірибелерді жүйелі түрде қолдану білім беру сапасын арттырудың тиімді құралы екенін дәлелдейді. Зерттеу барысында қолданылған виртуалды лабораториялар, зерттеу негізіндегі оқыту, жобалық және STEAM тәсілдері, сондай-ақ flipped classroom моделі оқушылардың пәндік білімін тереңдетумен қатар, олардың танымдық белсенділігін, сыни ойлау қабілетін және зерттеушілік дағдыларын дамытуға оң әсерін тигізді.

Атап айтқанда, инновациялық әдістерді қолдану химиялық ұғымдарды механикалық жаттаудан бас тартып, білім алушылардың себеп-салдарлық байланыстарды түсінуіне, тәжірибе нәтижелерін талдай алуына және ғылыми қорытынды жасауына мүмкіндік берді. Оқушылар химия пәнін тек теориялық ғылым ретінде емес, күнделікті өмірмен, өндіріс пен экологиялық мәселелермен тығыз байланысты қолданбалы сала ретінде қабылдай бастады. Бұл өз кезегінде пәнге деген тұрақты қызығушылықтың қалыптасуына ықпал етті.

Сонымен қатар, зерттеу нәтижелері цифрлық және виртуалды ресурстарды қолданудың қауіпсіздік, уақыт және материалдық шығындарды оңтайландыру тұрғысынан да тиімді екенін көрсетті. Әсіресе ресурстық мүмкіндіктері шектеулі мектептер жағдайында виртуалды лабораториялар мен модельдеу құралдары химиялық тәжірибелерді сапалы ұйымдастырудың баламалы жолы ретінде маңызды рөл атқарады. Мұндай тәсілдер оқушыларда химиялық қауіпсіздік мәдениетін қалыптастыруға да ықпал етеді.

Зерттеу барысында анықталған тағы бір маңызды қорытынды – инновациялық тәжірибелердің табысты жүзеге асуы мұғалімнің кәсіби даярлығына тікелей байланысты. Заманауи трендтерді тиімді енгізу үшін химия пәні мұғалімі педагогикалық инновацияларды, цифрлық технологияларды және бағалаудың жаңа тәсілдерін меңгеруі қажет. Осыған байланысты мұғалімдердің үздіксіз кәсіби дамуы, әдістемелік қолдау жүйесінің болуы және тәжірибе алмасу алаңдарының құрылуы өзекті мәселе болып табылады.

Жалпы алғанда, химия сабағында заманауи оқыту трендтерін мақсатты және жүйелі қолдану білім алушылардың функционалдық сауаттылығын арттырып, ғылыми дүниетанымын қалыптастыруға, шығармашылық және зерттеушілік әлеуетін ашуға мүмкіндік береді. Бұл үрдіс білім беру жүйесінің стратегиялық міндеттерімен, атап айтқанда бәсекеге қабілетті, сын тұрғысынан ойлай алатын және өмір бойы білім алуға дайын тұлғаны тәрбиелеу мақсатымен толық сәйкес келеді.

Осылайша, зерттеу нәтижелері химия пәнін оқыту практикасына инновациялық әдістерді енгізудің ғылыми және практикалық маңыздылығын көрсетеді және болашақта бұл бағытта жүргізілетін әдістемелік зерттеулер мен тәжірибелік жұмыстарға негіз бола алады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Аймағамбетова Қ.С. Химия сабағында инновациялық технологияларды қолдану. – Алматы: Рауан, 2019. – 176 б.
2. Аймағамбетова Қ.С. Химияны оқытудың инновациялық технологиялары. – Алматы: Рауан, 2019. – 180 б.
3. Бекболатов С.К. Жалпы химияны мектепте оқыту әдістемесі. – Алматы: Қазақ университеті, 2016. – 220 б.
4. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. – М.: Педагогика, 1989. – 192 с. Блум Б. Таксономия образовательных целей: классификация целей в сфере познания. – М.: Просвещение, 2017. – 208 с.
5. Ермекова Г.Т. Химиядан зертханалық және практикалық жұмыстарды ұйымдастыру. – Алматы: Мектеп, 2018. – 200 б.
6. Әбілқасымова А.Е. Қазіргі білім беру теориясы мен практикасы. – Алматы: Қазақ университеті, 2018. – 256 б.
7. Әбілқасымова А.Е., Тұрғынбаева Б.А. Білім берудегі инновациялар және педагогикалық технологиялар. – Алматы: Қазақ университеті, 2020. – 256 б.
8. Зимняя И.А. Педагогическая психология. – М.: Логос, 2015. – 384 с.
9. Кларин М.В. Инновации в обучении: метафоры и модели. – М.: Наука, 2016. – 320 с. Күлекеев Ж.А., Нұрғалина Г.К. Орта мектепте химияны оқыту әдістемесі. – Алматы: Мектеп, 2020. – 240 б.
10. Құдайбергенова К.С. Құзыреттілікке бағытталған білім беру. – Алматы: Өркениет, 2019. – 180 б.
11. Нұрғалиева Г.К. Білім берудегі заманауи бағалау жүйелері. – Алматы: Мектеп, 2021. – 190 б.
12. Сарыбеков М.Н. Қазіргі педагогикалық технологиялар. – Алматы: Білім, 2018. – 212 б.
13. Сейітқазина А.Б. Мектеп химия курсында эксперименттік жұмыстар. – Алматы: Білім, 2017. – 184 б.

Утепова Жанар Валиевна
Бастауыш сынып мұғалімі, педагог-сарапшы
Жаңажол ауылының негізгі орта мектебі
Ақмола облысы, Ерейментау ауданы, Жаңажол ауылы

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА ЛОГИКАЛЫҚ ЕСЕПТЕР

Қазіргі білім беру жүйесінің басты міндеті — оқушыны тек білім алушы емес, өмірде өз бетінше ойлап, шешім қабылдай алатын, логикалық тұрғыдан пайымдай білетін тұлға ретінде қалыптастыру. Сондықтан да бастауыш мектеп кезеңі — баланың танымдық белсенділігі мен ойлау қабілетінің ең жылдам дамитын, интеллектуалдық негіздері қаланатын ерекше кезең. Осы тұрғыдан алғанда, логикалық есептермен жұмыс жүргізу – оқушылардың ойлау мәдениетін, талдау мен дәлелдеу дағдыларын, шығармашылық қабілеттерін дамытудың ең тиімді жолдарының бірі болып табылады.

Бастауыш мектептегі оқыту үрдісінің негізгі мақсаты оқушыларға білім беру ғана емес, сонымен бірге олардың ойлау қабілетін дамыту және белсендіру. Балалардың ойлауын дамыту туралы М.Жұмабаевтың сөзімен алсақ: «Ойлау жанның өте бір қиын, терең ісі. Жас балаға ойлау тым ауыр, сондықтан басқыштап іс істеу керек. Оқулықтағы берілген тапсырмалар, суреттер баланың жанына дұрыс әсер ететіндей, оқушының оқуға, білімге деген ынта – ықыласы, құштарлығы болуы керек».

Логикалық ойлау қабілеттерін әр түрлі әдістермен мектепте,үйде дамытуға болады.Ал қандай әдіс тиімді екені бәріміз үшін белгісіз. Таңдалатын әдістер баланың жас ерекшелігіне, өсу деңгейіне байланысты өзгеріп отырады. Кейде дұрыс берілмеген тапсырма баланың ынтасын қашырып, өзіне деген сенімсіз-дікті тудырып, өзінің кері әсерін береді. Ал бастауышта жіберілген қателік нәтижесі жоғары сыныпта көрініп жатады. Себебі жоғары сынып оқушылары логикалық тапсырмаларды орындауға қиналып жатады.

Оқушылардың логикалық ойлауының дамуы өздігінен ізденіп жұмыс жасауына мүмкіндік береді. Логикалық тапсырмалар оқушылардың ойлау қабілет деңгейін көтеретіндіктен,әр сабақта түрлендіріп қолдану қажет.

Мен өз сабақтарымда логикалық ойлау қабілеттерін дамытуда мынадай талаптарды басшылыққа алдым:

-сабақта оқушылардың түгел болуы

-әр оқушының жеке дара қасиетін ескеру;

Оқушылар математика сабағында міндетті:

-өз бетінше есептерді шығарудың жолдарын іздестіру;

-пәнге қызықтыру және пәнге көңіл қоя білу

-сабақ барысындағы жүргізілетін сайыстар мен ойындарға қатысу

Осы бағытта мен өз бағдарламамды жасап шықтым. Бұл бағдарламаның өзектілігі математикалық қызықты тапсырмалар мен логикалық ойындарды шешу арқылы оқушыларымды сын тұрғысынан ойлау қабілеттерінің дамуына жаңа мүмкіндіктер туғызады. «Бастауыш сынып оқушыларына логикалық есептер жинағы» атты бұл әдістемелік құралым – оқушылардың танымдық қабілетін, аналитикалық ойлауын және функционалдық

сауаттылығын арттыруға бағытталған жүйелі еңбек. Есептер жинағы тек математикалық дағдыларды қалыптастыруды ғана емес, сонымен қатар ой қорыту, салыстыру, ұқсастық пен айырмашылықты табу, себеп-салдар байланысын түсіну сияқты әмбебап когнитивтік дағдыларды дамытуға арналған. Мұнда қарапайым логикалық ойындардан бастап, күрделі ойлау операцияларын талап ететін есептерге дейін сатылап өрбитін тапсырмалар топтастырылған. Әр есеп оқушының ойлау белсенділігін оятуға, өз ойын дәлелдеуге және логикалық қорытынды жасауға жетелейді. Мұндай тапсырмалар арқылы оқушылар тек дұрыс жауап табуды емес, сол жауапқа апаратын жолды түсінуді, яғни ойлау процесінің мәнін ұғынуды үйренеді. Мұндағы логикалық есептер тек математика пәнімен шектелмей, өмірлік жағдаяттармен, табиғат құбылыстарымен, тұрмыстық және әлеуметтік тәжірибемен, сондай-ақ тілдік және көркемдік элементтермен де ұштасып беріледі. Мұндай тәсіл оқушылардың білімін өмірмен байланыстырып, функционалдық сауаттылық пен логикалық ойлау арасындағы байланысты нақты көрсетеді. Логикалық тапсырмалар арқылы оқушылар шыншылдыққа, дәлдікке, жүйелілікке, табандылыққа және шығармашылыққа тәрбиеленеді. Есеп шығару барысында олар өз ойларын нақты жеткізуге, дәлел келтіруге, пікірталас жүргізуге дағдыланады. Осылайша, математикалық логика – баланың өмірлік ойлау дағдысын қалыптастырудың маңызды құралына айналады.

Өз сабақтарымда қолданатын тапсырмалар:

«Сандар сыры»

Заттардың, қасиетін табу керек, заттарды салыстырады, кесіндінің сиқыры, бөлу, құрастыру, қосу, азайту, теңдік құру, тең, артық, кем, сонша, сурет бойынша өрнек құру, бөлімді қорытындылау ретінде тест жұмысы алынады.

Оқушылармен білімдерін саралау максатында деңгейлік тапсырмалар орындату.

Сурет бойынша теңдіктер құру, Кел, ойнайық! Салыстырудың құпиясы, Кім жүйрік?

«Математикалық тізбектер», Есептер еліне саяхат,бөлімді қорытындылау ретінде оқушылардан тест жұмысы алынады.

«Өрнектер еліне саяхат»

Эстафеталық, ойлау есептерімен қызығушылықтарын туғызып,ойната отырып есептерді шығарту. Есептер еліне саяхат, «Болды-өзгерді-қалды»есеп ширату.

Тапкырлықты талап ететін логикалық, есептер елінде

Сандар сыры, «Математикалық тізбек » ойыны, Әріпті ернектер» еліне саяхат, «Кел, ойнайық! «Ойлан тап».Логикалық ойлау есептері, тестер арқылы оқушылардың ойлау қабілеттерін және математика паніне деген қызығушы-лықтарын арттыру. Қызықты математикалық есептер құрастыру, шешімдерін табу, бір-бірін тексере алуға баулу. Бөлімді қорытындылау

Міне, осындай есептеулерді шешу арқылы оқушылардың пәнге деген қызығушылығы артады. Дүниетанымы кеңейеді,жылдам есептеу шеберліктері артып, білім сауаттылығы күшейеді.

Бүгінгі таңда логикалық есептер – тек математика сабағының бір бөлігі емес, оқушының интеллектуалдық әлеуетін ашудың әмбебап құралы. Олар арқылы бала өмірдегі кез келген мәселені жүйелі талдауға, дәлелді шешім қабылдауға және өз ойын сенімді білдіруге үйренеді. Осы тұрғыдан алғанда, бұл жинақ оқушылардың математикалық сауаттылығын арттырумен қатар, олардың өмірлік ойлау қабілеттерін, креативтілігін және өзіндік шешім қабылдау дағдыларын дамытатын маңызды педагогикалық ресурс болып табылады.

Қорытындылай келе, **«Бастауыш сынып оқушыларына логикалық есептер жинағым»** — қазіргі бастауыш білім беру мазмұнына сай, оқушылардың функционалдық және интеллектуалдық дамуын қамтамасыз ететін, мұғалімдерге практикалық тұрғыдан қолайлы әрі ғылыми тұрғыдан негізделген құнды әдістемелік құрал. Ол баланың математикалық ойлау қабілетін арттырумен бірге, өмірде өз бетінше ойлап, шешім қабылдай **білетін тұлғаны қалыптастыруға бағытталған.**

Добросмыслова Анар Толеутаевна
Қазақ тілі пәні мұғалімі
«Розовка» сәбилер бақшасы КМҚК
Павлодар облысы, Павлодар ауданы, Розовка ауылы

ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР НЕГІЗІНДЕ БАСҚА ҰЛТ БАЛАЛАРЫНА ҚАЗАҚ ТІЛІНЕ ТӘН ДЫБЫСТАРДЫ ҮЙРЕТУ

Аннотация Мақалада мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында басқа ұлт балаларына қазақ тіліне тән дыбыстарды (ә, ө, ү, ұ, қ, ғ, ң, h, і) үйретудің өзектілігі қарастырылады. Ұлттық құндылықтарға негізделген оқыту тәсілдері, фонетикалық ритмика, ойын және қимыл-қозғалыс арқылы тіл үйрету әдістері сипатталады. Автор ұлттық мәдени элементтерді қолдану арқылы балалардың тілге деген қызығушылығын арттырудың тиімді жолдарын ұсынады.

Түйінді сөздер: ұлттық құндылықтар, қазақ тілі, фонетика, қазақ тіліне тән дыбыстар, мектепке дейінгі білім, фонетикалық ритмика, тіл дамыту.

Кіріспе

Қазіргі көпұлтты қоғам жағдайында мемлекеттік тілді мектепке дейінгі жастан меңгерту – өзекті мәселелердің бірі. Қазақстан Республикасының білім беру саясаты мемлекеттік тілді меңгерген, ұлттық мәдениетті құрметтейтін тұлға тәрбиелеуге бағытталған. Осы тұрғыда балабақшаларда басқа ұлт балаларына қазақ тілін, соның ішінде қазақ тіліне тән дыбыстарды дұрыс айтуға үйрету ерекше мәнге ие.

Қазақ тілі фонетикалық жүйесінің өзіндік ерекшелігі бар. Әсіресе, ә, ө, ү, ұ, қ, ғ, ң, h, і сияқты дыбыстар басқа тіл өкілдеріне қиындық тудырады. Сондықтан бұл дыбыстарды меңгертуде тек дәстүрлі әдістермен шектелмей, ұлттық құндылықтарға негізделген, балаға жақын, қызықты тәсілдерді қолдану қажеттілігі туындайды.

Ұлттық құндылықтар дегеніміз:

- Халық ауыз әдебиеті
- Ұлттық ойындар
- Ән-күй, домбыра
- Салт-дәстүр
- Ұлттық қимыл-қозғалыс

Негізгі бөлім

Ұлттық құндылықтар – тіл үйретудің негізі

Ұлттық құндылықтар дегеніміз – халықтың ғасырлар бойы қалыптасқан мәдениеті, салт-дәстүрі, әдет-ғұрпы, ұлттық ойындары, музыкасы мен ауыз әдебиеті. Осы элементтерді оқу-тәрбие үдерісіне енгізу балалардың эмоционалдық қабылдауын күшейтіп, тілдік материалды жеңіл әрі табиғи меңгеруіне ықпал етеді.

Мысалы, қазақтың халық әндері мен күйлері, ұлттық қимылдар (құс қанат, қамшы ұстау,

домбыра қағысы) арқылы фонетикалық жаттығулар жүргізу дыбыстардың дұрыс артикуляциясын қалыптастырады. Бұл тәсіл балалардың есту, көру және қимыл арқылы қабылдауын қатар дамытады.

Қазақ тіліне тән дыбыстарды үйрету әдістері

Қазақ тіліне тән дыбыстарды үйретуде келесі әдістер тиімді:

- **Фонетикалық ритмика.** Дыбысты қимылмен, ырғақпен айту арқылы бала дыбыстың артикуляциясын тез меңгереді.
- **Ұлттық ойындар.** «Сақина салу», «Асық ату», «Арқан тарту» сияқты ойындарда дыбыстарды қайталау арқылы сөйлеу дағдылары қалыптасады.
- **Көрнекілік.** Ұлттық ою-өрнектер, тұрмыстық бұйымдар бейнеленген суреттер арқылы дыбыстарды сөз ішінде меңгерту.
- **Музыкалық сүйемелдеу.** Қазақ әуендерімен бірге дыбыстарды айту балалардың қызығушылығын арттырады.

Мысалы, «ә» дыбысын үйретуде «әже», «әдемі», «әуен» сөздері, ал «ң» дыбысын меңгертуде «саңырауқұлақ», «қоңыр», «жаңбыр» сияқты сөздер ұлттық мазмұнда қолданылса, балаға түсінікті әрі есте сақтауға жеңіл болады.

Ұлттық жаңылтпаштар

Қ дыбысы:

Қап-қара қазан қақпақта қайнап тұр.

Ң дыбысы:

Шаңырақта шаң қалмады.

(Алдымен баяу, кейін жылдам айтқызу)

Тыңдалым және айтылым

Қысқа **бесік жыры** немесе **халық әнінен** үзінді тыңдатылады. Балалар:

- таныс дыбыстарды табады
- сөздерді дұрыс интонациямен қайталайды

Мысалы:

Әлди-әлди, ақ бөпем,

Ақ бесікке жат бөпем…

Балалар **ә** дыбысын естігенде қол шапалақтайды.

Тәрбиешінің рөлі

Тәрбиеші – тіл үйрету үдерісінің негізгі ұйымдастырушысы. Ол ұлттық құндылықтарды терең меңгеріп, оларды әдістемелік тұрғыда сауатты қолдана білуі тиіс. Сабақ барысында баланың жас ерекшелігі, тілдік деңгейі ескеріліп, әр дыбыс ойын, қимыл, өлең арқылы бекітіледі.

Қорытынды

Қорытындылай келе, басқа ұлт балаларына қазақ тіліне тән дыбыстарды үйретуде ұлттық құндылықтарға негізделген әдістердің маңызы зор. Бұл тәсілдер балалардың тілге деген қызығушылығын арттырып қана қоймай, ұлттық мәдениетке құрмет сезімін қалыптастырады. Фонетикалық ритмика, ұлттық ойындар мен музыка элементтерін қолдану арқылы қазақ тілін меңгерту нәтижелі әрі тиімді болады.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы.
2. Назарбаев Н.Ә. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру. – Астана, 2017.
3. Жұбанов Қ. Қазақ тілінің фонетикасы. – Алматы: Ғылым, 2010.
4. Сүлейменова Э.Д. Қазақ тілін оқыту әдістемесі. – Алматы, 2015.
5. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытуға арналған мемлекеттік жалпыға міндетті стандарт. – Астана, 2023.

Шатахова Бакыткул Амирханкызы
Тәрбиеші
Түркістан облысының білім басқармасының
"№3 арнайы мектеп-интернат" КММ

СУРДОПЕДАГОГИКАДА ҚИМЫЛ-ҚОЗҒАЛЫС ОЙЫНДАРЫ АРҚЫЛЫ ҰЖЫМДЫҚ ДАҒДЫЛАРДЫ ДАМЫТУ

Аннотация

Мақалада есту қабілеті зақымдалған балалардың әлеуметтік бейімделуіндегі қимыл-қозғалыс ойындарының маңызы қарастырылады. Автор балалардың өзара әрекеттесуін, командалық жұмысқа баулу және қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыру жолдарын талдайды.

Кіріспе

Есту қабілеті бұзылған балалардың дамуындағы басты қиындық — коммуникацияның шектеулілігі. Бұл көбінесе баланың оқшаулануына әкеп соғады. Сурдопедагогиканың негізгі мақсаттарының бірі — баланы қоғамға бейімдеу. Қимыл-қозғалыс ойындары — бұл мәселені шешудің ең тиімді жолы, өйткені ойын барысында вербалды емес қарым-қатынас құралдары арқылы ұжымдық байланыс орнайды.

Ұжымдық дағдыларды қалыптастырудың негізгі бағыттары

Ойын іс-әрекеті барысында бала келесі әлеуметтік дағдыларды меңгереді:

Өзара көмек: Командалық жеңіс үшін серіктесіне қолдау көрсету.

Тәртіп: Ойын ережелерін сақтау және топтық мүддеге бағыну.

Эмпатия: Құрдастарының көңіл-күйін түсіну және ортақ қуанышты бөлісу.

Қимыл-қозғалыс ойындарының классификациясы (кесте)

Сурдопедагогтарға арналған әдістемелік кеңестер

Ойынды ұйымдастыру кезінде келесі ерекшеліктерді ескеру қажет:

Көрнекілік: Барлық нұсқаулар тек сөзбен емес, ым-ишара және көрнекі құралдар (жалаушалар, белгілер) арқылы көрсетілуі тиіс.

Эмоционалды фон: Педагог өзінің мимикасымен балаларды қызықтыра білуі керек. Бұл балалардың эмоционалды жақындығын арттырады.

Күрделілік деңгейі: Ойын ережелері қарапайымнан күрделіге қарай ауысуы керек, бұл балалардың өз күшіне деген сенімін арттырады.

Маңызды түйін: Қимыл-қозғалыс ойыны — бұл жай ғана физикалық жаттығу емес, бұл баланың «Мен» деген түсінігінен «Біз» деген ұғымға өтуіне көмектесетін әлеуметтік көпір.

Қорытынды

Есту қабілеті бұзылған балалардың ұжымдық дағдыларын дамытуда қимыл-қозғалыс ойындарын жүйелі түрде қолдану — олардың қоғамға толыққанды араласуына жол ашады. Ойын арқылы балалар достыққа, төзімділікке және ортақ мақсатқа жұмылуға үйренеді.

Сейлбекова Назира Урысбековна
Тәрбиеші
Түркістан облысының білім басқармасының
"№3 арнайы мектеп - интернат" КММ

ЕСТУ ҚАБІЛЕТІ ЗАҚЫМДАЛҒАН БАЛАЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМЫТУ

Аңдатпа: Мақалада есту қабілеті бұзылған балалардың шығармашылық әлеуетін арттырудың маңызы, әдіс-тәсілдері және оның бала тұлғасының қалыптасуына тигізетін әсері қарастырылады.

Кіріспе

Қазіргі білім беру жүйесінде ерекше білім беруді қажет ететін балалардың, соның ішінде есту қабілеті зақымдалған бүлдіршіндердің жан-жақты дамуына үлкен көңіл бөлінуде. Есту қабілетінің шектелуі баланың қоршаған ортамен байланысын қиындатқанымен, оның шығармашылық мүмкіндіктерін шектемейді. Керісінше, визуалды қабылдау мен сезіну түйсігі арқылы олар әлемді өзгеше түстермен және бейнелермен көре алады.

Шығармашылықты дамытудың негізгі бағыттары

Есту қабілеті зақымдалған балалармен жұмыс істеуде келесі бағыттар тиімді нәтиже береді:

Бейнелеу өнері және қолөнер: Сурет салу, мүсіндеу, бисермен жұмыс жасау. Бұл баланың саусақ моторикасын дамытып қана қоймай, ішкі тебіренісін қағаз бетіне түсіруге көмектеседі.

Ым-ишара әні мен би: Есту қабілеті нашар балалар үшін музыканың ырғағын денесімен сезіну (вибрация арқылы) маңызды. Ым-ишара арқылы ән айту — бұл үлкен өнер және өзін-өзі көрсетудің бірегей жолы.

Театрландырылған қойылымдар: Пантомима және бет әлпетінің мимикасы арқылы кейіпкерді сомдау баланың эмоциялық интеллектін дамытады.

Әдістемелік тәсілдер

Шығармашылық жұмыс барысында мұғалімдер мен тәрбиешілер келесі қағидаларды ұстануы тиіс:

Көрнекілік принципі: Барлық нұсқаулықтар мен ақпараттар суреттер, схемалар немесе бейнероликтер арқылы көрсетілуі қажет.

Жеке тұлғалық тәсіл: Әр баланың қызығушылығы мен қабілетіне қарай жеке тапсырмалар беру.

Табыс жағдайын туғызу: Баланың кішкентай жетістігін де мақтап, жігерлендіріп отыру оның өзіне деген сенімін арттырады.

Қорытынды

Шығармашылық — есту қабілеті зақымдалған балалардың қоғаммен тілдесетін көпірі. Өнермен айналысу арқылы балалар оқшауланудан арылып, өздерінің қоғамға пайдалы екенін сезінеді. Сондықтан, олардың бойындағы жасырын таланттарды дер кезінде анықтап, дамыту — педагогтар мен ата-аналардың басты міндеті.

Дайрабай Бексултан Рахматуллаұлы
Информатика пәні мұғалімі
«№64 «Мақталы» ЖББМ» КММ
Түркістан облысы, Жетісай ауданы

ЦИФРЛЫҚ САУАТТЫЛЫҚ ЖӘНЕ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ

Аңдатпа. Цифрлық сауаттылық – қазіргі қоғамның маңызды аспектілерінің бірі. Бұл мақалада жасанды интеллекттің цифрлық сауаттылыққа әсері қарастырылады. Жасанды интеллект технологиялары білім беру, ақпаратты өңдеу және коммуникация салаларында жаңа мүмкіндіктер ашады. Мақалада цифрлық сауаттылықтың маңызы, жасанды интеллекттің рөлі және оның қоғамдағы өзгерістерге ықпалы талқыланады.

Цифрлық сауаттылық – бұл заманауи қоғамда маңызды дағдылардың бірі. Ол ақпаратты тиімді пайдалану, цифрлық технологияларды қолдану, және интернетте қауіпсіздік шараларын сақтау қабілетін қамтиды. Жасанды интеллект (ЖИ) – бұл цифрлық сауаттылықтың маңызды құрамдас бөлігі, себебі ол ақпаратты өңдеу, талдау және шешім қабылдау процесін автоматтандыруға мүмкіндік береді. Жасанды интеллект (AI) әдетте адам интеллектін қажет ететін тапсырмаларды орындауға мүмкіндік беретін машиналардағы адам интеллектісін модельдеу ретінде анықталуы мүмкін. Информатиканың кіші бөлімі және адамның тікелей араласуынсыз оқуға, пайымдауға, мәселелерді шешуге және шешім қабылдауға қабілетті интеллектуалды жүйелерді құруға бағытталған.

Жасанды интеллект жүйелері ақпаратты өңдеу, үлгіні тану және болжау үшін алгоритмдер мен деректерді пайдаланады. Машиналық оқыту (МО), жасанды интеллекттің бір түрі, машиналарға тәжірибе арқылы үйренуге және уақыт өте келе өнімділігін жақсартуға мүмкіндік береді. Табиғи тілді өңдеу (NLP) адам тілін түсінуге және онымен өзара әрекеттесуге мүмкіндік береді, ал компьютерлік көру AI жүйелеріне визуалды ақпаратты қабылдауға және түсіндіруге мүмкіндік береді. Жасанды интеллект әртүрлі салаларда, соның ішінде автономды көліктерде, медициналық диагностикада, виртуалды көмекшілерде, ұсыныс жүйелерінде және т.б. қолданылады. Дамуын жалғастыра отырып, ол салаларда төңкеріс жасауға, өнімділікті арттыруға және инновацияларды ынталандыруға әлеуетке ие, бұл оны қазіргі әлемде трансформациялық күшке айналдырады.

1. Цифрлық сауаттылықтың маңызы

Цифрлық сауаттылық қазіргі қоғамда әрбір адам үшін қажеттілік болып табылады. Ол білім алу, жұмысқа орналасу, және күнделікті өмірде ақпаратты тиімді пайдалану үшін маңызды. Цифрлық сауаттылықтың негізгі компоненттері:

Ақпаратты іздеу және бағалау: Интернетте ақпаратты табу, оның сенімділігін тексеру.

Цифрлық құралдарды пайдалану: Компьютер, смартфон, және басқа да цифрлық құрылғыларды тиімді пайдалану.

Интернет қауіпсіздігі: Жеке ақпаратты қорғау, фишинг және вирустардан сақтану.

2. Жасанды интеллекттің негіздері

Жасанды интеллект – бұл компьютерлік жүйелердің адам сияқты ойлау, үйрену, және шешім қабылдау қабілеті. ЖИ-дің негізгі түрлері:

Машиналық оқыту: Деректерді талдау арқылы алгоритмдерді үйрету.

Табиғи тілдерді өңдеу: Адам тілін түсіну және өңдеу.

Компьютерлік көру: Кескіндерді және бейнелерді тану.

3. Цифрлық сауаттылық және ЖИ арасындағы байланыс

Цифрлық сауаттылық ЖИ-ді тиімді пайдалану үшін қажет. Жасанды интеллект цифрлық сауаттылықты дамытуға көмектеседі, мысалы:

Білім беру: ЖИ-дің көмегімен оқушыларға жеке оқу бағдарламаларын жасау.

Ақпаратты талдау: Деректерді өңдеу арқылы шешім қабылдауды жеңілдету.

Автоматтандыру: Күнделікті тапсырмаларды автоматтандыру арқылы уақытты үнемдеу.

4. Жасанды интеллекттің цифрлық сауаттылыққа әсері

Жасанды интеллект цифрлық сауаттылықтың дамуына оң әсер етеді. Мысалы:

Оқыту платформалары: ЖИ-мен жұмыс істейтін платформалар оқушыларға тиімді білім алуға мүмкіндік береді. Ақпараттық қауіпсіздік: ЖИ-дің көмегімен киберқауіптерді анықтау және алдын алу. Жұмыс нарығы: ЖИ-дің дамуы жаңа жұмыс орындарын құруға және цифрлық дағдыларды талап ететін мамандықтардың пайда болуына әкеледі.

Жасанды интеллект (ЖИ) — бұл компьютерлік жүйелер мен бағдарламалардың адам интеллектісін имитациялау қабілеті. ЖИ-дің негізгі мақсаты — машиналарға ойлау, үйрену, шешім қабылдау және проблемаларды шешу қабілеттерін беру. Жасанды интеллектінің бірнеше негізгі бағыттары бар:

Машиналық оқыту: Бұл алгоритмдер мен статистикалық модельдерді қолдана отырып, машиналарға деректерден үйренуге мүмкіндік береді. Машиналық оқыту арқылы компьютерлер үлкен деректер жиынтығынан паттерндер мен заңдылықтарды анықтай алады.

Табиғи тілдерді өңдеу (NLP): Бұл сала компьютерлердің адам тілін түсінуі мен өңдеуіне бағытталған. NLP технологиялары мәтіндерді талдау, аударма, сұрақ-жауап жүйелері және чат-боттарда қолданылады.

Компьютерлік көру: Бұл компьютерлердің визуалды ақпаратты (суреттер мен бейнелер) түсінуі мен талдауына мүмкіндік береді. Компьютерлік көру технологиялары объектілерді тану, бейнелерді өңдеу және автоматты түрде суреттерді классификациялау үшін қолданылады.

Робототехника: Жасанды интеллект роботтардың автономды түрде жұмыс істеуіне мүмкіндік береді. Роботтар ЖИ арқылы қоршаған ортаға бейімделіп, тапсырмаларды орындауға қабілетті.

Эксперттік жүйелер: Бұл жүйелер белгілі бір салада (мысалы, медицина, қаржы) мамандардың шешім қабылдау процесін имитациялайды. Олар деректерді талдай отырып, ұсыныстар мен шешімдер ұсынады.

Қорытынды

Жасанды интеллект қазіргі уақытта көптеген салаларда, соның ішінде медицина, қаржы, білім беру, көлік және ойын-сауықта кеңінен қолданылады. ЖИ технологияларының дамуы қоғамға үлкен әсер етеді, бірақ сонымен қатар этикалық және әлеуметтік мәселелерді де туындатады.

Цифрлық сауаттылық және жасанды интеллект – бұл заманауи қоғамның маңызды элементтері. Олардың өзара байланысы білім беру, ақпаратты өңдеу, және жұмыс нарығында жаңа мүмкіндіктерді ашуға мүмкіндік береді. Цифрлық сауаттылықты дамыту арқылы біз жасанды интеллекттің әлеуетін толық пайдалана аламыз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Аманжолова, А. (2020). Цифрлық сауаттылық: теория және практика. Алматы: Қазақ университеті.

2. Нұрғалиева, Б. (2019). Жасанды интеллект: мүмкіндіктері мен қауіптері. Астана: Елордалық баспа.

3. Сейітов, Т. (2021). Цифрлық технологиялар және білім беру. Шымкент: Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университеті.
4. Жұмабаев, С. (2022). Жасанды интеллект және оның қоғамдағы рөлі. Алматы: Ғылым.
5. Құдайбергенов, М. (2023). Цифрлық сауаттылық: жастар үшін маңызды дағдылар. Қарағанды: Қарағанды мемлекеттік университеті.
6. Russell, S., & Norvig, P. (2016). Artificial Intelligence: A Modern Approach. Pearson.

Сарыбаева Эльмира Бекбаевна
Тарих және география пәндері мұғалімі, педагог-сарапшы
Түркістан облысының білім басқармасының Төлеби ауданының білім бөлімінің
"Алтынбастау" негізгі орта мектеп" коммуналдық мемлекеттік мекемесі

ДЕМОГРАФИЯЛЫҚ ПРОЦЕСТЕРДІ ТАРИХ ПЕН ГЕОГРАФИЯ ТҰРҒЫСЫНАН ТАЛДАУ

Кіріспе

Демографиялық процестер – халық санының өзгеруі, оның табиғи қозғалысы (туу, өлім), көші-қон, жас-жыныстық және этникалық құрамы сияқты көрсеткіштерді қамтитын күрделі құбылыс. Бұл процестерді тек демография ғылымы аясында ғана емес, **тарих** пен **география** тұрғысынан кешенді талдау қоғам дамуының заңдылықтарын терең түсінуге мүмкіндік береді. Себебі халықтың қалыптасуы мен өзгеруі белгілі бір тарихи жағдайлар мен географиялық кеңістікке тікелей байланысты.

Демографиялық процестердің тарихи аспектісі

Тарихи тұрғыдан алғанда демографиялық процестер соғыстар, саяси өзгерістер, экономикалық дағдарыстар, эпидемиялар мен реформалардың ықпалымен қалыптасады. Мысалы, дәстүрлі аграрлық қоғамдарда туу деңгейі жоғары, ал өлім-жітім де көп болған. Индустрияландыру кезеңінде медицина мен санитарияның дамуы өлім көрсеткішін төмендетіп, халық санының күрт өсуіне алып келді.

Қазақстан тарихында да демографиялық процестер күрделі сипатта өтті:

XX ғасырдың басындағы ашаршылық пен саяси қуғын-сүргін халық санының азаюына әкелді;

Кеңес дәуіріндегі индустрияландыру мен тың игеру кезеңі көші-қон үдерістерін күшейтті;

Тәуелсіздік алғаннан кейінгі жылдары эмиграция мен кейінгі табиғи өсім демографиялық құрылымға елеулі әсер етті.Осылайша, тарихи оқиғалар халық саны мен құрамының өзгеруіне шешуші рөл атқарады.

Демографиялық процестердің географиялық аспектісі

География демографиялық процестердің аумақтық ерекшеліктерін зерттейді. Табиғи жағдайлар, климат, ресурстардың таралуы және экономикалық даму деңгейі халықтың қоныстану сипатына ықпал етеді.

Қолайлы табиғи аймақтарда халық тығыз орналасады;

Климаттық жағдайы күрделі өңірлерде халық сирек қоныстанады;

Қалаларда урбанизация үдерісі күшейіп, ауылдық аймақтарда халық саны азаюы мүмкін.Сонымен қатар, географиялық орналасу миграциялық ағындардың бағытын анықтайды. Мысалы, экономикалық тұрғыдан дамыған аймақтар еңбек мигранттарын тартса, мүмкіндігі шектеулі өңірлерден халықтың кетуі жиі байқалады.

Тарих пен географияның өзара байланысы

Демографиялық процестерді тарих пен географияны бірлікте қарастыру аса маңызды. Тарихи кезеңдерде қалыптасқан көші-қон бағыттары, қоныстану үлгілері бүгінгі географиялық демографиялық картаның негізін қалайды. Мысалы, өткен ғасырлардағы сауда жолдары мен өнеркәсіп орталықтары қазіргі ірі қалалардың қалыптасуына себеп болды. Ал саяси шекаралардың өзгеруі этникалық және демографиялық құрылымға әсер етті. Бұл өзара байланыс демографиялық процестердің кездейсоқ емес, белгілі бір заңдылықтарға негізделетінін көрсетеді.

Қорытынды

Демографиялық процестерді тарих пен география тұрғысынан талдау халық дамуының себеп-салдарлық байланыстарын анықтауға мүмкіндік береді. Тарихи оқиғалар демографиялық өзгерістердің уақыттық қырын ашса, география олардың аумақтық ерекшеліктерін көрсетеді. Осы екі ғылымның тоғысында жүргізілген талдау демографиялық саясатты жоспарлау, аймақтық даму стратегиясын жасау және тұрақты дамуды қамтамасыз ету үшін маңызды ғылыми негіз болып табылады.

Еламанов Бахтияр Отарбаевич
Дене шынықтыру пәнінің мұғалімі
Сарыөзек орта мектебі МДШО КММ
Жетісу облысы Кербұлақ ауданы

ҰЛТТЫҚ СПОРТ ТҮРЛЕРІНІҢ ТӘРБИЕЛІК МАҢЫЗЫ

Кіріспе

Қазіргі қоғамдағы білім беру мен тәрбие жүйесінің басты мақсаты – жан-жақты дамыған, ұлттық құндылықтарды бойына сіңірген, дені сау, рухы мықты тұлға тәрбиелеу. Осы мақсатқа жетуде дене шынықтыру мен ұлттық спорт түрлерінің орны ерекше. Ұлттық спорт – халықтың ғасырлар бойы жинақтаған өмір тәжірибесі мен тәрбиелік даналығының көрінісі.

Жаһандану үдерісі күшейген заманда ұлттық болмысты сақтау, жас ұрпақтың туған елінің мәдениеті мен салт-дәстүрін құрметтеуіне жағдай жасау – маңызды міндеттердің бірі. Ұлттық спорт түрлері осы міндетті жүзеге асырудың тиімді құралы болып табылады. Себебі олар тек физикалық дамуға емес, сонымен қатар адамгершілікке, отансүйгіштікке, тәртіпке және еңбекқорлыққа тәрбиелейді.

Қазақ халқының ұлттық спорт түрлері көшпелі өмір салтымен тығыз байланысты қалыптасқан. Олар жас буынды ерлікке, төзімділікке, батылдыққа және әділдікке баулып отырған. Сондықтан ұлттық спорт түрлерінің тәрбиелік маңызын ашу, оны білім беру үдерісінде кеңінен қолдану – бүгінгі күннің өзекті мәселесі.

Ұлттық спорт түрлерінің тарихи және мәдени мәні

Ұлттық спорт түрлері – қазақ халқының мәдени мұрасының ажырамас бөлігі. Олар халқымыздың тұрмыс-тіршілігін, дүниетанымын және тәрбиелік ұстанымдарын айқын көрсетеді. Ерте замандардан-ақ ұлттық ойындар балаларды өмірге дайындаудың негізгі тәсілі болған.

Мысалы, көшпелі өмір салтында дене күшінің, ептілік пен шапшаңдықтың маңызы зор болған. Осы қажеттіліктен бәйге, көкпар, аударыспақ, жамбы ату сияқты спорт түрлері пайда болды. Ал ой-сананы дамыту үшін тоғызқұмалақ, асық ойындары кеңінен таралған.

Ұлттық спорт арқылы ата-бабаларымыз жас ұрпаққа өмірлік тәжірибені ойын түрінде жеткізіп отырған. Бұл спорт түрлері тәрбиенің табиғи, әрі тиімді әдісі ретінде қызмет атқарған

Ұлттық спорт түрлерінің дене тәрбиесіндегі рөлі

Ұлттық спорт түрлері адамның физикалық дамуына тікелей әсер етеді. Олар бұлшық еттерді нығайтып, қозғалыс белсенділігін арттырады, төзімділік пен күшті дамытады.

Қазақ күресі – дене тәрбиесінің ең тиімді құралдарының бірі. Күреспен айналысқан оқушы күшті, шыдамды, тәртіпті болады. Сонымен қатар, бұл спорт түрі баланы өз мүмкіндігін бағалауға, қарсыласын сыйлауға және жеңісті адал жолмен алуға үйретеді.

Бәйге – жылдамдық пен шыдамдылықты дамытатын спорт түрі. Бұл ойын арқылы жастар төзімділікке, мақсатқа жету үшін табандылық танытуға тәрбиеленеді.

Ұлттық спорт түрлері оқушыларды қозғалысқа бейімдеп, салауатты өмір салтын қалыптастыруға ықпал етеді.

Ұлттық спорт және адамгершілік тәрбие

Ұлттық спорт түрлерінің тәрбиелік маңызы тек дене дамуымен шектелмейді. Олар адамның рухани және адамгершілік қасиеттерін қалыптастыруда үлкен рөл атқарады.

Көкпар ойыны жастарды батылдыққа, ұйымшылдыққа және жауапкершілікке тәрбиелейді. Бұл ойын кезінде ойыншылар бір-біріне сеніп, ортақ мақсатқа ұмтылады. Көкпар – ерлік пен намыстың символы.

Асық ойыны балаларды әділдікке, дәлдікке және сабырлылыққа үйретеді. Ойын барысында балалар өзара қарым-қатынас жасап, сыйластықты, достықты нығайтады.

Ұлттық спорт арқылы үлкенге құрмет, кішіге қамқорлық көрсету сияқты тәрбиелік ұстанымдар қалыптасады.

Ұлттық спорт және зияткерлік даму

Ұлттық спорт түрлерінің ішінде ой-сананы дамытатын ойындардың орны ерекше. **Тоғызқұмалақ** – логикалық ойлау қабілетін дамытатын ұлттық зияткерлік ойын.

Бұл ойын баланы есептеуге, жоспар құруға, сабыр сақтауға үйретеді. Тоғызқұмалақ ойнаған оқушы өз әрекетіне жауапкершілікпен қарап, әр қадамын ойланып жасауға дағдыланады. Бұл қасиеттер оқу процесінде де, күнделікті өмірде де аса маңызды.

Ұлттық спортты білім беру жүйесінде қолдану

Қазіргі таңда мектептерде дене шынықтыру сабақтарында ұлттық спорт элементтерін қолдану – өзекті мәселе. Ұлттық ойындарды сабақ барысында пайдалану оқушылардың қызығушылығын арттырып, сабақтың тиімділігін күшейтеді.

Мысалы, сергіту сәттерінде асық ойынын, арқан тартуды қолдану балалардың белсенділігін арттырады. Ал жарыс түрінде қазақ күресінің элементтерін пайдалану оқушылардың спортқа деген ынтасын күшейтеді.

Қорытынды

Қорытындылай келе, ұлттық спорт түрлері – жас ұрпақты жан-жақты тәрбиелеудің тиімді құралы. Олар дене шынықтырумен қатар, рухани-адамгершілік, патриоттық және зияткерлік тәрбие беруде маңызды рөл атқарады.

Ұлттық спортты дамыту – ұлттық мәдениетті сақтау мен болашақ ұрпақты ұлттық рухта тәрбиелеудің кепілі. Сондықтан ұлттық спорт түрлерін білім беру жүйесіне кеңінен енгізу – қоғам алдындағы маңызды міндеттердің бірі.

Дуйсебекова Галия Бердибековна
Биология пәні мұғалімі, педагог-зерттеуші
Қосағаш орта мектебі МДШО КММ
Жетісу облысы Кербұлақ ауданы Қосағаш ауылы

БИОЛОГИЯ ЖӘНЕ БОЛАШАҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР

Кіріспе

XXI ғасыр — ғылым мен технологиялардың қарқынды дамыған дәуірі. Бұл кезеңде биология пәні дәстүрлі білім саласынан шығып, технологиялармен шынайы үйлесіп, адамзаттың болашағын қалыптастыратын іргелі ғылымға айналды. Биология мен технологиялар арасындағы шекаралар күннен-күнге жұқара түсуде. Генная инженерия, жасушалық биология, биоинформатика, синтетикалық биология, медициналық биотехнология — бұлардың барлығы адамзатқа жаңа мүмкіндіктер әкеліп отыр. Осы мақалада біз биология мен болашақ технологиялар байланысын, олар қандай бағыттарда дамып жатқанын, және олардың қоғам, медицина мен экологияға әсерін талқылаймыз.

1. Биология мен технологияның интеграциясы

Биология ғылымы табиғи процестерді зерттесе, технология сол процестерді модельдеу, басқару және қолдандыру үшін құралдар береді. Бұл интеграцияның негізінде **биоинформатика**, **генетикалық инженерия**, **жасушалық және молекулярлық биологияға негізделген технологиялар** жатыр.

Мысалы, генная инженерия әдістері арқылы бактериялар мен өсімдіктерді ерекше қасиеттерге ие ете аламыз: олар кейбір токсиндерді нейтралдайтын ферменттер шығара алады немесе климаттық стресске төзімді бола алады. Мұндай технологиялар ауыл шаруашылығын, экологияны және фармацевтика индустриясын түбегейлі өзгертеді.

2. Генетикалық инженерия және CRISPR

Генетикалық инженерия — биология мен технологияны тікелей байланыстыратын негізгі бағыттардың бірі. Соңғы онжылдықта CRISPR/Cas9 жүйесі молекулярлық биологияда төңкеріс жасады. Ол мақсатты ДНҚ бөлігін дәл анықтап, түзетуге мүмкіндік береді [1][2]. Бұл технологияның ең маңызды артықшылығы — **жоғары дәлдік**, **пайдалану жеңілдігі** және **шығынның төмендігі**.

Мысалы, CRISPR технологиясы арқылы **қан-тұқым ауруларын емдеу**, **өсімдіктердің өнімділігін арттыру**, **вирустарға төзімді гендер жасау** мүмкін болуда. 2020-жылы АҚШ-та генетикалық түзетуге негізделген алғашқы клиникалық емдеу тәсілдері табысты қолданылды, бұл адамдар арасында генетикалық аурулармен күрестегі жаңа дәуірді ашты [3].

3. Биоинформатика және деректерді талдау

Биологиядағы жаңа технологиялар үлкен деректермен жұмыс істеуді талап етеді. Дәстүрлі әдістер өсімдіктердің немесе организмдердің сирек белгілерін талдауда шектеулі болды. Ал бүгінгі биоинформатика алгоритмдері мен машиналық оқыту тәсілдері мыңдаған генетикалық секвенциялар мен биохимиялық процестерді жылдам өңдеуге мүмкіндік береді.

Мысалы, COVID-19 пандемиясы кезінде вирустың геномын талдау және оның мутацияларын қадағалау биоинформатикалық құралдарсыз мүмкін болмас еді. Бұл технологиялар дәрілік препараттарды жылдам әзірлеуге және эпидемияны бақылауға көмектесті.

4. Жасанды өмір және синтетикалық биология

Синтетикалық биология — жасушаларды, тіпті толықтай жасанды организмдерді «конструктор секілді» құрастыруға мүмкіндік беретін сала. Бұл бағыттың мақсаты — табиғи жүйелерді модельдеу және жаңа биологиялық бөліктер жасау.

Мысалы, жасанды бактериялар құрамында биоразлагаемый пластик шығаратын немесе құнарлы биотопливо өндіретін қасиеттері бар. Бұл технологиялар **қоршаған ортаны қорғау** және **энергетикалық тұрақтылық** салаларында үлкен әлеуетке ие.

5. Биотехнологияның медицинадағы рөлі

Биология мен технологияның ең маңызды қиылысуларының бірі — медицина саласында. Биотехнологияның көмегімен:

- Вакциналар тез жасалып, тиімділігі жоғары болды.
- Клеткалық терапиялар (мысалы, CAR-T терапиясы) қатерлі ісікті емдеуде жаңа жетістіктерге қол жеткізді [4].
- Персоналды медицина — адамның нақты генетикалық профиліне негізделген емдеу тәсілдері — кеңінен таралуда.

Бұл жетістіктер адамның өмір сүру ұзақтығын арттыруға және өмір сапасын жақсартуға бағытталған.

6. Биотехнологияның экология және ауыл шаруашылығына әсері

Биология мен болашақ технологиялар ауыл шаруашылығын да өзгертіп жатыр. Генетикалық модификацияланған дақылдар:

- Күреске төзімділікке ие (құрғақшылық, зиянкестер).
- Өнім көлемін арттыруға мүмкіндік береді.

Мысалы, Bt-биоотақ қант қамысы зиянкестерге төзімді ген алып, химиялық пестицид қолданылмай өседі. Бұл ауыл шаруашылығына экономикалық және экологиялық тиімді.

7. Этикалық мәселелер және қауіптілік

Биология мен технологияның дамуында үлкен жетістіктер болса да, бұл салада этикалық сұрақтар да пайда болады. Гендік түзетулер адам зародышында қолданылғанда немесе жасанды организмдер табиғатқа жіберілгенде қандай қауіптер бар? Бұл сұрақтарға жауап іздеу — ғалымдар ғана емес, қоғамның да ортақ міндеті.

Биолабораториялардағы биоқауіпсіздік, генетикалық құпиялылық мәселелері — болашақта да маңызды талқылаулар тақырыбы болып қала береді.

Қорытынды

Биология мен болашақ технологиялар — адамзаттың жаңа белестеріне жетуіне жол ашатын интеграциялық ғылым. Бұл бағыттағы жетістіктер медицинадан бастап ауыл шаруашылығы мен экологияға дейін әсер етеді. Болашақта бұл салаларды дамыту кезінде **этикалық**, **қоғамдық** және **экологиялық қауіпсіздік** мәселелерін де ескерген жөн.

Жұбатқанов Байдаулет Ерланұлы
Тарих пәнінің мұғалімі, педагог
«Еңбекші мектеп-балабақшасы» КММ
Ақтөбе облысы, Темір ауданы, Еңбекші ауылы

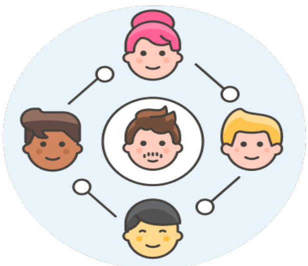

ҚАЗАҚТАРДЫҢ ДӘСТҮРЛІ ДҮНИЕТАНЫМЫ

Білім беру ұйымының атауы	Еңбекші мектеп-балабақшасы	
Пәні:	Қазақстан тарихы	
Бөлім:	Қазақ халқының дәстүрлі мәдениеті-дала өркениетінің мұрасы	
Педагогтің аты – жөні:	Жұбатқанов Байдаулет Ерланұлы	
Күні:		
Сынып: 10	Қатысқандар саны:	Қатыспағандар саны:
Сабақтың тақырыбы:	Қазақтардың дәстүрлі дүниетанымы	
Оқу бағдарламасына сәйкес оқу мақсаты:	10.4.1.3 - қазақ халқының дәстүрлі дүниетанымын анықтау үшін әдет-ғұрып,рәсім,салт-дәстүр,діл, ұғымдарын пайдалану; 10.4.1.4 -қазақ халқының рухани-адамгершілік құндылықтарын салт-дәстүрлері зерттеу негізінде түсіндіру	
Сабақтың мақсаты	Қазақ халқының дәстүрлі дүниетанымы туралы мәтіндерді оқып,маңыздылығы туралы ой тұжырымдау Қазақ халқының рухани-адамгершілік құндылықтарын,салт-дәстүрлерін сақтау	
Құндылықты дарыту	Еңбеккорлық және кәсіби біліктілік	

Сабақтың барысы

Сабақтың кезеңі/ уақыты	**Педагогтің іс - әрекеті**	**Білім алушының іс - әрекеті**	**Бағалау**	**Ресурстар**
Сабақтың басы 2 мин	**Ұйымдастыру кезеңі** Оқушылармен амандасып, оқушылардың көңілін сабаққа аудару. Сыныпты түгелдеу, сыныптағы оқушылардың зейінін сабаққа аудару	Мұғаліммен амандасып, кезекші оқушы сыныптағы оқушылардың санын баяндайды	**(ҚБ)** мұғалім 1-10 балл аралығында бағалайды	
2 мин	**Үй жұмысы** **«Froggy Jumps» әдісі** *Оқушылар интерактивті тақтадан сұрақтарға жауап береді* **Бастапқы стимул.Диалог** Қазақ халқының дәстүрлі дүниетанымы қазіргі заманда қаншалықты өзгерген? (болжамдарын тыңдау,әңгімелеу)	Оқушылар Froggy Jamps әдісі арқылы Үй тапсырмасын орындайды	**Дескриптор:** **Жалпы – 1 балл:** Мұғалім оқушылардың жауабын мұқият тыңдап кері байланыс алады	https://www.educaplay.com/learning-resources/23477574-learning_resource.html
3 мин	**Зерттеу сұрағы:** Қазақ халқының дәстүрлі дүниетанымы қандай? Қазақ халқының рухани-адамгершілік құндылықтарын қандай салт-дәстүрлер арқылы анықтауға болады? Қазіргі кезде неліктен қазақ халқының рухани жаңғыруы өзекті мәселе?	Дескрипторларды: Деректерді оқып және білімін қолданып рухани құндылықтардың түсіндіріп,фактілер келтіреді;		

Сабақтың ортасы 3 мин 6 мин 7 мин 15 мин	**Жаңа сабақ** *Оқушылар берілген сөз арқылы сабақтың тақырыбын анықтайды* ✓ Бүгінгі сабағымыздың тақырыбы қандай? **Мағынаны тану** ✓ **Бейнематериялдан үзінді көріп ой бөлісу** ✓ Сонымен рухани жаңғырудың құпиясы неде? ✓ Неліктен ұлттық мәдениетті сақтау керек? ✓ **Зерттер мен талдау** **Тапсырма** **Мәтінмен жұмыс** Ұлттық діл,рухани құндылықтар,ұлттық салт-дәстүрлердің қазіргі кезеңде көрініс табуы туралы проблеманы баяндау. (Оқушылар қажетті ақпаратты жазып конспектілеп отырады) **Тапсырма** **Топтық жұмыс** *Оқушыларды екі топқа бөліп,әр топқа қазақтардың дәстүрлі дүниетанымының апектісін талдау тапырмасы беріледі:* **1-Топ** Әлеуметтік қатынастар мен салт-дәстүрлер **2-Топ** Рухани әлем мен сенімдер **2.Тапсырма** **« Lumio»** платформасы арқылы сұрақтар беріледі беріледі «Ақиқат немесе жалған» **А,В,С,Д дереккөздерімен өзіндік жұмыс.** (Дереккөздерін және біліміңізді қолданып, қазақ халқының дүниетанымы, ұлттық ділінің сақталуының қазіргі кезеңдегі маңызын түсіндіріңіз. (Дереккөздерді және біліміңізді қолданып, қазіргі заманда қазақ халқының рухани-адамгершілік құндылықтарын, салт-дәстүрлерін не үшін жаңғырту қажеттігін түсіндіріңіз. «Қазақ халқының дәстүрлі рухани мәдениеті – ұлттық коды», - дейді ҚР тұңғыш Президенті Н.Назарбаев. Сіз бұл пікірмен қаншалықты келісесіз? Ойыңызды дәйектеп, ой толғаныс жазыңыз. (Бұл тапсырма оқушылардың талдау, жинақтау, білімін қолдану дағдыларын дамытуға бағытталған)	Оқушылар сабақтың тақырыбын анықтайды. Сабаққа мақсат қояды Оқушылар елдерің нақты әлеуметтік экономикалық даму деңгейлерін салыстырып, сипаттайды, сандық көрсеткіштер жүйесі кеңінен пайдаланылады Оқушылар екі топқа бөлінеді,әр топқа қазақтардың дәстүрлі дүниетанының аспектісін талдайды Оқушылар екі топқа бөлініп Интерактивті тақтадағы сұрақтарға жауап береді Дескрипторлары: Деректерді оқып және білімін қолданып рухани құндылықтардың маңызын түсіндіріп, фактілер келтіреді; Деректерді оқып және білімін қолданып рухани құндылықтарды сақтаудың қажеттілігін негіздейтін бірнеше дәйектер келтіреді, фактілер келтіреді; Ұсынылған пікірді жақтау не	«Жарайсың» деген мадақтау сөзімен ынталандыру. Декрипторлар: Деректерді оқып жіне білімін қолданып рухани құндылықтарының маңызын түсіндіріп фактәлер келтіреді: Дескриптор: Жалпы 4 –6 балл аралығында бағаланады Дескриптор: Жалпы 4 – балл аралығында бағаланады;	 https://youtu.be/j-zhy7KPclw?si=XJftimgphorudgE- А4 парағы https://lum.io/student/share/9965d783-632f-4f72-9f7d-0dbc61eadf8e?confirmed_country=KZ А4 парағымен мәтін беріледі

5 мин	дескрипторларға сәйкес өзара бағалау немесе өзін өзі бағалауды қолдануға болады. (с) тапсырмасы сонымен қатар, оқушылардың білімін интерпретациялауға мүмкіндік жасайды.	жақтамау себептерін түсіндіретін дәйектер келтіріп,ой толғаныс жазады.		
Сабақтың соңы 2 мин	**Кері байланыс** **«ББББ » әдісі** Оқушылар ББББ әдісі арқылы кері байланыс орнатады Білемін Білдім Білгім келеді **Үйге тапсырма** Тақырыпты оқу	Оқушы жаңа тақырыпты қорытындылап бүгінгі сабаққа кері байланыс орнатады	Мұғалім оқушылардың тапсырмаларды орындауына байланысты 1 – 10 балл аралығында бағалайды	А4 парағы

Байтуова Алия Рахманбердиевна
Бастауыш сынып мұғалімі, педагог-сарапшы
№61 жалпы білім беретін мектеп КММ
Түркістан облысы, Сарыағаш ауданы, Сарыағаш қаласы

ҰЛТТЫҚ МАЗМҰН АРҚЫЛЫ ҚАЗАҚ ТІЛІН МЕҢГЕРТУ

Аңдатпа

Мақалада бастауыш сынып оқушыларына қазақ тілін ұлттық мазмұн арқылы меңгертудің ғылыми-әдістемелік негіздері қарастырылады. Ұлттық құндылықтарға негізделген оқу материалдарының тілдік дағдыларды қалыптастырудағы рөлі айқындалып, 2-сынып оқушыларымен жүргізілген практикалық жұмыстардың нәтижелері талданады. Ұлттық мазмұнды тиімді қолдану оқушылардың тілдік құзыреттілігін арттырып, танымдық белсенділігін дамытуға ықпал ететіні дәлелденеді.

Түйінді сөздер: ұлттық мазмұн, қазақ тілі, бастауыш сынып, тілдік дағды, ұлттық құндылықтар.

Кіріспе

Қазіргі білім беру жүйесінің негізгі міндеттерінің бірі – оқушылардың ана тілін терең әрі саналы меңгеруіне жағдай жасау, олардың тілдік құзыреттілігін қалыптастыру арқылы ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарды бойына сіңірген тұлға тәрбиелеу болып табылады. Әсіресе бастауыш сынып кезеңі баланың тілдік қабілеттері қарқынды дамитын, сөйлеу әрекетінің негізгі дағдылары қалыптасатын және ұлттық дүниетанымы мен рухани

құндылықтары орнығатын маңызды кезең ретінде айқындалады. Сондықтан осы кезеңде қазақ тілін оқыту мазмұнының ғылыми-әдістемелік тұрғыдан дұрыс ұйымдастырылуы ерекше маңызға ие.

Қазақ тілін оқыту барысында ұлттық мазмұнды тиімді пайдалану – оқушылардың тілдік білімін өмірмен, ұлттық болмыспен және мәдени ортамен байланыстырудың маңызды жолы болып табылады. Ұлттық мазмұн арқылы оқыту оқушылардың тілдік білімін ұлттық мәдениетпен, салт-дәстүрмен, халықтық дүниетаныммен ұштастыра отырып қалыптастыруға бағытталған әдістемелік тәсіл ретінде қарастырылады. Қазақ халқының ауыз әдебиеті үлгілері, мақал-мәтелдер, жұмбақтар, жаңылтпаштар, ұлттық ойындар мен салт-дәстүрлер тілдік материал ретінде қолданылған жағдайда, оқушылардың пәнге деген қызығушылығы артып, олардың оқу әрекетіне белсенді қатысуы қамтамасыз етіледі.

Ұлттық мазмұнды пайдалану оқушылардың сөздік қорын байытып қана қоймай, олардың байланыстырып сөйлеу, тыңдалым, оқылым және жазылым дағдыларын кешенді түрде дамытуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар ұлттық тақырыптар арқылы берілген тілдік материал оқушылардың туған халқына, ана тіліне деген сүйіспеншілігін арттырып, ұлттық сана-сезімінің қалыптасуына ықпал етеді. Бұл бастауыш сынып оқушыларының танымдық қызығушылығын арттырып, білімді саналы түрде меңгеруіне жағдай жасайды.

Осыған байланысты мақаланың мақсаты – бастауыш сыныпта, нақтырақ айтқанда 2-сыныпта, ұлттық мазмұн арқылы қазақ тілін меңгертудің тиімді әдістемесін көрсету, оның оқу-тәрбие үдерісіндегі педагогикалық мүмкіндіктерін айқындау және тәжірибеде қолданудың нәтижелілігін ғылыми тұрғыда негіздеу болып табылады.

Әдістеме

Ұлттық мазмұн арқылы қазақ тілін меңгерту әдістемесі жүйелілік, жас ерекшелігін ескеру, қолжетімділік және тәрбиелік бағыттылық принциптеріне негізделеді. Әдістеменің басты ерекшелігі – тілдік материалды оқушының күнделікті өмірімен, ұлттық болмысымен байланыстыра ұсыну.

Әдістеме келесі кезеңдерден тұрады:

– **дайындық кезеңі**, мұнда оқушылардың сөздік қоры мен ұлттық тақырыптарға қатысты бастапқы білімі анықталады

– **негізгі кезең**, ұлттық мазмұндағы мәтіндер, тапсырмалар, ойын элементтері арқылы тілдік дағдылар қалыптастырылады

– **бекіту кезеңі**, алынған білімді сөйлеу, жазу, оқу барысында қолдану жүзеге асырылады

– **қорытынды кезең**, оқушылардың жетістіктері сараланып, рефлексия жүргізіледі.

Оқыту барысында мәтінмен жұмыс, сұрақ-жауап, рөлдік ойындар, шығармашылық тапсырмалар, ұлттық ойын элементтері кеңінен қолданылады.

Практикалық қолдану

Ұсынылған әдістеме 2-сынып оқушыларына қазақ тілін оқыту барысында жүйелі түрде тәжірибеден өткізілді. Сабақтарда ұлттық мазмұндағы оқу материалдарын іріктеу кезінде оқушылардың жас ерекшеліктері, тілдік дайындығы және психологиялық қабылдау деңгейі ескерілді. Ұлттық мазмұнды қамтитын қысқа мәтіндер, мақал-мәтелдер, жұмбақтар, жаңылтпаштар, халық ауыз әдебиетінің үлгілері негізгі дидактикалық құрал ретінде қолданылды.

Оқу процесінде «Отбасы», «Туған жер», «Ұлттық тағамдар», «Салт-дәстүр», «Төрт түлік» сияқты тақырыптар тілдік тапсырмалармен өзара сабақтастырылды. Әрбір тақырып бойынша сөздік жұмысы жүргізіліп, жаңа сөздермен сөйлем құрау, мәтін мазмұнын түсініп оқу, сұрақтарға жауап беру, шағын әңгіме құрастыру сияқты тапсырмалар орындалды. Бұл оқушылардың сөздік қорын байытуға және байланыстырып сөйлеу дағдыларын дамытуға мүмкіндік берді.

Сабақ барысында ұлттық ойын элементтерін пайдалану грамматикалық материалды меңгертуде тиімді нәтиже көрсетті. Мысалы, сөз таптарын, сөйлем мүшелерін бекіту кезінде қимылды және дидактикалық ойындар қолданылып, оқушылардың сабаққа деген қызығушылығы артты. Жүргізілген жүйелі бақылау мен талдау нәтижесінде оқушылардың

мәтінді түсініп оқу деңгейінің жоғарылағаны, ауызша сөйлеу мәдениетінің қалыптаса бастағаны және тілдік белсенділігінің артқаны анықталды.

Ұсынылған әдістеменің артықшылығы – оқушылардың ұлттық сана-сезімін қалыптастыра отырып, тілдік білімді табиғи әрі тиімді жолмен меңгертуінде. Сонымен қатар, әдістеме мұғалімнен шығармашылық ізденісті, ұлттық құндылықтарды терең білуді және сабақ құрылымын дұрыс жоспарлауды талап етеді.

Ұсынымдар

Ұлттық мазмұн арқылы қазақ тілін тиімді меңгерту мақсатында төмендегідей әдістемелік ұсынымдар беріледі:

– бастауыш сыныптарда ұлттық тақырыптарды оқу бағдарламасына жүйелі түрде енгізу

– оқу мәтіндерін оқушылардың жас ерекшеліктері мен тілдік деңгейіне сай таңдау

– ұлттық ойындар мен көрнекі құралдарды сабақ мақсатына сәйкес тиімді пайдалану

– оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытуға бағытталған тапсырмаларды жүйелі қолдану

– ата-аналармен бірлескен жұмыс арқылы ұлттық тәрбие мен тілдік ортаны нығайту

– ұлттық мазмұнды қолдану барысында пәнаралық байланысты күшейту.

Қорытынды

Қорытындылай келе, ұлттық мазмұн арқылы қазақ тілін меңгерту бастауыш сынып оқушыларының тілдік дағдыларын қалыптастыруда ғылыми-әдістемелік тұрғыдан негізделген және тиімді бағыттардың бірі болып табылады. Ұлттық құндылықтарға сүйене отырып ұйымдастырылған оқу үдерісі оқушылардың сөздік қорын жүйелі түрде байытып, байланыстырып сөйлеу, тыңдалым, оқылым және жазылым дағдыларының дамуына оң ықпал етеді. Сонымен қатар бұл тәсіл оқушылардың ана тіліне деген қызығушылығын арттырып, ұлттық сана-сезімінің қалыптасуына мүмкіндік береді.

Ұсынылған әдістеме бастауыш сынып оқушыларының жас ерекшеліктерін ескере отырып, оқу материалын ұлттық болмыспен ұштастыру арқылы білім мазмұнын байытуға бағытталған. Оқу барысында ұлттық мазмұнды мақсатты қолдану оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып, олардың оқу әрекетіне саналы түрде қатысуына жағдай жасайды. Бұл өз кезегінде білім сапасының артуына және оқу нәтижелерінің тұрақтылығына ықпал етеді.

Жалпы алғанда, ұлттық мазмұнды жүйелі әрі мақсатты пайдалану қазақ тілін оқытуда тәрбиелік және білімдік міндеттердің үйлесімді жүзеге асуына мүмкіндік береді. Сондықтан ұлттық мазмұн арқылы оқыту тәсілін бастауыш білім беру тәжірибесінде кеңінен қолдану қазақ тілін меңгертудің тиімділігін арттыратын маңызды әдістемелік құрал ретінде қарастырылады және оны одан әрі жетілдіру педагогикалық ізденістердің өзекті бағыты болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Аймауытов Ж. Тәрбиеге жетекші. – Алматы: Ана тілі, 2018.
2. Байтұрсынұлы А. Тіл – құрал. – Алматы: Атамұра, 2017.
3. Қалиев С., Оразбаев Ф. Қазақ тілін оқыту әдістемесі. – Алматы: Рауан, 2019.
4. Жұмабаева М. Педагогика. – Алматы: Рауан, 2018.
5. Ыбырай Алтынсарин. Таңдамалы шығармалар. – Алматы: Мектеп, 2016.
6. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі. Бастауыш білім беру деңгейінің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. – Астана, 2020.
7. Құдайбергенова К. Құзыреттілікке бағдарланған білім беру. – Алматы: НИЦ «Өрлеу», 2019.
8. Оразбаева Ф.Ш. Тілдік қатынас: теориясы мен әдістемесі. – Алматы: РБК, 2020.
9. Сәтбаева Ш.К. Қазақ тілін оқыту әдістемесінің негіздері. – Алматы: Қазақ университеті, 2018.
10. Ұзақбаева С. Ұлттық тәрбие және бастауыш мектеп. – Алматы: Білім, 2017.

Бекенова Гулназ Акановна
Тарих пәні мұғалімі, педагог-модератор
Ы. Алтынсарин атындағы гимназия
Қостанай облысы, Арқалық қаласы

БЕРЕЛ ҚОРҒАНДАРЫ

Бөлім:	Сақтар
Педагогтің Т.А.Ә	Бекенова Гулназ .Акановна
Күні:	
Сынып: 5	Қатысушылар саны: Қатыспағандар саны:
Сабақтың тақырыбы;	Берел қорғандары 1-сабақ
Оқу бағдарламасына сәйкес оқу мақсаттары	5.2.2.1 археологиялық ескерткіштерді сипаттау, ежелгі мемлекеттік бірлестіктердің әлеуметтік құрылымын түсіндіру
Сабақтың мақсаты;	Берел қорымының орналасу аймағын және мерзімі жайлы ақпарат алады; №11 обаның құрылыс ерекшеліктерін сипаттай алады; Берелдіктердің мәйітті бальзамдау және тоң қабатын қолдан жасау технологияларын меңгергенін талдайды.
Құндылықтар	Ұлттық мүдде:**қоғам игілігі үшін қызмет ету;** Талап:**технологиялық және цифрлық дағдыларды ілгерлету**; **Апта дәйексөзі : «Әділ заң-аспан тірегі»**

Сабатың барысы

Сабақтың кезеңі/ уақыт	**Педагогтің әрекеті**	**Оқушының әрекеті**	**Бағалау**	**Ресурстар**
Өткен білімді еске түсіру 7 минут **Ұйымдас-тыру** Жаңа тақырыпқа қадам 3 минут	Сәлемдесу. Жағымды ахуал орнату. **«Кім жылдам?»** Өткен тақырыпты пысықтау үшін **«Кім жылдам?»** ойыны , берілген сұрақтарды жауабымен сәйкестендіру. **«Жұмбақ сандық» әдісі.** Тақтада 3 фото көрсетіледі; 1.Тоңазытқыш – мәңгі тоңды меңзейді 2.Алтын әшекейлер – сақ олжалары 3.Жылқы – жерленген жылқы 	Оқушылар өз ойларын ортаға салады. Оқушылар жауаптары арқылы жаңа тақырыпқа көшу Оқушылар суреттерге қарап сабақтың тақырыбы мен мақсатын болжайды. 2 балл	Топ басшысы бағалау парағын толтырып отырады	Тақырыптық суреттер, презента-ция

	 Сұрақ; Бұл үш суреттің арасында қандай байланыс бар? Олар бүгінгі сабағымызға қалай қатысты болуы мүмкін? **Оқушыларды сабақтың тақырыбы және мақсатымен таныстыру**			
Сабақтың ортасы Жаңа білім 5 минут 10 минут 5 минут	1-тапсырма. **Терминологиялық сөздік** Оқушыларға келесі терминдердің мағынасын ашуды немесе мәтіннен табу тапсырылады. **Тақырып:** Берел қорғандары **Саркофаг** - ... **Бальзамдау** - ... **Мәңгі тоң** – ... **Дромос** - .... **Аң стилі** - ... **Ат әбзелдері** - ... **Антрополог -** ... 3 балл 2-тапсырма «Гексагон» әдісі **Тапсырма;**Оқулықтағы мәтінді пайдаланып, Берелдің ерекшеліктерін алтыбұрыштарға толтырып, олардың бір-бірімен байланысын түсіндіру.2 балл 	Оқушылар ақпараттық мәтінмен жұмыс жасайды Терминдерді дәптерлеріне жазып алады Оқушылар бір-біріне қосымша сұрақтар, қойып, бір-бірін толықтырады. **Дескрипторы** -Берел қорғанының ерекшеліктерін алтыбұрышқа дұрыс толтырады.1 балл -ерекшеліктер арасындағы байланысты аргумент келтіре отырып дәлелдейді.1 балл	**ҚБ** Мұғалім оқушылар жауабын мұқият тыңдап кері байланыс беріп отырады **Бағалау парағына белгілейді**	Ақпараттық мәтін Үлестірмелі қағаздар (сөздік картасы) ҚБ парағы

10 минут	3-тапсырма **«Цифрлық детектив»** «Шындық па, әлде жалған ба?» ойыны 1.Берел қорымы Алтай тауларының қойнауында орналасқан. Жауабы: Шындық. 2.Обаларды зерттеген экспедицияны археолог ғалым Ә. Төлеубаев басқарды. Жауабы: Жалған (Экспедицияны З. Самашев басқарған). 3. №11 обаны зерттеу жұмыстары 1998–1999 жылдары жүргізілді. Жауабы: Шындық. 4.Берел обаларының құрылысында биік топырақ үйіндісі пайдаланылған. Жауабы: Жалған (Обада биік топырақ үйіндісі жоқ, тек тастар қолданылған). 5.Берелден табылған жәдігерлер б.з.д. V–IV ғасырлар аралығына жатады. Жауабы: Шындық. 6.№11 обадан табылған ер адамның жасы шамамен 50–60-та болған. Жауабы: Жалған (Антропологтар оның жасын 30–35 шамасында деп анықтады). 7.Берелдіктер мәйіттерді ұзақ сақтау үшін бальзамдаудың құпия әдістерін қолданған. Жауабы: Шындық. 8.Жылқылардың денесі шірімес үшін оларды қайыңның тоз қабығымен жапқан. Жауабы: Шындық. 9.Берел қорымында барлығы 5-ақ оба бар. Жауабы: Жалған (Қорымда отыздан аса ірі оба бар). 10.Саркофаг (мәйіт салынатын табыт) ағаштан жасалған. Жауабы: Шындық. 3балл			
Сабақтың соңы 5 минут	Кері байланыс «Аяқталмаған сөйлемдер» әдісі. Мен бүгін білдім... Мен бүгін сезіндім... Мен келесі сабақта білгім келеді ...	Тақырып бойынша не білетінін, не білгісі келетінін, не білгенін жазады	Оқушылар бағалай критерийлерімен өз деңгейлерін бағалайды 	
Үй тапсырма-сы	«Археологтың күнделігі» №11 обаны ашқан сәтіңді, сол заманның адамдарын қалай елестететінің туралы шағын әңгіме.			

Султанов Тузел Турганбекович
Қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі, педагог-модератор
№69 жалпы білім беретін мектеп
Түркістан облысы, Сарыағаш ауданы, Ақ үй ауылы

ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ АРТТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Қазақ тілі сабақтарында функционалдық сауаттылықты арттыру – қазіргі білім беру жүйесінің маңызды міндеттерінің бірі. Функционалдық сауаттылық дегеніміз – адамның күнделікті өмірде қажетті ақпаратты түсіну, пайдалану және бағалау қабілеті. Бұл мақалада біз осы тақырыпты халықаралық тәжірибемен салыстырып, оның артықшылықтары мен кемшіліктерін талдаймыз. Сонымен қатар, тақырыптың болашағына қатысты үш сценарий ұсынамыз: оптимистік, базалық және пессимистік.

Халықаралық тәжірибе. Функционалдық сауаттылықты арттыруда Финляндия мен Сингапур секілді елдер үлгі болып табылады. Финляндияда білім беру жүйесі оқушылардың жеке мүмкіндіктерін ескеріп, олардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға бағытталған. Ал Сингапурда білім беру жүйесі аналитикалық және логикалық ойлауды дамытуға баса назар аударады.

Мысалы, Финляндияда оқушыларға практикаға негізделген жобалар арқылы білім беріледі. Бұл әдіс оқушылардың білімді тек теория түрінде ғана емес, практикалық тұрғыда меңгеруге мүмкіндік береді. Ал Сингапурдың білім беру жүйесінде математика мен ғылымға ерекше мән беріледі, бұл оқушылардың логикалық ойлау қабілетін арттырады.

Артықшылықтары мен кемшіліктері Финляндияның жүйесінің артықшылығы – оқушылардың шығармашылық қабілеттерін арттыруға бағытталғандығы. Алайда, бұл жүйе оқушыларды нақты ғылымдарға тереңірек дайындықсыз қалдыруы мүмкін. Сингапурдың жүйесі болса, оқушыларға нақты ғылымдарды терең меңгеруге мүмкіндік береді, бірақ шығармашылық қабілеттерін дамытуға аз көңіл бөлінеді.

Біздің елімізде осы тәжірибелерді қалай қолдануға болады? Қазақстандық білім беру жүйесі қандай бағытта дамуы керек?

Қысқа мысал Айым деген оқушыны алайық. Ол қазақ тілін өте жақсы біледі, бірақ математикадан қиналады. Айымның мұғалімі оған қазақ тілі сабағында математикалық есептерді шешуді ұсынады. Нәтижесінде, Айым математиканы жақсырақ түсіне бастады. Бұл мысал функционалдық сауаттылықтың маңыздылығын көрсетеді.

Қорытынды Қазақ тілі сабақтарында функционалдық сауаттылықты арттыру – білім беру жүйесін жетілдірудің маңызды бағыты. Халықаралық тәжірибе мен әртүрлі сценарийлерді ескере отырып, біз оқушыларымыздың жан-жақты дамуын қамтамасыз ететін білім беру жүйесін құруымыз керек. Бұл тек қана білім беру саласы үшін емес, бүкіл қоғам үшін маңызды қадам болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Нурғалиева, С. Б. (2025, қараша 23). Қазақ тілі мен әдебиет сабақтарында оқушылардың функционалды сауаттылығын арттыру. Ust.kz.

Хансеитова Перизат Мамыралиевна
Көркем еңбек пәні мұғалімі, педагог-зерттеуші
№143 жалпы орта білім беретін мектеп
Шымкент қаласы

КӨРКЕМ ЕҢБЕК САБАҚТАРЫНДА ҰЛТТЫҚ ҚОЛӨНЕР ЭЛЕМЕНТТЕРІ АРҚЫЛЫ ТҰЛҒАНЫҢ ЭСТЕТИКАЛЫҚ ТАЛҒАМЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аңдатпа

Мақалада көркем еңбек сабақтарында ұлттық қолөнер элементтерін қолдану арқылы оқушылардың эстетикалық талғамын қалыптастырудың ғылыми-әдістемелік негіздері қарастырылады. Ұлттық сәндік-қолданбалы өнер үлгілерін оқу үдерісіне жүйелі енгізудің тәрбиелік, дамытушылық және тұлғалық маңызы айқындалады. Зерттеу барысында жүргізілген практикалық жұмыстардың нәтижелері талданып, ұлттық қолөнер элементтерін қолданудың оқушылардың көркемдік қабылдауын, шығармашылық белсенділігін арттыруға ықпал ететіні дәлелденеді.

Түйінді сөздер: көркем еңбек, ұлттық қолөнер, эстетикалық талғам, сәндік-қолданбалы өнер, шығармашылық қабілет.

Кіріспе

Қазіргі білім беру жүйесінде оқушылардың шығармашылық әлеуетін дамыту, эстетикалық мәдениетін қалыптастыру және ұлттық құндылықтарға негізделген тәрбие беру негізгі стратегиялық міндеттердің бірі болып табылады. Бұл міндеттерді жүзеге асыруда көркем еңбек пәнінің педагогикалық әлеуеті ерекше мәнге ие. Аталған пән оқушылардың көркемдік ойлауын дамытып қана қоймай, олардың ұлттық мәдени мұраға деген қызығушылығын арттыруға, көркемдік-эстетикалық қабылдауын қалыптастыруға және шығармашылық белсенділігін дамытуға ықпал етеді.

Ұлттық қолөнер – халқымыздың рухани-мәдени тәжірибесін, дүниетанымын және көркемдік талғамын айқын көрсететін маңызды құндылықтардың бірі. Қазақ халқының сәндік-қолданбалы өнері, соның ішінде ою-өрнек, киіз басу, зергерлік бұйымдар жасау, ағаш және тері өңдеу өнері ғасырлар бойы эстетикалық тәрбие құралы ретінде қолданылып келеді. Бұл өнер түрлері халықтың тұрмыс-тіршілігімен, табиғатпен үндесіп, көркемдік үйлесімділік пен сұлулықты сезіну мәдениетін қалыптастыруға бағытталған.

Осы ұлттық мұраны көркем еңбек сабақтарында мақсатты әрі жүйелі пайдалану оқушылардың көркемдік қабылдауын тереңдетіп, эстетикалық талғамын қалыптастырумен қатар, ұлттық өнерге деген құрметін арттыруға мүмкіндік береді. Ұлттық қолөнер элементтерімен жұмыс жасау барысында оқушылар түстердің үйлесімін, композициялық шешімдерді, материалдардың ерекшеліктерін меңгереді, бұл олардың көркемдік ойлауын және шығармашылық қабілетін дамытуға жағдай жасайды.

Мақаланың мақсаты – көркем еңбек сабақтарында ұлттық қолөнер элементтері арқылы оқушылардың эстетикалық талғамын қалыптастырудың тиімді әдістемесін ғылыми тұрғыда негіздеу, оның педагогикалық мүмкіндіктерін айқындау және тәжірибеде қолданудың нәтижелілігін көрсету болып табылады.

Әдістеме

Ұлттық қолөнер элементтері арқылы эстетикалық талғамды қалыптастыру әдістемесі жүйелілік, көрнекілік, жас ерекшелігін ескеру, шығармашылық еркіндік және тәрбиелік бағыттылық принциптеріне негізделеді. Әдістеменің негізгі мақсаты – оқушылардың көркемдік-эстетикалық қабылдауын дамыту, ұлттық өнерге деген қызығушылығын арттыру және ұлттық құндылықтар негізінде тұлғалық қасиеттерін қалыптастыру.

Әдістеме оқыту үдерісін кезең-кезеңімен ұйымдастыруды көздейді және оқушылардың эстетикалық талғамын біртіндеп дамытуға бағытталған. Әр кезеңде қолданылатын тапсырмалар оқушылардың танымдық мүмкіндіктеріне, көркемдік қабылдау деңгейіне және шығармашылық әлеуетіне сәйкес таңдалады.

Әдістеме төмендегі кезеңдерден тұрады:

Дайындық кезеңі, бұл кезеңде оқушылар ұлттық қолөнер түрлерімен таныстырылады, олардың шығу тарихы, мағынасы мен көркемдік ерекшеліктері түсіндіріледі. Көрнекі материалдар, бейнежазбалар, үлгі жұмыстар арқылы оқушылардың эстетикалық қабылдауы қалыптастырылады

Негізгі кезең, мұнда ұлттық ою-өрнек пен сәндік элементтерді қолдана отырып практикалық жұмыстар орындалады. Оқушылар әртүрлі материалдармен жұмыс жасап, композиция құру, түстерді үйлестіру және сәндік элементтерді тиімді орналастыру дағдыларын меңгереді;

Бекіту кезеңі, орындалған жұмыстарды талдау, салыстыру және эстетикалық тұрғыда бағалау жүзеге асырылады. Бұл кезеңде оқушылар өз және сыныптастарының жұмыстарын бағалап, көркемдік сапасына талдау жасайды, эстетикалық талғамын жетілдіреді;

Қорытынды кезең, шығармашылық нәтижелер жинақталып, рефлексия жүргізіледі. Оқушылар өз жұмыстарына баға беріп, алған әсерлері мен шығармашылық жетістіктерін қорытындылайды.

Сабақ барысында көрсету, түсіндіру, үлгі бойынша орындау, шығармашылық және жобалық жұмыс әдістері кеңінен қолданылады. Сонымен қатар жеке, жұптық және топтық жұмыс түрлері оқушылардың дербестігін арттырып, шығармашылық ынтымақтастықты дамытуға мүмкіндік береді. Әдістеменің жүйелі қолданылуы оқушылардың эстетикалық талғамын қалыптастырумен қатар, ұлттық өнерге деген тұрақты қызығушылығын қалыптастыруға ықпал етеді.

Практикалық қолдану

Ұсынылған әдістеме көркем еңбек пәні сабақтарында жүйелі түрде тәжірибеден өткізілді. Сабақтарды ұйымдастыру барысында оқушылардың жас ерекшеліктері, шығармашылық деңгейі және көркемдік қабылдау мүмкіндіктері ескерілді. Оқу үдерісінде ұлттық қолөнерге тән ою-өрнектер мен сәндік элементтерді пайдалана отырып, әртүрлі бағыттағы шығармашылық жұмыстар орындалды. Қағаз, мата, табиғи және қайта өңделетін материалдарды қолдану арқылы сәндік бұйымдар жасауға арналған практикалық тапсырмалар ұсынылды.

Практикалық жұмыстарды орындау барысында оқушылар ұлттық ою-өрнектердің символдық мәнін түсініп, олардың шығу тарихымен танысты. Сонымен қатар түстердің үйлесімділігін сақтау, композициялық шешім қабылдау, материалды ұтымды пайдалану дағдыларын меңгерді. Бұл жұмыстар оқушылардың эстетикалық талғамының қалыптасуына, көркемдік қабылдауын тереңдетуге және шығармашылық ойлау қабілетінің дамуына оң әсерін тигізді.

Сабақтарда жеке, жұптық және топтық жұмыс түрлері қолданылып, оқушылардың өзара пікір алмасуына және шығармашылық идеяларын қорғауына мүмкіндік берілді. Жұмыстарды талдау және бағалау кезеңінде эстетикалық талаптар мен көркемдік сапаға баса назар

аударылды. Жүргізілген жүйелі бақылау нәтижелері оқушылардың көркемдік қабылдауының айтарлықтай артқанын, ұлттық өнерге деген қызығушылығының күшейгенін және шығармашылық белсенділігінің жоғарылағанын көрсетті.

Ұсынымдар

Көркем еңбек сабақтарында ұлттық қолөнер элементтерін тиімді қолдану үшін:

– ұлттық сәндік-қолданбалы өнерді жүйелі түрде оқу мазмұнына енгізу

– оқушылардың жас ерекшеліктеріне сай практикалық тапсырмалар беру

– шығармашылық еркіндік пен дербестікті қолдау

– ұлттық өнердің тәрбиелік әлеуетін толық пайдалану

– пәнаралық байланысты (тарих, әдебиет, музыка) күшейту ұсынылады.

Қорытынды

Қорытындылай келе, көркем еңбек сабақтарында ұлттық қолөнер элементтерін мақсатты әрі жүйелі пайдалану оқушылардың эстетикалық талғамын қалыптастыруда маңызды педагогикалық құрал ретінде айқындалады. Ұлттық сәндік-қолданбалы өнерге негізделген оқу мазмұны оқушылардың көркемдік қабылдауын дамытып қана қоймай, олардың шығармашылық ойлауын жетілдіруге, эстетикалық сезімін тәрбиелеуге және ұлттық мәдени мұраға деген саналы көзқарасын қалыптастыруға ықпал етеді.

Ұлттық қолөнер элементтерімен ұйымдастырылған сабақтар барысында оқушылар түстердің үйлесімділігін, композициялық құрылымды, материалдардың көркемдік мүмкіндіктерін меңгереді. Бұл өз кезегінде олардың шығармашылық қабілетінің дамуына, көркемдік-эстетикалық ойлау дағдыларының қалыптасуына және өзіндік шығармашылық шешім қабылдауына жағдай жасайды. Сонымен қатар мұндай сабақтар оқушылардың ұлттық өнерге деген қызығушылығын арттырып, рухани-адамгершілік тәрбиенің тиімді жүзеге асуына мүмкіндік береді.

Жүргізілген тәжірибелік жұмыстардың нәтижелері ұлттық қолөнер элементтерін көркем еңбек пәнінде қолданудың білім беру үдерісінің сапасын арттыратынын көрсетті. Сондықтан ұлттық қолөнерді оқыту мазмұнына жүйелі енгізу көркем еңбек пәнін оқытудың тиімділігін арттыратын өзекті әдістемелік бағыт ретінде қарастырылады және оны одан әрі жетілдіру қазіргі білім беру тәжірибесінің маңызды міндеттерінің бірі болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Аймауытов Ж. Тәрбиеге жетекші. – Алматы: Ана тілі, 2018.
2. Байтұрсынұлы А. Өнер және тәрбие. – Алматы: Атамұра, 2017.
3. Ұзақбаева С. Ұлттық өнер және тәрбие. – Алматы: Білім, 2017.
4. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии. – Москва, 2019.
5. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. Көркем еңбек пәнінің оқу бағдарламасы. – Астана, 2020.

Мұталхан Гүлжанат Ғаниқызы
Математика пәні мұғалім, педагог-сарапшы
Х. Досмұхамедов атындағы №4 жалпы орта мектеп
Шымкент қаласы

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ АРҚЫЛЫ АЛГЕБРА ЖӘНЕ ГЕОМЕТРИЯ ПӘНДЕРІНДЕ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ДАМЫТУ

Аңдатпа

Мақалада алгебра және геометрия сабақтарында жасанды интеллект мүмкіндіктерін пайдалану арқылы оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытудың ғылыми-әдістемелік негіздері қарастырылады. Жасанды интеллектке негізделген тапсырмалардың оқу үдерісіндегі рөлі айқындалып, олардың оқушылардың логикалық, математикалық және кеңістіктік ойлау қабілеттерін дамытуға ықпалы талданады. Зерттеу барысында жүргізілген практикалық жұмыстар нәтижесінде жасанды интеллект құралдарын қолданудың білім сапасын арттыруға және оқушылардың өмірлік жағдаяттарда математикалық білімді қолдану дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік беретіні дәлелденеді.

Түйінді сөздер: жасанды интеллект, функционалдық сауаттылық, алгебра, геометрия, математикалық ойлау, цифрлық технологиялар.

Кіріспе

Қазіргі білім беру жүйесінде оқушылардың тек теориялық білімін меңгеруімен шектелмей, алған білімін өмірлік жағдаяттарда тиімді қолдана алу қабілетін қалыптастыру басты міндеттердің бірі болып табылады. Осы тұрғыда функционалдық сауаттылықты дамыту – заманауи білім беру талаптарының негізгі бағыты ретінде айқындалады. Функционалдық сауаттылық оқушылардың күнделікті өмірде кездесетін мәселелерді математикалық білімге сүйене отырып шешуін, ақпаратты талдауын және саналы шешім қабылдауын қамтамасыз етеді. Әсіресе алгебра және геометрия пәндері оқушылардың логикалық ойлауын, талдау, салыстыру және дәлелдеу дағдыларын қалыптастыруда маңызды рөл атқарады.

Қазіргі кезеңде білім беру саласының цифрлануы оқыту үдерісіне жаңа мүмкіндіктер әкелуде. Соның ішінде жасанды интеллект технологиялары оқу мазмұнын жекелендіруге, оқушылардың білім деңгейін ескере отырып тапсырмалар ұсынуға және күрделі математикалық ұғымдарды көрнекі әрі қолжетімді түрде түсіндіруге мүмкіндік береді. Жасанды интеллект құралдары оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып, оқу мотивациясын күшейтуге, сондай-ақ өздігінен білім алу дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді.

Алгебра және геометрия сабақтарында жасанды интеллектті қолдану функционалдық сауаттылықты дамытудың тиімді жолдарының бірі болып табылады. Жасанды интеллектке негізделген тапсырмалар арқылы оқушылар математикалық білімді өмірмен байланыстыра отырып қолдануға, нақты жағдаяттарға сәйкес есептерді шешуге және өз шешімдерін

негіздеуге үйренеді. Сонымен қатар геометриялық фигураларды модельдеу, графиктерді талдау және математикалық заңдылықтарды визуализациялау оқушылардың кеңістіктік ойлау қабілетін дамытуға мүмкіндік береді.

Осыған байланысты мақаланың мақсаты – жасанды интеллект арқылы алгебра және геометрия пәндерінде функционалдық сауаттылықты дамытудың тиімді әдістемесін көрсету, оның оқу үдерісіндегі педагогикалық мүмкіндіктерін айқындау және тәжірибеде қолданудың нәтижелілігін ғылыми тұрғыда негіздеу болып табылады.

Әдістеме

Алгебра және геометрия сабақтарында жасанды интеллектті қолдану әдістемесі жүйелілік, қолжетімділік, саралап оқыту және практикалық бағыттылық принциптеріне негізделеді. Әдістеменің басты мақсаты – оқушылардың математикалық білімін өмірлік жағдаяттарда қолдану қабілетін қалыптастыру.

Әдістеме келесі кезеңдерден тұрады:

Диагностикалық кезең, оқушылардың функционалдық сауаттылық деңгейін анықтау

Негізгі кезең, жасанды интеллект негізіндегі тапсырмалар арқылы алгебралық және геометриялық ұғымдарды меңгерту

Бекіту кезеңі, өмірмен байланысты практикалық есептерді шешу

Қорытынды кезең, нәтижелерді талдау және рефлексия жүргізу.

Жасанды интеллект көмегімен есептерді талдау, визуализация жасау, модельдеу және жеке оқу траекториясын құру жүзеге асырылады.

Практикалық қолдану

Ұсынылған әдістеме алгебра және геометрия сабақтарында жүйелі түрде тәжірибеден өткізілді. Сабақтарды ұйымдастыру барысында оқушылардың білім деңгейі, танымдық ерекшеліктері және оқу мотивациясы ескеріліп, жасанды интеллект құралдары арқылы әртүрлі деңгейдегі тапсырмалар ұсынылды. Бұл тәсіл оқушылардың жеке оқу траекториясын қалыптастыруға және білімді саралап меңгеруіне мүмкіндік берді.

Алгебра сабақтарында жасанды интеллект көмегімен нақты өмірмен байланысты есептер шешілді. Оқушылар функциялардың графиктерін талдап, олардың өзгеріс заңдылықтарын анықтады, математикалық модельдер құрып, алынған нәтижелер бойынша болжам жасау тапсырмаларын орындады. Мұндай тапсырмалар оқушылардың математикалық білімін практикалық жағдаяттарда қолдану қабілетін арттырып, функционалдық сауаттылықтың қалыптасуына ықпал етті.

Геометрия сабақтарында жасанды интеллектке негізделген визуализация құралдары арқылы геометриялық фигуралардың қасиеттері, олардың өзара байланысы мен өзгеруі зерттелді. Оқушылар кеңістіктік ойлауын дамыту мақсатында фигураларды түрлендіру, модельдеу және салыстыру жұмыстарын орындады. Практикалық тапсырмалар барысында есептің шешу жолын түсіндіріп, нәтижені нақты өмірлік жағдаяттармен байланыстыра отырып негіздеуге дағдыланды.

Сабақтарда жеке, жұптық және топтық жұмыс түрлері қолданылып, оқушылардың өзара пікір алмасуына және бірлесіп шешім қабылдауына жағдай жасалды. Орындалған жұмыстарды талдау және бағалау кезеңінде функционалдық сауаттылық көрсеткіштері басшылыққа алынып, оқушылардың математикалық ойлау деңгейі анықталды.

Жүргізілген жүйелі бақылау және талдау нәтижесінде оқушылардың функционалдық сауаттылығының айтарлықтай артқаны, математикалық және логикалық ойлауының дамығаны, сондай-ақ пәнге деген қызығушылығының жоғарылағаны анықталды. Сонымен қатар оқушылардың өз білімін бағалау, шешім қабылдау және оны негіздеу дағдыларының қалыптаса бастағаны байқалды.

Ұсынымдар

Алгебра және геометрия сабақтарында жасанды интеллектті тиімді қолдану үшін:

– функционалдық сауаттылыққа бағытталған тапсырмаларды жүйелі енгізу

– жасанды интеллектті дәстүрлі оқыту әдістерімен үйлестіру

– оқушылардың өздігінен ізденуіне мүмкіндік беру

– есептерді өмірмен байланыстыру

– оқыту нәтижелерін тұрақты түрде талдау ұсынылады.

Қорытынды

Қорытындылай келе, жасанды интеллект арқылы алгебра және геометрия пәндерінде функционалдық сауаттылықты дамыту – қазіргі білім беру жүйесінің стратегиялық міндеттерімен толық үндесетін маңызды педагогикалық бағыт болып табылады. Жасанды интеллект технологияларын оқу үдерісіне жүйелі енгізу оқушылардың математикалық білімін терең әрі саналы меңгеруіне, оны күнделікті өмірде, практикалық және әлеуметтік жағдаяттарда тиімді қолдануына мүмкіндік береді. Бұл тәсіл оқушылардың білімін тек теориялық деңгейде емес, қолданбалы сипатта қалыптастыруға бағытталған.

Алгебра және геометрия сабақтарында жасанды интеллектті қолдану математикалық ұғымдарды көрнекі түрде түсіндіруге, күрделі есептерді модельдеу арқылы шешуге және оқушылардың логикалық, аналитикалық әрі кеңістіктік ойлау қабілеттерін дамытуға ықпал етеді. Сонымен қатар жасанды интеллект негізіндегі тапсырмалар оқушылардың өздігінен білім алу, ақпаратты талдау, болжам жасау және дәлелдеу дағдыларын қалыптастырып, функционалдық сауаттылықтың негізгі компоненттерін дамытуға жағдай жасайды.

Жүргізілген тәжірибелік жұмыстардың нәтижелері жасанды интеллект құралдарын қолдану оқушылардың оқу мотивациясын арттырып, пәнге деген қызығушылығын күшейтетінін көрсетті. Оқушылар математикалық білімді өмірлік жағдаяттармен байланыстыра отырып қолдануға, шешім қабылдауға және өз ойларын дәлелді түрде жеткізуге үйренді. Бұл олардың оқу нәтижелерінің сапалы әрі тұрақты болуына ықпал етті.

Алгебра және геометрия сабақтарында жасанды интеллектті мақсатты әрі жүйелі қолдану функционалдық сауаттылықты дамытудың тиімді құралы ретінде қарастырылады. Сондықтан жасанды интеллект технологияларын білім беру мазмұнына кіріктіруді одан әрі жетілдіру, педагогтердің цифрлық құзыреттілігін арттыру және әдістемелік қолдауды күшейту қазіргі білім беру тәжірибесінің маңызды бағыттарының бірі болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Зимняя И.А. *Ключевые компетенции как результат образования.* – Москва, 2020.
2. OECD. *PISA 2018 Results: What Students Know and Can Do.* – Paris, 2019.
3. Селевко Г.К. *Современные образовательные технологии.* – Москва, 2019.
4. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. Орта білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. – Астана, 2021.
5. UNESCO. Artificial Intelligence in Education: Challenges and Opportunities. – Paris, 2019.
6. Полат Е.С., Бухаркина М.Ю. Современные педагогические и информационные технологии в системе образования. – Москва, 2020.

Абсадықова Айнұр Жамалханқызы
Математика пәні мұғалімі, педагог-сарапшы
“№3 Talant” жалпы білім беру мектебі
Шымкент қаласы

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ

Аңдатпа

Мақалада бастауыш сынып оқушыларында функционалдық сауаттылықты қалыптастырудың ғылыми-әдістемелік негіздері қарастырылады. Оқу үдерісінде функционалдық сауаттылықты дамытуға бағытталған тиімді әдіс-тәсілдер мен практикалық тапсырмаларды қолдану жолдары талданады. Зерттеу барысында бастауыш сынып оқушыларының алған білімін күнделікті өмірде қолдану дағдыларын қалыптастырудың маңыздылығы айқындалып, қолданылған әдістемелердің оқу нәтижесіне оң ықпалы дәлелденеді.

Түйінді сөздер: функционалдық сауаттылық, бастауыш сынып, оқу дағдысы, өмірмен байланысты тапсырмалар, білім сапасы.

Кіріспе

Қазіргі білім беру жүйесінде оқушылардың білімді меңгеруімен қатар, оны өмірлік жағдаяттарда тиімді қолдана алу қабілетін қалыптастыру негізгі міндеттердің бірі болып табылады. Осы тұрғыда функционалдық сауаттылықты дамыту бастауыш білім берудің басты бағыттарының бірі ретінде қарастырылады. Функционалдық сауаттылық оқушының алған білімін тәжірибеде пайдаланып, күнделікті өмірде кездесетін мәселелерді өз бетінше шеше алуымен, ақпаратты түсінуі және оны саналы түрде қолдана білуімен сипатталады.

Бастауыш сынып кезеңі – оқушының оқу әрекетінің іргетасы қаланатын, танымдық қызығушылығы мен оқу мотивациясы қалыптасатын маңызды кезең. Бұл кезеңде функционалдық сауаттылықты қалыптастыру оқушылардың оқу, жазу, есептеу, логикалық ойлау және қарым-қатынас жасау дағдыларын кешенді түрде дамытуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар бастауыш сыныпта алынған функционалдық дағдылар оқушылардың кейінгі оқу сатыларында білімді саналы меңгеруінің негізі болып табылады.

Оқыту үдерісін өмірмен байланыстыра ұйымдастыру, практикалық бағыттағы тапсырмаларды жүйелі қолдану оқушылардың алған білімін нақты жағдаяттарда қолдану қабілетін арттырады. Бұл өз кезегінде оқушылардың танымдық белсенділігін күшейтіп, оқу әрекетіне саналы қатысуына жағдай жасайды. Сондықтан бастауыш сыныпта функционалдық сауаттылықты қалыптастыруға бағытталған әдіс-тәсілдерді тиімді пайдалану педагогикалық тұрғыдан өзекті мәселе болып табылады.

Осыған байланысты мақаланың мақсаты – бастауыш сыныпта функционалдық сауаттылықты қалыптастырудың тиімді жолдарын анықтау, оны оқу үдерісінде жүзеге асырудың педагогикалық мүмкіндіктерін айқындау және қолданылған әдістердің нәтижелілігін ғылыми тұрғыда негіздеу болып табылады.

Әдістеме

Бастауыш сыныпта функционалдық сауаттылықты қалыптастыруға бағытталған әдістеме жүйелілік, қолжетімділік, жас ерекшелігін ескеру, өмірмен байланыстыру және іс-әрекетке бағыттылық принциптеріне негізделеді. Әдістеменің басты мақсаты – оқушылардың алған білімін практикалық жағдаяттарда қолдану қабілетін дамыту және оқу әрекетінде дербестікке баулу.

Ұсынылған әдістеме төмендегі кезеңдер арқылы жүзеге асырылады:

Диагностикалық кезең, бұл кезеңде оқушылардың функционалдық сауаттылықтың бастапқы деңгейі анықталады. Оқу, жазу, есептеу және мәтінмен жұмыс жасау дағдыларына бақылау жүргізіледі;

Негізгі кезең, оқу тапсырмалары өмірлік жағдаяттармен байланыстырыла отырып ұйымдастырылады. Мәтінмен жұмыс, проблемалық сұрақтар, практикалық есептер, жағдаяттық тапсырмалар және ойын элементтері кеңінен қолданылады;

Бекіту кезеңі, оқушылардың алған білімін тәжірибеде қолдануына бағытталған тапсырмалар орындалады. Топтық, жұптық және жеке жұмыстар арқылы оқушылардың ойлау, талдау және шешім қабылдау дағдылары дамытылады;

Қорытынды кезең, орындалған жұмыстар талданып, оқушылардың жетістіктері сараланады. Рефлексия жүргізу арқылы оқушылар өз оқу әрекетіне баға береді.

Сабақ барысында функционалдық сауаттылықты дамытуға бағытталған әдіс-тәсілдер ретінде мәтінмен саналы жұмыс, өмірмен байланысты есептер, шығармашылық тапсырмалар, рөлдік ойындар және пәнаралық байланыс элементтері қолданылады. Әдістеменің жүйелі қолданылуы оқушылардың оқу белсенділігін арттырып, функционалдық дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Практикалық қолдану

Ұсынылған әдістеме бастауыш сынып оқушыларымен оқу үдерісінде жүйелі түрде тәжірибеден өткізілді. Сабақтарды ұйымдастыру барысында оқушылардың жас ерекшеліктері, танымдық қабілеттері және оқу мотивациясы ескеріліп, функционалдық сауаттылықты дамытуға бағытталған тапсырмалар кешені қолданылды. Оқу материалы оқушылардың күнделікті өмірімен тығыз байланыстырылып, білімді тәжірибеде қолдануға басымдық берілді.

Сабақ барысында мәтінмен жұмыс жасауға ерекше назар аударылды. Оқушылар берілген мәтіннің негізгі ойын анықтап, ақпаратты талдап, оны өмірлік жағдаяттармен байланыстыра отырып қорытынды жасауға үйренді. Қазақ тілі сабақтарында оқыған мәтін бойынша пікір білдіру, сұрақтарға жауап беру, шағын әңгіме құрастыру тапсырмалары орындалды. Бұл жұмыстар оқушылардың оқу сауаттылығын және байланыстырып сөйлеу дағдыларын дамытуға ықпал етті.

Математика сабақтарында функционалдық сауаттылықты дамыту мақсатында өмірмен байланысты есептер қолданылды. Мысалы, уақытты өлшеу, сатып алу-сату, өлшем бірліктерін пайдалану, қарапайым жоспар құру сияқты тапсырмалар орындалды. Оқушылар есептің шартын түсініп, оны шешу жолдарын өз бетінше анықтауға және нәтижені тәжірибеде қолдануға дағдыланды.

Дүниетану және басқа пәндерде пәнаралық байланыс негізінде практикалық жұмыстар жүргізілді. Қоршаған ортаға қатысты тапсырмалар арқылы оқушылар ақпаратты жинақтау, салыстыру және қорытынды жасау әрекеттерін орындады. Топтық және жұптық жұмыстар барысында оқушылардың өзара қарым-қатынас жасау, пікір алмасу және бірлесіп шешім қабылдау дағдылары дамыды.

Жүргізілген бақылау нәтижесінде оқушылардың алған білімін өмірлік жағдаяттарда қолдану қабілетінің артқаны, оқу тапсырмаларын саналы түрде орындауға дағдыланғаны және танымдық белсенділігінің жоғарылағаны байқалды. Сонымен қатар оқушылардың өздігінен жұмыс жасау, шешім қабылдау және жауапкершілік сезімінің қалыптаса бастағаны анықталды

Ұсынымдар

Бастауыш сыныпта функционалдық сауаттылықты тиімді қалыптастыру үшін:

Оқу тапсырмаларын өмірлік жағдаяттармен байланыстыру
Оқушылардың өздігінен ойлауын дамытатын тапсырмаларды жүйелі қолдану
Ойын және шығармашылық элементтерді сабақта тиімді пайдалану
Пәнаралық байланысты күшейту
Ата-аналармен бірлесе жұмыс жүргізу ұсынылады.

Қорытынды

Қорытындылай келе, бастауыш сыныпта функционалдық сауаттылықты қалыптастыру оқушылардың білім сапасын арттырумен қатар, олардың алған білімін өмірлік жағдаяттарда тиімді қолдана алу қабілетін дамытудың маңызды шарты болып табылады. Функционалдық сауаттылыққа бағытталған оқыту оқушылардың оқу, жазу, есептеу, логикалық ойлау және қарым-қатынас жасау дағдыларын кешенді түрде қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Зерттеу барысында бастауыш сыныпта оқу үдерісін өмірмен байланыстыра ұйымдастыру, практикалық және жағдаяттық тапсырмаларды жүйелі қолдану оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып, оқу әрекетіне саналы түрде қатысуына ықпал ететіні анықталды. Мұндай тапсырмалар оқушылардың өздігінен ойлау, талдау, шешім қабылдау және жауапкершілік дағдыларын дамытуға жағдай жасайды.

Ұсынылған әдістеме бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылық деңгейін арттыруда тиімді екенін көрсетті. Оқушылар білімді тек теориялық деңгейде меңгеріп қана қоймай, оны күнделікті өмірде қолдануға үйренді. Бұл олардың оқу мотивациясының жоғарылауына, пәндерге деген қызығушылығының артуына және оқу нәтижелерінің тұрақты болуына ықпал етті.

Осылайша, бастауыш сыныпта функционалдық сауаттылықты қалыптастыруға бағытталған жұмыстарды оқу үдерісінде жүйелі әрі мақсатты түрде жүзеге асыру – қазіргі білім беру талаптарына толық сай келеді. Сондықтан функционалдық сауаттылықты дамыту бастауыш білім беру тәжірибесінің маңызды бағыты ретінде қарастырылып, оны жетілдіру педагогикалық ізденістердің өзекті мәселелерінің бірі болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Зимняя И.А. Ключевые компетенции как результат образования. – Москва, 2020.
2. OECD. PISA Results: What Students Know and Can Do. – Paris, 2019.
3. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии. – Москва, 2019.
4. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. Бастауыш білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. – Астана, 2021.
5. Құдайбергенова К. Құзыреттілікке бағдарланған білім беру. – Алматы: Өрлеу, 2019.
6. Леонтьев А.А. Психология чтения и понимания текста. – Москва, 2018.
7. Полат Е.С., Бухаркина М.Ю. Современные педагогические и информационные технологии в системе образования. – Москва, 2020.
8. UNESCO. Education for Sustainable Development and Functional Literacy. – Paris, 2019.

Әлменова Гүлназ Айтуарқызы
Физика пәнінің мұғалімі, педагог сарапшы
№10 жалпы білім беретін мектебі
Ұлытау облысы, Жезқазған қаласы

ФИЗИКА ПӘНІНЕН ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ

Аңдатпа. Мақалада оқушылардың физика пәнінен функционалдық сауаттылығын дамыту мәселесінің маңыздылығы, физика пәніне оқушылардың қызығушылығын арттырудың жолдары қарастырылған.

«Әрбір бала – бір жұлдыз, өзіндік жеке тұлға. Сол тұлғаны қалай қалыптастырсаң, қалай жарқыратсаң, не өшірсең, ол қолыңда. Сондықтан мүмкіндігінше, мұғалім әрбір оқушының жүрек кілтін тауып, аша білуі керек».
Ы.Алтынсарин.

Білім беру нәтижелері оқушыларды мектепте оқыту процесінің соңғы өнімі болып табылады және білім алушы тұлғасындағы сапалы өзгерістерді дәлелдейді, оның мінез-құлқында, әлеуметтік ортамен өзара іс-әрекет етуінде көрініс табады. Білім беру нәтижесін көрсету деңгейінің бірі – функционалдық сауаттылық, ол тұлғаның білім, білік және дағдылар негізінде әлеуметтік қатынастар жүйесінде қалыпты қызмет ету, нақты мәдени ортаға барынша жылдам бейімделу қабілеті ретінде анықталады. Қазақстан Республикасының тұңғыш Президенті Н.Ә. Назарбаевтың 2012 жылдың 27 қаңтарындағы «Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту – Қазақстан дамуының басты бағыты» атты Жолдауында: «Білім жүйесі тек білім ғана емес, сонымен қатар, оны әлеуметтік бейімделуде қолдану білігін беруі тиіс», − деп атап көрсетілген. Осыған орай, Мемлекет басшысы мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын одан ары дамыту қажеттілігін атап өтті [3].

Функционалдық сауаттылық – білім берудің жоспарлы адамзат қызметімен байланысын біріктіретін тұлғаның әлеуметтік бағдарлану тәсілі. Жалпы функционалдық сауаттылық деген ұғымды тарататып айтар болсақ, адамдардың (жеке тұлғаның) әлеуметтік, мәдени, саяси және экономикалық қызметтерге белсене араласуы және өмір бойы білім алуына ықпал ететін базалық факторы.

Яғни бүгінгі жаһандану дәуіріндегі заман ағымына қарай ілесіп отыруы. Сонымен, функционалдық сауаттылық адамның мамандығына, жасына қарамастан үнемі білімін жетілдіріп отыруы. Мұндағы басшылыққа алынатын функционалдық сапалар: белсенділік, шығармашылық тұрғыда ойлау, шешім қабылдай алу, өз кәсібін дұрыс таңдай алуға қабілеттілік, т.б. Жоспарда негізгі құзіреттіліктер белгіленген: басқарушылық (проблеманы шеше алу қабілеті); ақпараттық (өзіндік танымдық қызметке қабілеті немесе өмір бойы білім ала білуі); коммуникативтік (ауызша, жазбаша және нәтижелі қарым – қатынас жасау қабілеті; әлеуметтік (әлеуметтік өзара іс –қимылды жасау қабілеті); азаматтық (өзінің отаны үшін

жауапкершілікті сезіну қабілеті); технологиялық (технологияларды, оның ішінде ғылыми, сандық технологияларды пайдалану қабілеті).

Қазіргі кезде физика пәнін оқытуда оқушылардың функционалдық ойлау қабілеті мен шығармашылық тұрғыдағы жұмысын дамытуда өз бетімен жұмыс жасаулары және логикалық тапсырмаларды орындаудың маңызы зор.

Бүгінгі күнде физика пәнін сапалы оқыту ізденістері пән мұғалімін толғандырып отырған келелі мәселелердің бірі. Осы орайда кез-келген педагогикалық жаңа технология оқушылардың сабақ барысындағы белсенділігін арттыруға тікелей әсер етуі керек, оқушы білімді дайын күйінде мұғалім түсіндірмесінен алмай, өзінің өмірлік тәжрибесіне сүйену арқылы танымдық шығармашылық тапсырмаларды орындау негізінде әр түрлі өнімдер жасауы арқылы алуға тиіс. Нәтижесінде оқушының дүниетанымы кеңейіп, өзіндік пікірі мен көзқарасы қалыптасады. Теория мен практиканың байланыста болуын қамтамасыз ету үшін әрбір пән бойынша берілетін білімнің мазмұны мен көлемін анықтағанда теориялық қағидалардың, заңдылықтар мен ережелердің, яғни ұғымдық-ақпараттық материалдардың бала өмірінде кездесетін түрлі проблемалық мәселелерді шешуге көмегі тиетіндей, бала оны қолдана алатындай практикалық маңызы ескерілуі тиіс. Сыни тұрғыдан ойлау барысында, бала өз заманының озық өнегесін санасына сіңіреді, функционалдық сауаттылығы артады, басқаның пікірін тыңдауға дағдыланады және өзі де пікір айтуға үйренеді.

Қазіргі жағдайда мен өз практикамда, *физика сабақтарында оқушыларды шығармашылық ізденіске жетелеу жолдарының бірі:*

1. Ең алдымен физика сабақтарында әрбір оқушыны оқытып, тәрбиелеуге байланысты мәселелерді өздігімен және шығармашылық ынтамен шешуге қабілетті жаңашыл мұғалім болу керек.

2.Оқушының білім сапасын шығармашылық ізденіске жетелеу көп ізденіп, оқу жүйесін көтеру негізгі мақсат деп есептеймін.

Осы орайда, менің оқушыға қояр талабым:

- қоршаған ортаны сезе білу, құбылыс себептерін іздене білу;
- ақыл парасатты игеріп, ойлау, сезім қабілеттерін арттыру;
- алдына мақсат қоя білу және жетуге ұмтылу;
- физика сабағында формулаларды дұрыс игеріп, тарауларды ажырата білу;
- факультатив, үйірме сабақтарында алған білімдерін теория мен практика жүзінде ұштастыра білу;
- өзін — өзі талдауды, өзін — өзі бағалай білуді меңгеру;
- басқа адамдармен қарым-қатынас жасай білу, осы заманға сай технологияларды пайдалана білу (интернет, электронды пошта);
- қоршаған ортада өз орнын, жеке рөлін анықтай білу;

Сондықтан, мектеп мұғалімінің сапасын соңғы нәтижеге бағыттау керек. Сол кездеғана оқушылардың лицей сағаттарынан, факультатив сабақтарынан алған білімдерінен көздеген мақсатымыздың нәтижесін көреміз, мұғалімнің кәсіби шеберлігін дамытуға қажетті жағдай жасау арқылы білімнің жаңа деңгейіне өту тәртібі бойынша ғылыми-әдістемелік жұмысын ұйымдастыруымыз қажет.

Жалпы білім беру жүйесінің басты мақсаты -– қазіргі қоғам талабына сай алынған терең білім, білік, дағдылар мен құзырлықтардың негізінде жеке адамды қалыптастыруға және кәсіби шыңдауға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау. Соның бірі:

1. Оқытудың жаңа технологияларын енгізу;

2. Білім беруді ақпараттандыру;

3.Халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу. Педагогикалық технология – белгілі бір істегі адамның әдісі, шеберлігі. Осы шеберлік арқылы мұғалімнің өз сабағын оқушыға жоғары сатыда жеткізуіне мүмкіндік береді.

Мұғалім шығармашыл жаңашылдыққа жақын өзіндік қолтаңбасын қосып отыратын өзгелердің үлгісін өз ісінде пайдалана отырып ізденіспен жұмыс жасайтын тұлға. Менің де

мұғалім ретінде алдыма қойған мақсатым – оқушыларға ұлттық педагогикалық тәрбие мен білім берумен қатар олардың білім сапасын арттыруда шығармашылық қабілеттерін арттыру. Сабақ ғылыми негізде білім құмарлығын таныту өздігінен ізденіс жасауға баулу жазбаша жинақтап баяндай білу өмірмен байланыстыру ұлттық әдет — ғұрыпты бойына сіңіру оқушының қызығуын арттыру оқушыларды ойлануға өз ойын ауызша жеткізуге мәдениетті сөйлеуге үйрету.

Пәндерді бір – бірімен байланыстырып оқыту педагогика тарихында ерте кезден белгілі. Ол Я.А.Коменскийдің, И.Г.Песталотцидің, К.Д.Ушинскийдің еңбектерінде зерттеліп дамытылған. Я.А.Коменский оқу пәндерін байланыстырып оқыту кезінде оқушылардың ұғымында оқу материалы жайлы толық мағлұмат қалатынын, оның терең, әрі жүйелі білімнің шарты екенін түсіндіре келіп, пән аралық байланыстың мақсатты және тиімді болуына мән береді. Пәнаралық байланыс мәселесі жан – жақты әрі жүйелі түрде ұлы орыс педагогы К. Ушинскийдің еңбектерінде де дәлеледенді. Оның пікірінше әр түрлі ғылым саласынан тамшылап берілетін ғылым, адамның сыңарында жаттанды түрде жинақталмай, сапалы түрде меңгерілуі керек. Білім сонда ғана берік, жүйелі және терең болады.

Физика сабағында пәнаралық байланысты қолданудағы мақсатым: Физика пәні бойынша білім, білік дағдыларын қалыптастыру; Оқушылардың ой — өрісін, логикалық ойлау қабілетін дамыту, пәнге деген қызығушылығын арттыру; Өзіндік танымдық — шығармашылық қабілеттерін арттыру.

Пәнаралық байланыстарды жүзеге асырудың жолдары мынандай:

• Әрбір жеке пәнді оқытқанда басқа пәндерді оқыту ісіне өз ықпалын тигізетіндей болуын көздеу;

• Түрлі пәндерді оқып үйренуде – өтілетін материалдарды уақыт жағынан үйлестіріп отыру.

• Оқушылардың ғылыми теориялар мен заңдылықтарды игеруің, олардың жинақтылығымен әдістерімен, дағдыларымен сабақтастыра қалыптсатыру.

• Жалпы теориялық білім алуды және практикалық іскерліктер мен дағдыларды бірыңғай әдіспен жүзеге асыру.

• Оқушыларға (білім алу, икемділік пен дағдыларды қалыптастыру барысында) бірдей талап қою.

• Оқушылардың бір пәннен білім алуға икемі мен дағдыларын пайдалана білуге әдеттендіру.

• Әр түрлі пәндердің зерттеу әдістерінің ортақтық ерекшеліктерін көрсете білу.

• Әр пән сабақтарында оқылатын құбылыстардың өзара байланысын ашып, дұрыс дидактикалық дүниетаным қалыптастыру.

Пәнаралық байланысты жүзеге асырудың әдіс – тәсілдері

1.Пәнаралық сипаттағы сұрақтар беру;

2. Жүйелі тапсырмалар орындау;

3. Пәнаралық сипаттағы есептер шығару;

4. Пәнаралық сипаттағы үй тапсырмаларын беру;

5. Пәнаралық сипаттағы бақылау жұмыстарын орындау;

6. Әр түрлі өзара байланысы бар әдебиеттерді қолдану;

7. Оқу барысында кездесетін пәнаралық сипаттағы қиындықтарды шешу.

Менің өз тәжірибемде: физика сабағында бағдарлама материалын сапалы меңгерту үшін оқыту мен жазу арқылы сыни тұрғыдан ойлауды дамыту технологиясы арқылы және топтық жұмыс түрлерін, деңгейлік тапсырмаларды орындату, тірек сызбаларды, ойын түрлерін қолданып, логикалық және эксперименттік мазмұнды есептер шығарта отырып, оқушыларды бір-бірімен пікірлесе білуге, ойларын нақты, ашық жеткізе білуге, тұжырымдарын жасауға үйретуге ат салысуға тырысамын.

Оқушылардың функционалдық сауаттылықтарын дамыту үшін оқушылардың сапалы есептерді өз бетінше шығаруына көп көңіл бөлемін.

Сапалы есептер оқушының логикалық ойлау қасиетін шыңдайды және пәнге деген қызығушылығын арттырады. Сабақта әртүрлі әдіс-тәсілдерді қолдана отырып, оқушылардың ой-өрісін дамытуға, есептер шығару кезінде қызығушылығын арттыруға, теориялық білімдерін практикада қолдана білуге үйретеді.

Сапалы есептер шығару барысында оқушылар қажетті көлемдегі білімді игеріп қана қоймастан, өз бетінше шешім қабылдауға және болашақта мамандық таңдауына ынталандырылады. Сабақта сапалы есептер шығару арқылы алған білімдерін оқушылар күнделікті өмірмен байланыстырып отырады, өйткені оқушы ойлауға да ойлануға да қабілетті.

Физикалық білімді жедел қабылдату мен меңгерту әр алуан көрнекі және техникалық құралдарды (модельдерді, кестелерді, тірек сызбаларды, суреттерді, жаңа технологияларды) тиімді пайдалану арқылы іске асады.

Жаңа технологияның басты мақсаты – өздігінен дамуға ұмтылатын жеке тұлғаны қалыптастыру.

Ақпараттық қатынастық технология құралдарын оқу, тәрбие үдерісіне қолдану әдістері сан алуан.

1.Оқушыға берілетін білімнің сапасы артады;

2.Оқушымен жүргізілетін жұмыстың дәлдігі артады;

3.Ақпараттық қатынастық технологияны пайдаланғанда мұғалімнің

атқаратын қызметі жеңілдейді.

Физика – эксперименттік ғылым болғандықтан, онда теорияны практикамен ұштастыру мақсатында кейбір тақырыптардан кейін зертханалық жұмыстар өткізіледі.

Физика мен астрономия пәндері жүрісімен техникаға бейім балалар не нәрсеге де мән беріп; ол қалай жұмыс істейді, құрылысы қандай, неден жасалған т.б. сан түрлі сұрақтарды жаудырып қанағаттанар жауап алғанша мазасызданып, кейін түсінген соң көңілі жай тауып, енді оны жасамасқа болмас па екен деп әрекеттенеді. Сондықтан, ұстаз болған соң мұндай балалармен шығармашылықпен жұмыс жасауға тура келеді.

Үйірме — баланың шығармашылық жұмысы. Техникалық үйірме баланың жан — жақты дамуына, техника тілін меңгеруге байқағыштығын, ой — өрісін дамытады. Еңбектену арқылы түрлі техникалық модельдерді құрастырып, оның жұмыс істеу принципімен танысады, әрі өндірісте қалай пайдалану керектігін үйренеді. Оқушыда физика сабағында өтілген тақырыптардағы заңдылықтарды оқып, сызып, есептер шығару арқылы түсінік қалыптасады, ал сол заңдылық бойынша қандай да бір қозғалысқа келетін модель құрастырса, оның берер әсері тіптен басқаша.

Қазіргі таңда мұғалімнің негізгі ұстанған мақсаты – білімнің жаңа үлгісін жасап, белгілі бір көлемдегі білім мен білік дағдыларын меңгерту, оқу материалын қаншалықты деңгейде меңгергенін бақылаудың сан түрлі жаңа әдіс-тәсілдерін іздестіру, жаңа технологияларды сабақта тиімді пайдалана білу. «Білімнен қымбат нәрсе жоқ. Көңілде жатса баспай тот» дегендей оқушылар алған сапалы білімдерін, тәрбиесін, бойға дарыған өнерлерін үнемі жаңғыртып, жетілдіріп оны ғылыми жетістіктермен толықтырып отыруы тиіс.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Н.А.Татибеков «Физика пәнінен білім, білік дағдыларын қалыптастыру» «Физика Қазақстан мектебінде» Алматы. 2013ж. №11

2. Г.И.Есенова «Оқытудың инновациялық технологияларын физика сабақтарында қолдану»,

3. «Физика Қазақстан мектебінде» журналы. 2005.№1

4. Ғ.Қожахмет. «Қазіргі заманғы физика пәнінің зерттелуі» Қызылорда. Өрлеу ББҰБАО.Материалдар жинағы. 2011ж.

5. «Физика пәні бойынша білім берудің жоғары сапасын арттыру жолдары». Интернет сайты. 2015ж. 15 маусым.

Бекеева Асия Болатовна
Бастауыш сынып мұғалімі, педагог-сарапшы
№36 орта мектеп
Алматы облысы, Талғар ауданы, Ақтас ауылы

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА БІЛІМ БЕРУДЕ АҚПАРАТТЫҚ-КОММУНИКАЦИЯДЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ МАҢЫЗЫ

Аннотация. Мақалада бастауыш сынып оқушыларына білім беру үдерісінде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолданудың педагогикалық, психологиялық және әдістемелік маңызы ғылыми-публицистикалық стильде жан-жақты талданады. Қазіргі қоғамның цифрлану жағдайында бастауыш білім мазмұнының өзгеруі, оқушы тұлғасының дамуына қойылатын жаңа талаптар, оқу мотивациясының қалыптасуы мен танымдық белсенділіктің артуы ақпараттық құралдармен тікелей байланысты екені негізделеді. Мақалада бастауыш сынып мұғалімінің кәсіби құзыреттілігін арттырудағы цифрлық технологиялардың рөлі, оқу үдерісін дараландыру мен саралаудағы мүмкіндіктері, оқыту нәтижелерін бағалау мен кері байланысты ұйымдастырудағы тиімділігі дәлелді тұжырымдар арқылы ашылады. Сонымен бірге ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолданудың шектен тыс немесе орынсыз пайдаланылуы туындататын тәуекелдер де педагогикалық тұрғыдан сараланып, оларды болдырмаудың жолдары ұсынылады. Зерттеу мазмұны бастауыш сынып мұғалімдерінің күнделікті тәжірибесінде қолдануға бағытталған практикалық қорытындылармен толықтырылады.

Кілт сөздер: бастауыш білім, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар, цифрлық сауаттылық, оқу мотивациясы, педагогикалық инновация, интерактивті оқыту, мұғалім құзыреттілігі.

Қазіргі жаһандану және қоғамның жедел цифрлануы жағдайында білім беру жүйесіне қойылатын талаптар түбегейлі өзгеріп отыр, ал бұл өзгерістер ең алдымен бастауыш білім беру сатысынан басталуы заңды құбылыс болып табылады. Себебі бастауыш сынып оқушысы тұлға ретінде қалыптасудың алғашқы әрі ең жауапты кезеңін бастан өткереді, осы кезеңде алынған білім мен дағдылар оның кейінгі оқу жетістіктерінің негізін қалайды. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар білім мазмұнын жаңартудың құралы ғана емес, оқыту философиясын өзгертетін маңызды факторға айналып отыр, өйткені олар оқушыны білімді дайын күйінде қабылдаушы емес, оны іздену арқылы меңгеруші субъект ретінде қалыптастыруға мүмкіндік береді. Бастауыш сыныптағы оқу үдерісінде интерактивті тақта, білім беру платформалары, цифрлық оқулықтар мен мультимедиалық ресурстарды пайдалану оқушылардың қызығушылығын арттырып, оқу әрекетіне белсенді қатысуына ықпал етеді. Бұл жерде технология тек көрнекілік қызметін атқарып қана қоймай, оқушының ойлау, салыстыру, талдау және қорытынды жасау қабілеттерін дамытатын орта қалыптастырады. Оқушының жас ерекшеліктерін ескере отырып құрылған цифрлық тапсырмалар оның қабылдауын жеңілдетіп,

күрделі ұғымдарды түсінуді қолжетімді етеді. Сонымен қатар мұндай ортада оқушының қателесуге деген қорқынышы азайып, өзін еркін сезінуі байқалады, өйткені көптеген цифрлық құралдар кері байланысты жедел әрі жұмсақ түрде ұсынады. Мұның бәрі бастауыш білім сапасын арттыруға бағытталған жүйелі педагогикалық жұмыстың ажырамас бөлігіне айналуда. Сондықтан ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану бастауыш сынып мұғалімінің кәсіби қызметінің табиғи құрамдас бөлігі ретінде қарастырылуы тиіс.

Бастауыш сынып оқушыларының психологиялық ерекшеліктерін ескере отырып, ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың олардың танымдық дамуына әсерін талдау ерекше маңызға ие. Бұл жастағы балалар үшін ойын элементтері, бейнелік ойлау және эмоциялық қабылдау жетекші орын алатыны белгілі, ал цифрлық технологиялар осы ерекшеліктерді тиімді пайдалану мүмкіндігін ұсынады. Мультимедиалық материалдар арқылы ұсынылған ақпарат баланың есте сақтау қабілетіне оң әсер етіп, ұзақ мерзімді жадыда сақталуын жеңілдетеді. Оқушы мәтінді ғана оқып қоймай, дыбысты естіп, бейнені көріп, қозғалысты бақылау арқылы ақпаратты кешенді түрде қабылдайды, бұл өз кезегінде оқу нәтижесінің сапасын арттырады. Интерактивті тапсырмалар баланың зейінін тұрақтандырып, оқу әрекетіне қызығушылығын сақтауға көмектеседі, өйткені бірсарынды жұмыс түрлері бастауыш жаста тез жалықтырады. Цифрлық ортада берілетін тапсырмаларда жетістікке жету мүмкіндігі жоғары болғандықтан, оқушы өзіне деген сенімділікті сезінеді және бұл ішкі мотивацияның қалыптасуына ықпал етеді. Ақпараттық технологиялар арқылы ұйымдастырылған оқу әрекеті баланың дербестігін дамытуға жағдай жасап, өз бетімен шешім қабылдау дағдыларын қалыптастырады. Мұндай үдерісте мұғалім бақылаушыдан бағыттаушыға айналып, оқушының жеке мүмкіндіктерін ашуға көбірек көңіл бөледі. Нәтижесінде бастауыш сынып оқушысының танымдық белсенділігі артып, оқу әрекетіне жағымды қатынас орнығады. Бұл құбылыс кейінгі сыныптарда білім алудың табысты болуына берік негіз қалайды.

Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды бастауыш сыныпта қолданудың маңызды қырларының бірі оқу үдерісін дараландыру мен саралау мүмкіндігінің кеңеюімен байланысты. Әрбір оқушының оқу қарқыны, қабілеті мен қызығушылығы әртүрлі болатыны педагогика ғылымында дәлелденген, ал дәстүрлі оқытуда бұл айырмашылықтарды ескеру мұғалім үшін әрдайым оңай бола бермейді. Цифрлық платформалар мен электрондық ресурстар оқушыларға тапсырмаларды жеке деңгейіне сәйкес орындауға мүмкіндік береді, бұл олардың оқу барысында өз мүмкіндігін толық іске асыруына жағдай жасайды. Мұғалім оқу материалының күрделілік деңгейін өзгерте отырып, әлсіз оқушыны қолдап, ал алғыр оқушыға қосымша тапсырмалар ұсына алады. Мұндай тәсіл оқу үдерісінде әділдік пен қолжетімділікті қамтамасыз етеді, өйткені әр бала өзіне қолайлы деңгейде жұмыс істейді. Ақпараттық технологиялар арқылы жиналған деректер мұғалімге әр оқушының жетістігін жүйелі түрде бақылап, оқу траекториясын уақытылы түзетуге мүмкіндік береді. Бұл деректер негізінде жасалған талдау оқу олқылықтарын ерте кезеңде анықтауға және оларды жоюға бағытталған шараларды қабылдауға жағдай жасайды. Дараланған оқыту оқушының өзіндік бағасын төмендетпей, керісінше оның жетістігін сезінуіне ықпал етеді. Осылайша ақпараттық-коммуникациялық технологиялар бастауыш сыныпта тұлғаға бағытталған оқытуды жүзеге асырудың тиімді құралы ретінде көрінеді.

Бастауыш сынып мұғалімінің кәсіби қызметінде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды тиімді қолдану оның педагогикалық құзыреттілігінің маңызды көрсеткішіне айналып отыр. Қазіргі мұғалім тек пәндік біліммен ғана шектелмей, цифрлық сауаттылықты да меңгеруі қажет, өйткені оқу үдерісін ұйымдастырудың көптеген аспектілері электрондық ортаға көшірілуде. Мұғалім цифрлық құралдарды мақсатсыз қолданбай, олардың дидактикалық мүмкіндіктерін терең түсінген жағдайда ғана күтілетін нәтижеге қол жеткізе алады. Сабақ құрылымын жоспарлау кезінде технологияның мазмұнға қызмет етуі басты қағида болуы тиіс, себебі технология мақсат емес, құрал екені педагогикалық тұрғыдан дәлелденген. Мұғалімнің шығармашылық ізденісі цифрлық ресурстарды таңдау мен бейімдеуде айқын көрінеді, бұл оның кәсіби дамуына серпін береді. Ақпараттық

технологиялар мұғалімге уақытты тиімді пайдалануға мүмкіндік жасап, кейбір ұйымдастырушылық жұмыстарды автоматтандыру арқылы оқушымен тікелей жұмысқа көбірек көңіл бөлуіне жағдай туғызады. Мұндай жағдайда мұғалімнің кәсіби қанағаттану деңгейі де артады, өйткені ол өз еңбегінің нәтижесін айқын көре алады. Сонымен бірге мұғалімнің үздіксіз білім алу қажеттілігі күшейеді, себебі цифрлық орта үнемі жаңарып отырады. Бұл үдеріс педагогтың кәсіби мәдениетін жаңа деңгейге көтеріп, оны заманауи білім беру талаптарына бейімдейді.

Ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың оқу нәтижелерін бағалау жүйесіне ықпалы ең алдымен бағалаудың мазмұндық сипатының өзгеруімен көрініс табады. Цифрлық ортада бағалау оқушының тек соңғы нәтижесін тіркеумен шектелмей, оның оқу әрекетінің барлық кезеңін қамтитын үздіксіз үдеріс ретінде жүзеге асады. Мұндай жағдайда оқушы өз біліміндегі ілгерілеуді кезең-кезеңімен бақылап, қай тұста қиналатынын немесе қай дағдысы жақсы қалыптасқанын нақты аңғара алады. Бағалау құралдарының әртүрлілігі оқушының білімін біржақты өлшеммен емес, жан-жақты бағалауға мүмкіндік береді, бұл әсіресе бастауыш сынып оқушылары үшін маңызды, себебі оларда қабілеттер біркелкі дамымайды. Оқу тапсырмаларының нәтижелері график, диаграмма немесе визуалды белгілер арқылы ұсынылған кезде, бала бағалауды жазалау құралы ретінде емес, өз дамуын көрсететін көрсеткіш ретінде қабылдай бастайды. Мұндай көзқарас оқу әрекетіне деген ішкі қызығушылықты күшейтіп, білім алуға деген жағымды қатынастың қалыптасуына ықпал етеді. Бағалау үдерісінің түсінікті әрі қолжетімді болуы оқушының өзін-өзі бағалау дағдыларын дамытуға жағдай жасайды. Нәтижесінде бастауыш сынып оқушысы оқу жауапкершілігін біртіндеп өз мойнына ала бастайды, бұл оның тұлғалық дамуына оң әсер етеді.

Цифрлық бағалау жүйесі мұғалім мен оқушы арасындағы педагогикалық қарым-қатынастың сипатын да өзгертеді. Мұғалім бағалаушы ғана емес, оқу барысында бағыт-бағдар беруші, кеңесші рөлін атқарады, себебі қолындағы деректер оған әр баланың оқу жағдайын нақты көруге мүмкіндік береді. Оқушының орындаған жұмыстарының нәтижелері жинақталып, талданған кезде мұғалім оқыту стратегиясын дәл әрі негізді түрде түзете алады. Бұл оқу үдерісінің сапасын арттырып қана қоймай, педагогикалық шешімдердің тиімділігін күшейтеді. Бағалау нәтижелерінің жүйелі түрде сақталуы оқушының даму динамикасын ұзақ мерзімде бақылауға жағдай жасап, оның жетістігін тек бір сәттік көрсеткішпен шектемеуге мүмкіндік береді. Мұндай тәсіл білім берудің гуманистік сипатын күшейтеді, себебі әр оқушының жеке ілгерілеуі басты назарға алынады. Сонымен қатар ата-аналармен кері байланыстың нығаюы баланың оқуына ортақ жауапкершілік қалыптастырады. Осы арқылы цифрлық бағалау жүйесі мектеп, мұғалім, оқушы және ата-ана арасындағы өзара әрекеттестіктің тиімді тетігіне айналады.

Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолданудағы тәуекелдер мәселесі педагогикалық тұрғыдан терең талдауды талап етеді, өйткені кез келген инновация дұрыс басқарылмаған жағдайда күтілген нәтижеге кері әсер етуі мүмкін. Бастауыш сынып жасындағы балалардың физиологиялық және психологиялық ерекшеліктерін ескермей ұйымдастырылған цифрлық сабақтар олардың шаршауын арттырып, оқу қабілетінің төмендеуіне әкелуі ықтимал. Ұзақ уақыт экран алдында отыру баланың зейін тұрақтылығына кері әсер етіп, оқу материалының сапалы меңгерілуін қиындатады. Бұдан бөлек, технологияның шамадан тыс қолданылуы тірі қарым-қатынастың азаюына себеп болып, оқушының коммуникативтік дағдыларының дамуын баяулатуы мүмкін. Бастауыш сыныпта мұғалімнің ауызша түсіндіруі, эмоциялық қолдауы мен тікелей кері байланысы ерекше маңызға ие екенін ескерсек, технология бұл үдерістерді толық алмастыра алмайтыны анық. Сондықтан цифрлық құралдарды қолдану барысында олардың мөлшері мен ұзақтығы қатаң педагогикалық бақылауда болуы тиіс. Бұл талап сақталмаған жағдайда технология білім сапасын арттырудың орнына, формалды құралға айналуы мүмкін. Осы тұрғыдан алғанда, технологиялық теңгерім мәселесі бастауыш білім беру үшін аса өзекті болып табылады.

Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды енгізудегі тағы бір маңызды мәселе мұғалімнің кәсіби даярлығымен және білім беру ортасының мүмкіндіктерімен тығыз байланысты. Техникалық құралдардың болуы өздігінен сапалы нәтижеге кепіл бола алмайды, егер мұғалім оларды әдістемелік тұрғыдан сауатты қолдана алмаса. Кей жағдайда цифрлық ресурстардың мазмұны оқушының жас ерекшелігіне сай келмей, оқу материалын қабылдауды қиындатуы мүмкін. Мұндай жағдайда оқушының оқу мотивациясы төмендеп, білімге деген қызығушылығы бәсеңдейді. Сонымен бірге ауыл мен қала мектептері арасындағы материалдық-техникалық айырмашылық білім алуда тең мүмкіндік қағидасына қайшы келуі ықтимал. Бұл мәселені шешу үшін мұғалімдердің цифрлық құзыреттілігін арттыруға бағытталған жүйелі курстар мен әдістемелік қолдау қажет. Ақпараттық қауіпсіздік мәдениетін қалыптастыру да бастауыш сыныптан басталуы тиіс, себебі бұл кезеңде алынған дағдылар баланың болашақтағы саналы цифрлық мінез-құлқының негізін қалайды. Осы айтылғандардың барлығы ақпараттық-коммуникациялық технологияларды білім беру кеңістігінде жауапкершілікпен әрі ғылыми негізде қолданудың маңызын айқын көрсетеді.

Қорытындылай келе, бастауыш сынып оқушыларына білім беруде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолданудың маңызы көпқырлы және кешенді сипатқа ие екенін атап өткен жөн. Цифрлық технологиялар оқу үдерісін жандандырып, оқушының танымдық белсенділігін арттыруға, оқу мотивациясын қалыптастыруға және білім сапасын көтеруге мүмкіндік береді. Мұғалім үшін бұл құралдар кәсіби дамудың жаңа мүмкіндіктерін ашып, педагогикалық қызметтің тиімділігін арттырады. Сонымен бірге технологияны қолданудағы тепе-теңдікті сақтау, оның дидактикалық мақсатқа сай болуын қамтамасыз ету басты шарт болып табылады. Бастауыш білім беру жүйесінде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды ғылыми негізде және әдістемелік тұрғыдан сауатты қолдану болашақ ұрпақтың зияткерлік әлеуетін дамытуға бағытталған маңызды қадам ретінде бағаланады. Осы тұрғыдан алғанда, бастауыш сынып мұғалімі цифрлық өзгерістердің белсенді қатысушысы әрі бағыттаушысы бола отырып, білім беру сапасын жаңа деңгейге көтеруге тікелей ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Захарова, И.Г. Информационные технологии в образовании / И.Г. Захарова. – М.: Академия, 2021. – 192 с.

2. Роберт, И.В. Теория и методика информатизации образования / И.В. Роберт. – М.: БИНОМ, 2019. – 274 с.

3. Кенжебаева, А.М. Бастауыш сыныпта АКТ қолданудың дидактикалық негіздері / А.М. Кенжебаева // Бастауыш мектеп. – 2020. – № 4. – Б. 12-18.

4. Білім берудегі ақпараттық-коммуникациялық технологиялар: оқу-әдістемелік құрал / Құрастырған Б.Т. Әбдірахманова. – Алматы: Білім, 2022. – 215 б.

Каримова Нилюфер Шамшатовна
Учитель русского языка и литературы, педагог
Школа Abylaikhan innovative school
Туркестанская область, город Шымкент

ЦИФРОВАЯ СМЫСЛОВАЯ ГРАМОТНОСТЬ КАК НОВЫЙ ВЕКТОР ОБУЧЕНИЯ РУССКОМУ ЯЗЫКУ И ЛИТЕРАТУРЕ В УСЛОВИЯХ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА

Аннотация: в условиях цифровой трансформации образования преподавание русского языка и литературы приобретает новое методологическое значение, выходя за рамки традиционного лингвистического и литературоведческого подхода. Статья посвящена анализу новейших направлений в обучении русскому языку и литературе, ориентированных на формирование смысловой навигации, интерпретационной ответственности и рефлексивного мышления учащихся. Особое внимание уделяется работе с полисемантичными текстами, развитию навыков критического чтения, осмысленного письма и анализу межтекстовых связей в современной медиасреде. Рассматриваются возможности интеграции элементов когнитивной лингвистики и цифровой культуры в образовательный процесс. Материал адресован учителям русского языка и литературы, стремящимся к обновлению содержания и методов обучения в соответствии с вызовами современного информационного общества.

Ключевые слова: русский язык и литература, смысловая навигация, интерпретация текста, критическое чтение, когнитивная лингвистика, рефлексивное письмо, цифровая культура, межтекстовые связи, медиатекст, современная методика обучения.

Современное образовательное пространство стремительно трансформируется под влиянием цифровых технологий, искусственного интеллекта и медиасреды, в которой текст перестал быть исключительно печатным явлением и приобрёл многоканальный, гибридный и интерактивный характер. В этих условиях преподавание русского языка и литературы выходит за рамки традиционного формирования языковых норм и интерпретации художественных произведений, приобретая стратегическую функцию развития цифровой смысловой грамотности учащихся. Речь идёт о способности школьников осмысленно работать с текстами различных типов, критически интерпретировать информацию, различать авторскую позицию и алгоритмически сгенерированный контент, а также создавать собственные тексты в условиях взаимодействия с цифровыми инструментами.

Новейший вызов для учителя русского языка и литературы заключается в том, что современные обучающиеся всё чаще сталкиваются с текстами, созданными не человеком, а алгоритмами искусственного интеллекта. Это принципиально меняет саму природу читательского и языкового опыта. Ученик больше не является пассивным потребителем текста, он вынужден постоянно оценивать достоверность, смысловую глубину, стилистическую целостность и коммуникативную цель получаемой информации. Таким

образом, предмет «Русский язык и литература» становится ключевой площадкой формирования навыков смыслового анализа в цифровой среде.

Цифровая смысловая грамотность предполагает умение выявлять скрытые смыслы, распознавать манипулятивные языковые конструкции, анализировать прагматику текста и понимать, каким образом язык используется для воздействия на сознание читателя. В литературном образовании это проявляется в расширении подходов к анализу художественных произведений, где классический текст сопоставляется с его цифровыми интерпретациями, экранизациями, адаптациями в социальных сетях и алгоритмически созданными пересказами. Такой подход позволяет учащимся осознать ценность авторского замысла и уникальность художественного языка, который не может быть полностью воспроизведён машиной.

Особую значимость приобретает работа с метатекстом, когда обучающиеся анализируют не только содержание произведения, но и способы его интерпретации в цифровой среде. Комментарии, рецензии, автоматические аннотации и краткие пересказы становятся объектами филологического анализа. Это формирует у школьников способность видеть разницу между глубинным смыслом и поверхностной информацией, между художественной целостностью и формальной текстовой структурой.

В обучении русскому языку цифровая смысловая грамотность реализуется через переосмысление традиционных видов заданий. Орфография, пунктуация и синтаксис перестают быть изолированными элементами, а рассматриваются как инструменты точного выражения смысла в условиях цифрового общения. Учащиеся учатся анализировать, как нарушение языковых норм влияет на интерпретацию текста, как изменяется смысл сообщения в зависимости от интонации, структуры предложения и выбора лексических средств. Это особенно актуально в эпоху кратких сообщений, клипового мышления и визуально-текстовых форм коммуникации.

Научно обоснованным направлением становится интеграция элементов критического чтения и цифровой лингвистики в школьный курс. Работа с новостными текстами, блогами, постами, сценариями видеоконтента и чат-коммуникацией позволяет формировать у учащихся устойчивые навыки анализа языковой реальности. Учитель в этом процессе выступает не только как носитель нормы, но и как модератор смыслов, направляющий обучающихся к осознанному и ответственному использованию языка.

Литературное образование в контексте новейших технологий приобретает ценностно-смысловую направленность. Художественный текст становится пространством диалога между эпохами, культурами и способами мышления. Сопоставление классической литературы с современными цифровыми нарративами позволяет учащимся осмыслить устойчивость гуманистических ценностей и их трансформацию в условиях технологического прогресса. Это способствует формированию целостной картины мира и развитию эмоционального интеллекта, что особенно важно в условиях информационной перегруженности.

Важным новейшим направлением в преподавании русского языка и литературы становится формирование у обучающихся навыков смысловой навигации в условиях информационной неопределённости. Современный школьник сталкивается не просто с большим объёмом текстов, а с противоречивыми, фрагментарными и часто полисемантичными сообщениями, в которых границы между художественным, публицистическим, научным и псевдонаучным дискурсом размыты. В этой ситуации задача учителя заключается в обучении учащихся распознаванию жанровых, стилистических и смысловых маркеров текста, позволяющих определить его коммуникативную природу и уровень достоверности.

Особое значение приобретает работа с понятием интерпретационной ответственности. Учащиеся должны осознавать, что любое прочтение текста является актом интерпретации, который требует аргументации, логической связности и опоры на языковые средства. В образовательной практике это реализуется через анализ конфликтных интерпретаций одного и того же текста, когда обучающиеся сравнивают различные трактовки и выявляют, какие

языковые элементы стали основанием для смысловых расхождений. Такой подход способствует развитию аналитического мышления и формированию устойчивых речемыслительных навыков.

Новейшим аспектом является также включение в обучение элементов когнитивной лингвистики, позволяющих рассматривать язык как отражение ментальных процессов. Анализ концептов, метафорических моделей и языковых картин мира помогает учащимся глубже понимать не только художественные произведения, но и повседневную речь, медиатексты и цифровые нарративы. Через выявление ключевых концептов обучающиеся учатся осмысливать, как язык формирует восприятие реальности и влияет на ценностные установки личности.

Отдельного внимания заслуживает развитие навыков рефлексивного письма, которое в современной методике рассматривается как инструмент осмысления собственного опыта взаимодействия с текстом. Рефлексивные эссе, аналитические дневники чтения и метатекстовые комментарии позволяют учащимся осознавать процесс мышления, фиксировать изменения в понимании произведения и формировать индивидуальную читательскую позицию. Это особенно важно в условиях цифровой среды, где скорость потребления информации часто вытесняет глубину осмысления.

В контексте преподавания литературы актуализируется работа с межтекстовыми связями нового типа. Речь идёт не только о классической интертекстуальности, но и о цифровых перекодировках литературных образов в мемах, видеоконтенте, интерактивных форматах. Анализ таких трансформаций позволяет учащимся увидеть, каким образом художественный текст продолжает жить в современной культуре, изменяя форму, но сохраняя смысловое ядро. Это формирует у школьников понимание литературы как динамичного культурного явления, а не статичного канона.

Таким образом, цифровая смысловая грамотность становится не дополнительным компонентом, а системообразующим элементом обучения русскому языку и литературе. Она объединяет языковую, читательскую, функциональную и медиаграмотность в единую образовательную модель, ориентированную на формирование мыслящей, ответственной и культурно развитой личности. Учитель русского языка и литературы в современных условиях выполняет миссию хранителя смыслов и проводника между классическим гуманитарным знанием и цифровым будущим образования.

Список литературы:

1. Выготский Л. С. Мышление и речь. – М.: Лабиринт, 2019. – 352 с.
2. Леонтьев А. А. Язык, речь, речевая деятельность. – М.: КомКнига, 2018. – 216 с.
3. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества. – М.: Искусство, 2017. – 445 с.
4. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования. – М.: URSS, 2020. – 304 с.
5. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность. – М.: ЛКИ, 2019. – 264 с.
6. Солганик Г. Я. Стилистика текста. – М.: Флинта, 2021. – 256 с.
7. Кубрякова Е. С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке. – М.: Языки славянской культуры, 2018. – 560 с.
8. Полат Е. С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. – М.: Академия, 2020. – 272 с.

Токенова Лунара Базаркановна
Қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі, педагог-сарапшы
Шығыс Қазақстан облысы білім басқармасы Күршім ауданы бойынша білім бөлімінің
«№5 Күршім орта мектебі» коммуналдық мемлекеттік мекемесі

ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІ САБАҚТАРЫНДА ЦИФРЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ РЕСУРСТАРЫН ҚОЛДАНУ

Аннотация. Мақалада қазақ әдебиеті сабақтарында цифрлық білім беру ресурстарын қолданудың педагогикалық, әдістемелік және мәдени-танымдық маңызы ғылыми-публицистикалық стильде жан-жақты талданады. Автор цифрлық технологиялардың дәстүрлі әдеби білім беру жүйесіне ықпалын, оқушының функционалдық сауаттылығын дамытудағы рөлін, мәтінмен жұмыс істеу мәдениетін жаңаша қалыптастыру мүмкіндіктерін кешенді түрде қарастырады. Қазақ әдебиетін оқыту барысында цифрлық ресурстарды мақсатты әрі жүйелі қолдану ұлттық құндылықтарды сақтай отырып, білім мазмұнын жаңғыртуға жол ашатыны негізделеді. Мақалада заманауи білім беру кеңістігіндегі мұғалімнің кәсіби трансформациясы, оқытудағы интерактивтілік пен дербестендіру үдерістері де кеңінен сипатталады.

Кілт сөздер: қазақ әдебиеті, цифрлық білім беру ресурстары, әдеби білім, оқыту әдістемесі, функционалдық сауаттылық, ақпараттық технологиялар.

Қазіргі жаһандану жағдайында білім беру жүйесінің барлық деңгейінде цифрландыру үдерісі қарқынды жүріп жатқаны белгілі, ал бұл құбылыс гуманитарлық пәндерге, оның ішінде қазақ әдебиетіне де тікелей ықпал етпей қоймайды. Қазақ әдебиеті ғасырлар бойы ұлттық дүниетанымның, рухани кодтың, тарихи жадының басты сақтаушысы ретінде қызмет етіп келсе, бүгінгі күні оны оқыту формасы мен мазмұны заман талабына сай қайта қарастыруды қажет етеді. Цифрлық білім беру ресурстары осы қажеттіліктен туындап отырған тиімді құрал ретінде қарастырылып, әдеби мәтінді қабылдау, талдау, интерпретациялау мүмкіндіктерін кеңейтеді. Әдеби шығарманы тек қағаз бетіндегі мәтін ретінде ғана емес, көпқырлы мәдени феномен ретінде таныту цифрлық орта арқылы әлдеқайда нәтижелі жүзеге асады. Бұл ретте мұғалімнің басты міндеті технологияны мақсатсыз қолдану емес, оны әдеби-эстетикалық танымды тереңдететін құралға айналдыру болып табылады. Цифрлық платформадағы бейнематериалдар, аудиожазбалар, интерактивті тапсырмалар оқушының мәтінге деген қызығушылығын арттырып қана қоймай, оның ішкі мазмұнын терең сезінуге мүмкіндік береді. Мұндай тәсілдер оқушыны пассив тыңдаушы емес, белсенді зерттеуші тұлға ретінде қалыптастыруға ықпал етеді. Әдебиет сабағында цифрлық ресурстарды қолдану арқылы оқушының жеке тәжірибесі мен мәтін мазмұны арасында мағыналық байланыс орнайды. Бұл байланыс білімнің өміршеңдігін арттырып, оқыту нәтижесінің тұрақтылығын қамтамасыз етеді. Сондықтан қазақ әдебиетін оқытуда цифрлық ресурстарды ғылыми-әдістемелік тұрғыда негіздеп қолдану бүгінгі күннің өзекті мәселелерінің бірі болып отыр.

Қазақ әдебиеті сабағында цифрлық білім беру ресурстарын қолданудың тиімділігі ең алдымен оқушының танымдық белсенділігінің артуымен тығыз байланысты. Дәстүрлі сабақ құрылымында мәтінді мұғалім түсіндіріп, оқушы қабылдаушы рөлінде қалатын жағдайлар жиі кездессе, цифрлық орта бұл біржақты қатынасты өзгертеді. Интерактивті тапсырмалар арқылы оқушы мәтін мазмұнын өз бетінше зерттеп, салыстырып, қорытынды жасауға дағдыланады. Бұл үрдіс әдеби талдаудың сапасын арттырып, ойлау операцияларының күрделенуіне жағдай жасайды. Әдеби кейіпкердің мінезін талдау барысында цифрлық презентациялар, менталдық карталар қолдану оқушының логикалық құрылым құру қабілетін жетілдіреді. Сонымен қатар көркем мәтінге байланысты тарихи, мәдени деректерді цифрлық энциклопедиялар арқылы толықтыру мәтіннің контекстік мағынасын тереңірек түсінуге мүмкіндік береді. Мұндай кешенді жұмыс оқушының әдеби білімін жүйелі түрде қалыптастырады. Цифрлық ортада алынған білім визуалды және аудиалды арналар арқылы бекітіліп, есте сақтау деңгейін арттырады. Әдебиетті оқытуда эмоциялық әсердің маңызы зор екені белгілі, ал цифрлық құралдар бұл әсерді күшейтуге қабілетті. Осы тұрғыдан алғанда, цифрлық білім беру ресурстары қазақ әдебиеті сабағының мазмұнын байытып, оны оқушы үшін мағыналы әрі қызықты етеді.

Цифрлық білім беру ресурстары қазақ әдебиеті пәнінің тәрбиелік әлеуетін арттыруда да айрықша орын алады. Әдеби шығарма арқылы берілетін адамгершілік, отансүйгіштік, ұлттық сана сияқты құндылықтар цифрлық форматта жаңа қырынан ашылады. Мысалы, тарихи шығармаларды оқыту барысында сол дәуірге қатысты деректі фильм үзінділерін қолдану оқушының ел тарихына деген қызығушылығын күшейтеді. Бұл әдіс әдеби мәтінді дербес көркем туынды ретінде ғана емес, тарихи шындықтың көрінісі ретінде қабылдауға мүмкіндік береді. Цифрлық ортада ұсынылатын автордың өмірі мен шығармашылығына қатысты материалдар жазушы тұлғасын жан-жақты тануға жағдай жасайды. Мұндай кешенді таныстыру оқушының әдебиетке деген құрметін қалыптастырады. Әдеби мәтіндегі ұлттық болмыс цифрлық иллюстрациялар арқылы нақтыланып, оқушы санасында терең із қалдырады. Бұл өз кезегінде тәрбиелік мақсаттың тиімді жүзеге асуына ықпал етеді. Қазақ әдебиетіндегі дәстүр мен жаңашылдық мәселесін цифрлық салыстырмалы талдаулар арқылы көрсету де үлкен нәтиже береді. Әдеби білім мен тәрбие біртұтас процесс ретінде қарастырылғанда ғана оқыту сапасы артады. Осы тұрғыда цифрлық ресурстарды орынды қолдану әдебиеттің тәрбиелік қызметін жаңа деңгейге көтереді.

Мұғалімнің кәсіби қызметіндегі трансформация цифрлық білім беру ресурстарын енгізу арқылы тек әдістемелік өзгерістермен шектелмей, педагогикалық дүниетанымның жаңаруына алып келеді. Қазіргі қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімі үшін білім мазмұнын жеткізу ғана емес, оқу кеңістігін жобалау, білім алушының жеке траекториясын ескеру маңызды міндетке айналып отыр. Цифрлық орта мұғалімге оқыту нәтижесін алдын ала болжауға, сабақ құрылымын икемді жоспарлауға мүмкіндік береді. Бұл жағдай педагогтың аналитикалық ойлауын күшейтіп, рефлексия жасау қабілетін дамытады. Мұғалім енді тек дайын материалды ұсынушы емес, білім көздерін сұрыптаушы және оларды оқушы деңгейіне бейімдеуші тұлға ретінде көрінеді. Мұндай қызмет кәсіби жауапкершілікті арттырып, педагогтың шешім қабылдау дербестігін кеңейтеді. Цифрлық білім беру ресурстарын жүйелі қолдану мұғалімнің инновациялық мәдениетін қалыптастырады. Бұл мәдениет кәсіби қызметте тұрақты жаңашылдыққа ұмтылуды қамтамасыз етеді. Педагогтың кәсіби бейнесі осылайша динамикалық сипатқа ие болады. Нәтижесінде мұғалімнің рөлі білім беру үдерісінің стратегиялық қатысушысына айналады.

Цифрлық технологиялар мұғалімнің кәсіби әлеуетін ашудың жаңа тетіктерін ұсынады, бұл оның шығармашылық мүмкіндіктерін шектемей, керісінше кеңейтеді. Сабақ барысында қолданылатын цифрлық құралдар педагогқа әртүрлі дидактикалық сценарийлерді жүзеге асыруға жағдай жасайды. Мұғалім әдеби материалды ұсынуда бір ғана дәстүрлі жолмен шектелмей, мультимедиалық, интерактивті тәсілдерді ұштастыра алады. Бұл сабақтың мазмұнын тереңдетіп қана қоймай, оқыту қарқынын реттеуге мүмкіндік береді. Цифрлық ортада жұмыс істейтін мұғалім оқушының оқу белсенділігін нақты деректер арқылы бақылап

отырады. Мұндай деректер педагогикалық шешімдердің негізді болуына ықпал етеді. Мұғалімнің кәсіби сенімділігі артып, өзінің әдістемелік таңдауларына сыни тұрғыда қарай бастайды. Бұл үдеріс педагогтың үздіксіз өзін-өзі дамытуына түрткі болады. Кәсіби қызметтегі мұндай өзгерістер мұғалім мамандығының әлеуметтік маңызын күшейтеді. Сондықтан цифрлық ресурстарды меңгеру педагог үшін қосымша емес, негізгі кәсіби қажеттілікке айналады.

Қазақ әдебиеті сабақтарында цифрлық білім беру ресурстарын қолдану оқушының функционалдық сауаттылығын қалыптастыруда жаңа сапалық деңгейге көтереді. Функционалдық сауаттылықты дамыту оқушының тек білім алуымен емес, алған білімін өмірлік жағдаяттарда саналы түрде қолдануымен тығыз байланысты. Цифрлық ортада орындалатын тапсырмалар оқушыны ақпаратты қабылдаушыдан оны өңдеуші деңгейіне шығарады. Бұл жағдайда оқушы әдеби мәтінді тек талдап қоймай, оның мазмұнын түрлі контексте пайдалана бастайды. Әдеби шығармаға қатысты цифрлық зерттеу жұмыстары оқушының дербес пікір қалыптастыруына мүмкіндік береді. Мұндай жұмыс барысында оқушы ақпараттың шынайылығын бағалауға, дерек пен көзқарасты ажыратуға үйренеді. Бұл қабілеттер функционалдық сауаттылықтың маңызды құрамдас бөліктері болып табылады. Әдебиет сабағында цифрлық ресурстарды қолдану арқылы алынған білім практикалық сипат алады. Оқушы өз ойын негіздеп айтуға дағдыланады. Нәтижесінде әдеби білім өмірмен тығыз байланысқа түседі.

Функционалдық сауаттылықты дамытудағы цифрлық ресурстардың рөлі оқушының әлеуметтік және коммуникативтік дағдыларының қалыптасуымен де айқындалады. Цифрлық ортада жүргізілетін пікірталастар, бірлескен жобалар оқушыны өз көзқарасын дәл әрі сауатты жеткізуге үйретеді. Әдеби кейіпкерлер әрекетін қазіргі заманмен байланыстыра талдау оқушының әлеуметтік ойлауын дамытады. Бұл үдеріс әдебиеттің өміршеңдігін көрсетеді. Цифрлық тапсырмалар арқылы оқушы өз жұмысын бағалап, нәтижесін саралауға мүмкіндік алады. Мұндай өзіндік бақылау жауапкершілік сезімін қалыптастырады. Әдеби мәтінге сүйене отырып жасалған цифрлық презентациялар оқушының шығармашылық қабілетін арттырады. Бұл қабілет функционалдық сауаттылықтың ажырамас бөлігі болып саналады. Оқушы әдеби білімді жеке тәжірибесімен ұштастырады. Осылайша қазақ әдебиеті сабағы тек білім беретін пән емес, өмірлік дағды қалыптастыратын маңызды алаңға айналады.

Қорытындылай келе, қазақ әдебиеті сабақтарында цифрлық білім беру ресурстарын қолдану білім мазмұнын жаңғыртудың тиімді жолы екені айқындалады. Бұл үрдіс дәстүрлі оқыту әдістерін толықтыра отырып, әдеби білімнің сапасын арттыруға бағытталған. Цифрлық ресурстар оқушының әдеби мәтінді қабылдауын жеңілдетіп, оны терең түсінуге мүмкіндік береді. Мұғалім үшін бұл кәсіби дамудың жаңа мүмкіндіктерін ашады. Әдебиетті оқытудағы цифрландыру ұлттық құндылықтарды сақтай отырып жүзеге асырылған жағдайда ғана оң нәтиже береді. Сондықтан цифрлық құралдарды қолдану ғылыми-әдістемелік негізде жүзеге асуы тиіс. Қазақ әдебиеті пәнінің болашағы дәстүр мен инновацияның үйлесімінде екені осы үдеріс арқылы дәлелденеді. Цифрлық білім беру ресурстары әдебиетті оқытудағы негізгі мақсатты, яғни тұлғаны рухани тұрғыда дамыту міндетін жүзеге асыруға қызмет етеді. Бұл бағыттағы жүйелі жұмыс білім беру сапасын арттыруға ықпал етеді. Осылайша қазақ әдебиеті сабағы заманауи білім беру кеңістігінде өзінің маңызын сақтап қана қоймай, жаңа деңгейге көтеріледі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Сарыбаев, М.К. Цифрлық педагогика: теория және тәжірибе / М.К. Сарыбаев. – Алматы: Білім, 2021. – 278 б.

2. Төлеуова, А.М. Қазақ әдебиетін оқытуда инновациялық технологиялар / А.М. Төлеуова // Қазақ тілі мен әдебиеті. – 2022. – № 4. – Б. 33-39.

3. Каримова, Р.С. Электронные образовательные ресурсы на уроках казахской литературы / Р.С. Каримова // Современная педагогика. – 2021. – № 5. – С. 44-49.

4. International Society for Technology in Education (ISTE) Standards for Educators. – 2nd ed. – Eugene: ISTE, 2022. – 48 p.

Бекниязов Аскар Жолдасбаевич
АӘжТД пәні мұғалімі, педагог - модератор
«Алматы облысы білім басқармасының Қарасай ауданы бойынша білім бөлімі» мемлекеттік мекемесінің «Жармұхамбет ауылындағы №2 орта мектебі» КММ

САПТЫҚ ДАЙЫНДЫҚТЫ ОҚЫТУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ

Аннотация: мақалада алғашқы әскери дайындық пәні аясында саптық дайындықты оқытудың тиімді жолдары ғылыми-публицистикалық тұрғыда қарастырылады. Саптық дайындықтың тәрбиелік, дамытушылық және ұйымдастырушылық әлеуеті талданып, оны оқытуда қолданылатын дәстүрлі және инновациялық педагогикалық тәсілдердің маңызы ашып көрсетіледі. Материал АӘД пәні мұғалімдеріне арналған және оқу-тәрбие үдерісінде саптық дайындықтың сапасын арттыруға бағытталған.

Кілт сөздер: алғашқы әскери дайындық, саптық дайындық, әскери-патриоттық тәрбие, тәртіп, ұжымдық әрекет, педагогикалық технология, әскери педагогика.

Саптық дайындықты оқыту – алғашқы әскери дайындық пәнінің мазмұндық өзегін құрайтын, оқушылардың тәртіптілігі мен ұйымдасқандығын, жауапкершілігі мен ұжымдық әрекетке бейімділігін қалыптастыратын маңызды педагогикалық үдеріс. Қазіргі білім беру кеңістігінде АӘД пәнінің мәні тек әскери элементтерді үйретумен шектелмей, жас ұрпақты азаматтық-патриоттық рухта тәрбиелеу, ұлттық қауіпсіздік пен ел қорғанысына саналы көзқарас қалыптастыру міндеттерімен тығыз байланысты қарастырылады. Осы тұрғыдан алғанда саптық дайындықты оқытудың тиімді жолдарын ғылыми-публицистикалық тұрғыда талдау өзекті болып табылады.

Саптық дайындық – бұл әскери қызметтің бастапқы негіздерін меңгертетін жүйелі жаттығулар кешені. Ол оқушылардың қозғалыс мәдениетін, дене дайындығын, кеңістікте бағдарлау қабілетін дамыта отырып, бұйрықты дәл және уақытында орындау дағдысын қалыптастырады. Саптық жаттығулар барысында оқушы тек физикалық әрекетке ғана емес, психологиялық жинақылыққа, өзін-өзі бақылауға, тәртіп нормаларын сақтауға үйренеді. Сондықтан саптық дайындықты оқытуда дәстүрлі тәсілдермен қатар, заманауи педагогикалық технологияларды ұштастыру маңызды.

Тиімді оқытудың басты шарттарының бірі – сабақтың мақсаттылығы мен құрылымдық айқындығы. Саптық дайындық сабағы нақты жоспарға негізделіп, әрбір қозғалыс элементі бірізділікпен үйретілуі тиіс. Алдымен жеке қозғалыстар меңгеріліп, кейін оларды топтық, бөлімше және взводтық деңгейде орындауға көшу нәтижелі болады. Мұндай сатылы оқыту оқушылардың қателіктерін азайтып, қозғалыс дағдыларының бекем қалыптасуына мүмкіндік береді.

Педагогикалық тәжірибеде саптық дайындықты оқытуда көрнекілік әдісінің маңызы ерекше. Мұғалімнің қозғалысты өзі көрсетіп орындауы, бейнематериалдарды, интерактивті тақтадағы анимациялық үлгілерді қолдануы оқушылардың қабылдауын жеңілдетеді. Көрнекілік арқылы қозғалыстың техникасы мен реттілігі саналы түрде меңгеріледі. Сонымен

қатар, айна алдындағы жаттығулар немесе шағын топтарда өзара бақылау тәсілі оқушылардың өзіндік талдау жасауына жағдай туғызады.

Саптық дайындық сабақтарында пәрмен беру мәдениеті де ерекше назарды талап етеді. Мұғалімнің дауысы анық, нық әрі ырғақты болуы қажет. Пәрменнің дұрыс қойылуы оқушылардың әрекетін бір мезетте үйлестіруге мүмкіндік береді. Бұл жерде тілдік мәдениет пен әскери терминологияны дұрыс қолдану маңызды. Әскери пәрмендер арқылы оқушыларда жауапкершілік пен тәртіп сезімі қалыптасады.

Қазіргі білім беру талаптарына сәйкес, саптық дайындықты оқытуда тұлғаға бағытталған тәсілді қолдану тиімді нәтиже береді. Әр оқушының физикалық дайындығы, қозғалыс қабілеті, психологиялық ерекшелігі ескерілуі тиіс. Кейбір оқушылар үшін саптық қозғалыстарды меңгеру күрделі болуы мүмкін, сондықтан мұғалім жеке қолдау көрсетіп, ынталандыру әдістерін қолданғаны жөн. Мадақтау, жетістікке жету жағдайын жасау оқушылардың сабаққа қызығушылығын арттырады.

Инновациялық тұрғыдан алғанда, саптық дайындықты оқытуда ойын элементтерін енгізу де тиімді тәсілдердің бірі болып табылады. Әскери-спорттық ойындар, жарыс түріндегі тапсырмалар, бөлімшелер арасындағы сайыстар оқушылардың белсенділігін арттырып, ұжымдық рухты күшейтеді. Мұндай тәсілдер саптық жаттығуларды бірсарынды емес, қызықты әрі мазмұнды етеді.

Саптық дайындықты оқытудың тағы бір маңызды қыры – патриоттық тәрбие. Сабақ барысында Қазақстан Республикасының Қарулы Күштері, әскери дәстүрлер, ұлттық батырлар туралы қысқаша ақпарат беру оқушылардың елге деген сүйіспеншілігін арттырады. Сапта тұру, мемлекеттік рәміздерге құрмет көрсету, әскери анттың мәнін түсіндіру арқылы оқушылардың азаматтық жауапкершілігі қалыптасады.

Практикалық тұрғыда тиімділікке жету үшін сабақ соңында рефлексия жүргізу маңызды. Оқушылар өздерінің жетістіктері мен қиындықтарын талдап, келесі сабаққа мақсат қоя білуі тиіс. Мұғалімнің кері байланысы нақты, әділ әрі ынталандырушы сипатта болғаны жөн. Бұл саптық дайындықтың сапасын арттырып, оқу үдерісінің нәтижелілігін қамтамасыз етеді.

Қосымша ғылыми-талдамалық мазмұн ретінде саптық дайындықты оқытуда әскери-педагогикалық модельдеуді қолдану мәселесіне назар аудару маңызды. Модельдеу тәсілі арқылы саптық қимылдардың орындалу логикасы, қозғалыс траекториясы және бөлімше ішіндегі үйлесімділік жүйелі түрде түсіндіріледі. Бұл әдіс оқушылардың тек механикалық қайталауына емес, саналы түсінуіне негізделеді. Әскери қимылдарды алгоритмдік реттілікпен талдау оқушылардың когнитивтік белсенділігін арттырып, оқу әрекетінің тиімділігін жоғарылатады. Сонымен қатар, саптық дайындықта қауіпсіздік мәдениетін қалыптастыру өзекті мәселе болып табылады. Жаттығулар барысында дене жүктемесінің дұрыс бөлінуі, қозғалыстардың физиологиялық мүмкіндіктерге сай орындалуы мұғалімнің кәсіби құзыреттілігіне тікелей байланысты. Бұл бағытта АӘД мұғалімі жас ерекшелік физиологиясын, қозғалыс координациясының даму заңдылықтарын ескере отырып, оқыту қарқынын реттеуі тиіс. Қауіпсіздікке негізделген педагогикалық тәсіл оқушылардың сабаққа деген сенімін арттырып, жарақат алу қаупін төмендетеді.

Саптық дайындықты оқытуда тәрбие мен оқытудың біртұтастығы айқын көрініс табады. Ұжымдық сапта қозғалу барысында оқушылар бір-біріне жауапкершілікпен қарауға, ортақ нәтижеге жұмыс істеуге дағдыланады. Бұл тәжірибе олардың әлеуметтік бейімделуіне, көшбасшылық қасиеттерінің қалыптасуына және топ ішінде өз орнын табуына ықпал етеді. Осы тұрғыдан алғанда саптық дайындық – тек әскери пән элементі емес, тұлғалық дамудың пәрменді құралы.

Саптық дайындықты оқытуда цифрлық бақылау және өзіндік бағалау технологияларын енгізу қазіргі кезеңдегі педагогикалық жаңашыл бағыттардың бірі болып табылады. Бұл тәсіл оқушылардың саптық қимылдарды орындау сапасын өз бетінше талдауына мүмкіндік береді. Мысалы, мобильді құрылғылар арқылы жаттығуларды бейнежазбаға түсіру және кейіннен талдау жасау қозғалыс дәлдігін, уақыт үйлесімділігін және саптық тәртіпті сақтауды

жетілдіреді. Мұндай әдіс оқушылардың рефлексиялық ойлауын дамытып, жауапкершілік деңгейін арттырады.

Цифрлық кері байланыс элементтері саптық дайындықты оқытудың тиімділігін арттырып қана қоймай, оқушылардың оқу мотивациясын күшейтеді. Оқушы өз әрекетінің нәтижесін көріп, қателіктерін нақты анықтауға мүмкіндік алады. Бұл тәсіл дәстүрлі ауызша ескертулермен салыстырғанда анағұрлым нәтижелі болып табылады. Сонымен қатар, цифрлық бақылау мұғалімге әр оқушының ілгерілеу динамикасын жүйелі түрде бақылауға жағдай жасайды.

Саптық дайындықта өзіндік бағалау мәдениетін қалыптастыру болашақта оқушылардың кәсіби және азаматтық жауапкершілігін арттыруға ықпал етеді. Әскери тәртіп элементтерін меңгеру барысында өзін-өзі бақылау мен өзін-өзі реттеу дағдылары қалыптасады. Бұл қасиеттер тек әскери салада ғана емес, күнделікті өмірде де маңызды құзыреттер ретінде бағаланады.

Осылайша, саптық дайындықты оқытудың тиімді жолдары – бұл дәстүрлі әскери әдістер мен заманауи педагогикалық технологиялардың үйлесімі. Жүйелілік, көрнекілік, тұлғаға бағытталған оқыту, инновациялық тәсілдер мен патриоттық мазмұнды сабақтастыра отырып, АӘД пәні мұғалімі оқушылардың тәртіпті, жинақы, отансүйгіш тұлға болып қалыптасуына зор үлес қоса алады. Саптық дайындық тек әскери машық қана емес, ол – болашақ азаматтың мінезін, ерік-жігерін және жауапкершілігін тәрбиелейтін маңызды құрал.

Пайдаланылған әдебиеттер:

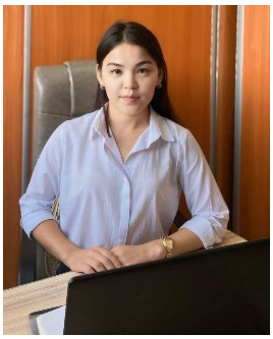
1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – Астана, 2023.
2. Қазақстан Республикасының Қарулы Күштері туралы нормативтік-құқықтық актілер жинағы. – Астана, 2022.
3. Әбілқасымов Б.Ә. Әскери педагогика негіздері. – Алматы: Қазақ университеті, 2020. – 256 б.
4. Қалиев С., Нұртазин М. Патриоттық тәрбие теориясы мен тәжірибесі. – Алматы: Рауан, 2019. – 312 б.
5. Смирнов А.В. Военная педагогика и психология. – Москва: Академия, 2018. – 384 с.
6. Иванов П.П. Методика строевой подготовки в образовательных организациях. – Санкт-Петербург: Питер, 2021. – 240 с.

ЭФФЕКТИВНЫЕ СПОСОБЫ ОБУЧЕНИЯ СТРОЕВОЙ ПОДГОТОВКЕ

Аннотация: в статье в научно-публицистическом аспекте рассматриваются эффективные способы обучения строевой подготовке в рамках предмета начальной военной подготовки. Анализируется воспитательный, развивающий и организационный потенциал строевой подготовки, раскрывается значение традиционных и инновационных педагогических подходов, применяемых в процессе её обучения. Материал предназначен для преподавателей НВП и направлен на повышение качества строевой подготовки в учебно-воспитательном процессе.

Ключевые слова: начальная военная подготовка, строевая подготовка, военно-патриотическое воспитание, дисциплина, коллективное действие, педагогические технологии, военная педагогика.

Жауғашты Әсем Бейбітқызы
Мұғалім-дефектолог
«Жаңаөзен арнайы мектебі» КММ
Маңғыстау облысы, Жаңаөзен қаласы

ЕРЕКШЕ БІЛІМДІ ҚАЖЕТ ЕТЕТІН ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ОЙЫН АРҚЫЛЫ ЖЕТІЛДІРУДЕ ҚОЛДАНЫЛАТЫН ӘДІС-ТӘСІЛДЕР

Кез-келген бала үшін ойын әлеуметтенудің және қоршаған әлемді танудың маңызды құралдарының бірі болып табылады. Ойынның көмегімен баданың бойындағы бақылауды дамыта аламыз, зейінді белсендіре аламыз, шығармашылықтың дамуына ықпал ете отырып, өз бетінше шешім қабылдау қабілетін дамыта аламыз. Ойын жағдайында мүмкіндігі шектеулі бала дені сау құрдастарымен тығыз байланыста болады,олармен белсенді әрекеттеседі және ол өзін басқалардан ерекше сезінуді тоқтатады. Ойын сабақтары баланың эмоционалды және бұлшықет кернеуін жоюға, импульсивтілік пен мазасыздықты азайтуға, балалардың бір-бірімен өзара әрекеттесу дағдыларын дамытуға, зейінін, қабылдауын, сөйлеуін, қиялын, жалпы және ұсақ моторикасын, қозғалыстарды үйлестіруді дамытады.

Ерекше білімді қажет ететін оқушылардың қоғамдағы тәуелсіз өмірге дайындығының сәттілігі білім беру пәндері бойынша білім алуға, кәсіби және еңбек қызметіндегі дағдыларға ғана емес, сонымен қатар эмоционалдық саланың қалыптасу деңгейіне, айналадағы адамдармен қарым – қатынас орнату қабілетіне де байланысты. Қазіргі уақытта оқу әдебиеттерінде ерекше білімді қажет ететін оқушылардың танымдық саласын дамытуға көп көңіл бөлінеді (интеллектуалдық бұзылулар), бірақ эмоционалды саланың даму ерекшеліктері мен оны түзету шарттары сияқты маңызды компонент көп жағдайда ескерілмейді. Яғни бұл жағдайда бізге балаларды ойын арқылы дамыту көмектесе алады.

Ерекше білісді қажет ететін балалармен жұмыс жасайтын мұғалімдер үшін талап та жоғары. Ерекше білімді қажет ететін оқушылардың танымдық қабілеттерін жетілдіру мақсатында, сонымен қатар зейінін қалыптастыру, ойлау, есте сақтау қабілеттерін және тілдерін дамыту, яғни оқушының білім-білік дағдысын ойын арқылы қалыптастыруда қолданылатын әдіс тәсілдердің түрлері өте көп. Мектеп оқушысы не нәрсені болса да білуге құмар, қолымен ұстап, көзбен көргенді ұнатады. Зейіндері тұрақсыз болғандықтан бір сарынды оқудан тез жалығады. Сондықтан оқу мазмұны мен тәрбие әдістерін жаңарту бағытында оқушыларға сапалы білім мен саналы тәрбие беру үшін жан – жақты іздене отыру керек. Пәндерді оқытуда ойын арқылы тиімді әдіс – тәсілдерді пайдалана отырып, сабақты қызғылықты да тартымды өткізу мұғалімнің шеберлігіне байланысты екені баршамызға мәлім.

Оқушыларды ойын арқылы оқытуда қолданылатын әдіс тәсілдер үш саты бойынша қолданылады.

І-саты — баланың қызығушылығын ояту — ой шақыру, бұл әрбір сабақта қажет. Сатының мүмкіндіктері: қаралып отырған тақырып бойынша оқушының бар білім қорын қорыту, өзектендіру, қызығушылық тудыра отырып, сабақ үстінде оқушының белсенділігін ояту.

ІІ-саты — мағынаны ажырата білу. Бұл жердегі міндеттер мүлде бөлек. Саты оқушыға жаңа ақпарат алуға, оны ой елегінен өткізуге, өзінде бар білімдерін біріктіруге мүмкіндік береді, мәтінді жан-жақты және әр тұрғыдан талдау жұмысы жүреді.

ІІІ-саты — ой толғаныс-рефлексия. Мұнда, негізінен, алынған ақпаратты қорыту, жалпы ой елегінен өткізу; оқушыға жаңа ақпарат, жаңа білім беру, оқып отырған материалға әрбір оқушының өзіндік қатынасын қалыптастыру т.б. мән беріледі.

Сабақ барысында тақырыпқа сәйкес тиімді әдіс-тәсілдерді пайдалану оқушының бойында өз- өзіне сенімділік ұялатады, өзге балаға қарап бой түзеуге ұмтылады, өзін-өзі бағалауы жоғарылайды, өзгені үйрете отырып, өзі көп нәрсені үйренеді, көшбасшылық қабілеттері қалыптасады Мен өз тәжірибемде оқу іс әрекеттерді ойын түрінде өткізгенді жөн көрем. Себебі, ойын арқылы бала материалды тез ұғынады. Мысалы жоғарыда айтылға саты бойынша бастауыш сынып оқушыларына сабақ барысында, Тіл дамыту сабақтарында «Болады, болмайды» ойынын, «Көңілді үшсайыс» ойынын, “Ғажайып қоржын”, “Кім не істеді?”, т.б. баланың деңгейлеріне қарай түрлі ойын тәсілдер бойынша сабақ өтемін. Мысалы бір екі ойынға тоқталып өтетін болсам: Ойын болады-Болмайды Мақсаты: зейінді дамыту. Бұл ойын үшін бізге доп қажет. Ойынға мұғаліммен мен оқушы немесе оқушылардың өздерін қатыстыруға болады. Мұғалім жағдайды атайды және балаға доп лақтырады. Баланың міндеті – егер аталған жағдай орын алса, допты ұстап алу, егер жоқ болса, допты соғу. Ұсынылған жағдайлар әртүрлі болуы мүмкін, мысалы: ит серуендегісі келеді, көлік аспанда ұшады, пошташы хат, шыны кітаптар және т. б. әкелді. Осы ойын арқылы баланың есте сақтау қабілеті дамып, шапшаңдыққа үйренеді.

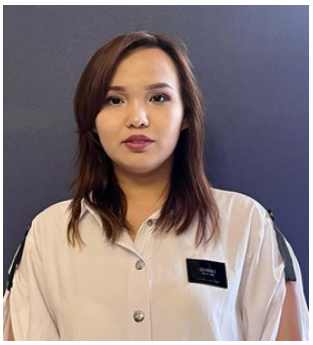
Келесі бұл сөздік-қимылды ойындар яғни мақал-мәтелдер, жұмбақтар, санамақтар, тақпақтар, ертегілер және суретті кітапшалар қолдану балалардың қиялын шарықтатып, дамытады. Бұл әдіс-тәсілдерді қазақ тілі тіл дамыту, көркем әдебиет сабақтарында пайдаланса болады. Мысалы “Ғажайып қоржын”, “Кім не істеді?”, “Дыбысына қарап таны”, “Төлдерін ата”, т.б. ойын түрлерін пайдалану арқылы балалардың сөздік қоры молайып, есте сақтау қабілеті дамитынын байқаймыз. Математика сабақтарында қолданған “Кім тапқыр?”, “Сиқырлы сандық”, “Қай сан жоқ?”, “Тез жина”, “Қай пішін жоқ?” сияқты ойындар барысында қызығушылығы туып, белсенділігі артатынын және логикалық ойлау қабілеті дамитынын аңғарамыз. Ал айналамен яғни қоршаған ортамен танысу сабақтарында қолданған “Қай мезгіл?”, “Жеміс жинау”, “Не қайда өседі?”, “Жапырағынан таны”, “Кім жылдам?”, т.с.с. ойындардың тапсырмаларын орындау кезінде балалар өздерін еркін сезінеді, ізденімпаздық, тапқырлық әрекеті байқалады және табиғатты аялауға, қорғай білуге үйренеді.

Осы аталған ойын технологияларын пайдалана отырып оқыту арқылы балаларды мынадай жетістіктерге қол жеткіздім. Әр бала өз бетімен жұмыс істеуге дағдыланды, әр баланың жеке қабілеті анықталды, сабаққа қызығушылықпен ынтамен қатысады, бір−бірімен бәсекеге түсе алады, өзін – өзі бағалай алады, айтқан сөзді, сөйлемді дұрыс түсініп қабылдай білуге, байланыстырып сөйлеуге дағдыланады қорытынды жасай алады және ең маңыздысы оқушы бұл сабақты қашан болатынын, қандай тапсырма беретінін күтіп жүреді

Ерекше оқытуды қажет ететін оқушылардың білім білік дағдыларын ойын арқылы қалыптастыруда қолданылатын әдіс тәсілдер: біріншіден, оқушылардың білімін берік меңгерту құралы болса,екіншіден,балалардың сабаққа деген қызығушылығын,белсенділігін арттырып, білім сапасын көтеру болып табылады.

Сөзімді қорыта келе айтатын болсам Сұлтанмахмұт Торайғыров «Балалықтың қанына ойын азық» деп бекер айтпаған. Өйткені, ойын үстінде баланың бір затқа бейімділігі, мүмкіндігі және қызығуы анық байқалады. Қазақ халқының ұлы ойшылы Абай Құнанбаев: «Ойын ойнап, ән салмай, өсер бала бола ма?» деп айтқандай баланың өмірінде ойын ерекше орын алады. Жас баланың өмірді тануы, еңбекке қатынасы, психологиялық ерекшеліктері осы ойын үстінде қалыптасады.Олай болса, өз мамандығын шексіз сүйе білген маман иесі ғана үздіксіз ізденіс пен қажырлы еңбектің арқасында баланың біліміне, оның болашағына үлкен сәулесін түсіріп, бала өмірін дұрыс бағытқа бағыттары сөзсіз. Сабақтарымыз үнемі мазмұнды, нәтижелі, мағыналы, жан-жақты, оқушыларға қызықты болсын деп тілеймін.

Дүйжанова Аида Ылиясқызы
Мұғалім-логопед
«Жаңаөзен арнайы мектебі» КММ
Маңғыстау облысы, Жаңаөзен қаласы

ЕРЕКШЕ ОҚЫТУДЫ ҚАЖЕТ ЕТЕТІН ОҚУШЫЛАРДЫ ОҚЫТУДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН ӘДІС ТӘСІЛДЕР

Мемлектіміздің әрбір азаматы–ұлттық құндылық, әрбір баласы-еліміздің ертеңі екенін ескерсек, әрбір ерекше оқытуды қажет ететін оқушылардың сапалы білім алып,азамат болып қалыптасуына жағдай жасау біздің басты міндетіміз. Ерекше оқытуды қажет ететін бір оқушының болса да білім сапасының жоғарылауы, ұлтымыздың саналы келешегіне қазіргі уақыттан бастап жинақталынып жатқан қор деп түсінуіміз қажет. Ерекше білімді қажет ететін оқушылардың танымдық қабілеттерін жетілдіру мақсатында, сонымен қатар зейінін қалыптастыру, ойлау, есте сақтау қабілеттерін және тілдерін дамыту, яғни оқушының білім-білік дағдысын қалыптастыруда қолданылатын әдіс тәсілдердің түрлері өте көп.

Сабақ барысында тақырыпқа сәйкес тиімді әдіс-тәсілдерді пайдалану оқушының бойында өз-өзіне сенімділік ұялатады, өзге балаға қарап бой түзеуге ұмтылады, өзін-өзі бағалауы жоғарылайды,өзгені үйрете отырып, көшбасшылық қабілеттері қалыптасады. Өз сабақтарымда үнемі «Бірге ойлаймыз» - бұл әдістің тиімділігі сыныптағы елеусіз оқушыны сабаққа тарату;

«Сұраққа жетіп ал» - оқушының өз бетінше жұмыс жасау дағдысын, сұрақ қою дағдыларын дамыту;

«Бес саусақ» - баланың бір-біріне бес саусақтай бірігуіне ықпал ету;

«Дауыстап ойлау»-оқи отырып ой түю, ой бөлісу осы сынды көптеген әдіс-тәсілдерді қолданамын.

Ерекше оқытуды қажет ететін оқушыларды оқытуда қолданылатын әдіс- тәсілдер: біріншіден, оқушылардың білімін берік меңгерту құралы болса, екіншіден, балалардың сабаққа деген қызығушылығын арттырып, білім сапасын көтеру болып табылады.

Қорыта келе айтатын болсам Жүсіпбек Аймауытов «Мұғалім істеген ісі өнімді, берекелі болуын тілесе, әуелі өз қызметін шын көңілмен жақсы көрсін» деген екен. Олай болса, өз мамандығын шексіз сүйе білген маман иесі ғана үздіксіз ізденіс пен қажырлы еңбектің арқасында баланың біліміне, оның болашағына үлкен сәулесін түсіріп, бала өмірін дұрыс бағытқа бағыттары сөзсіз.

Жайекенова Жадыра Мараткызы
Бастауыш сынып мұғалімі
"Атамекен жалпы білім беретін мектеп" КММ
Маңғыстау облысы, Бейнеу ауданы

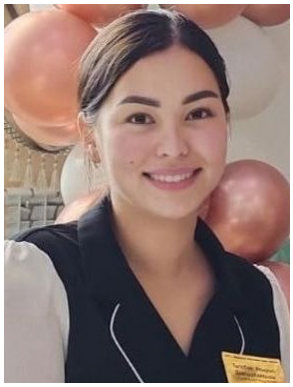
ЗАТ ЕСІМ

Педагогтің аты-жөні:	Жайекенова Жадыра
Тақырыбы	Зат есім
Оқу мақсаты	**2.2.2.1** — зат есімдерді мәтіннен тауып, оларға сұрақ қояды; мазмұны бойынша сұрақтар қояды.
Сабақтың мақсаты	✓ Зат есімдерді тауып, сұрақ қоюды үйренеді. ✓ Өлең мазмұны бойынша сұрақтар қоя алады.
	Сабақтың барысы

Сабақ-тың жоспар-ланған кезең-дері	Педагогтің әрекеті	Оқушының әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Сабақтың басы	**I. Ұйымдастыру** Сәлемдесу. Психологиялық дайындық «Шаттық шеңбері» Оқушылар бір – бірінің атын жаңылмай атап шығу керек	1.Мұғаліммен сәлемдеседі.	Жарайсыңдар!	
	ҮЙ ТАПСЫРМАСЫ **9 – жаттығу. Көп нүктенің орнына керекті сөздерді қойып, өлеңді көшіріп жаз.** Өс – өс, балам, өсе бер, Батыр бол палуан білекті, Батыл бол таймас жүректі, Аяғыңды созайық Саусағыңды жазайық.		Дескриптор: көп нүктенің орнына керекті сөзді қойып жазады -1б	
	Өткен сабақты пысықтау Заттың атын білдіретін сөздер Сын есім Зат есім Зат есім сұрақтары Кім? Не? Не істеді? Кімдер? Нелер? Не қылды?	Өткен сабақ бойынша сұрақтарға жауап береді		
Сабақтың ортасы	Сабақ тақырыбын ашу **Ой қозғау** **Жаңа тақырып** **10-жаттығу. Өленді түсініп оқы.** **Шағала** көлін қорғайды, **Шопан** төлін қорғайды. **Егінші** жерін қорғайды, **Батыр** елін қорғайды.. -Өлең мазмұны бойынша сұрақтар қой және жауап бер. -Қарамен жазылған сөздерге сұрақ қой. 11-жаттығу. Кестені толтыр. Алма, лақ, қалалар, қариялар, бала, ойыншықтар, сәби, мұғалімдер.	Ой қозғау әдісі бойынша сұрақтарға жауап береді Өленді түсініп оқиды.Өлең мазмұны бойынша сұрақтар қояды.Қарамен жазылған сөздерге сұрақ қояды. Кестені кім?,кімдер?,не?,нелер? Сұрағы бойынша толтырады	Дескриптор: сабақтың тақырыбын болжап, табады. **Дескриптор:** -Өленді түсініп оқиды -1б -Өлең мазмұны бойынша сұрақтар қояды -1б -Қарамен жазылған сөздерге сұрақ қояды -1б **Дескриптор:** Кім? сұрағына жауап беретін сөздерді жазады -	оқулық Оқулық Дәптер

	<table><tr><td>Кім?</td><td>Не?</td><td>Кімдер?</td><td>Нелер?</td></tr><tr><td>Бала</td><td>Алма</td><td>Қариялар</td><td>Қалалар</td></tr><tr><td>Сәби</td><td>Лақ</td><td>Мұғалімдер</td><td>Ойыншықтар</td></tr></table> **Сергіту сәті** - Жаңбыр сіркірей бастады. (алақан) - Жаңбыр жауа түсті. (иық) - Жаңбыр үдете түсті (тізе) - Жаңбыр қатты жауды. (аяқ) - Жаңбыр қайтадан сіркірей бастады (алақан) Жұптық жұмыс 12-жаттығу. Өленді рөлге бөліп оқыңдар. - Өмірде, ата, кім мықты? - Айтқан адам шындықты! - Қасиет неде адамдық? - Ізет, мейірім, адалдық! - Өмірді не ең жаман? - Сақтай алмау елді аман! **Зат есімдерді тап, оларға сұрақ қой.** Топтық жұмыс I – топ Кім? не? сұрақтарына жауап беретін сөздерді екі қатарға бөліп жаз. **Кім? Не?** Дәрігер, торғай, оқушы, дала, биші, кеме, зейнеткер, өзен. I I – топ Сәйкестендір Оқушы не? Бұлттар кімдер? Ақтөс нелер? Дәрігерлер кім? I I I – топ Зат есім дегеніміз не?	Сергіту жаттығуын жасайды Өленді рөлге бөліп оқиды Өленедегі зат есімдерге сұрақ қояды Топтық жұмысты орындайды	1б Не? сұрағына жауап беретін сөздерді жазады-1б Кімдер? сұрағына жауап беретін сөздерді жазады -1б Нелер? сұрағына жауап беретін сөздері жазады -1б **Дескриптор:** Өленді рөлге бөліп оқиды -1б Өленедегі зат есімдерге сұрақ қояды -1б	дәптер
Сабақтың соңы	**Бекіту** **«Принтер» әдісі** **Үй тапсырмасы** **13 – жаттығу**	Сұрақтарға жауап береді, өз ойларын айтады.		Кері байланыс

Тегісбай Ақырыс Доқтырбайқызы
Бастауыш сынып мұғалімі, педагог-модератор
«№16 С.Мұқашев атындағы ЖББМ»КММ
Маңғыстау облысы, Ақтау қаласы

«САНАЙ ОТЫРЫП ОЙЛАУ» ӘДІСТЕМЕСІ: БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ МАТЕМАТИКАЛЫҚ ДАМУЫНА ПРАКТИКАЛЫҚ ТӘСІЛДЕР

Аннотация

Мақалада бастауыш сынып оқушыларының математикалық ойлау қабілетін дамытуда «санай отырып ойлау» әдістемесін қолданудың тиімділігі қарастырылады. Әдістеменің теориялық негіздері мен практикалық қолдану тәсілдері сипатталып, нақты мысалдар арқылы оқытудың тиімді жолдары ұсынылған.

Кілт сөздер: математикалық ойлау, сандық ұғым, бастауыш сынып, практикалық әдістеме, ойын элементтері.

1. Кіріспе

Математикалық ойлау – баланың танымдық дамуының маңызды құрамдас бөлігі. Сандық ұғымды дұрыс меңгеру және оны іс жүзінде қолдану қабілеті оқушының логикалық, аналитикалық және шығармашылық ойлауын қалыптастырады.

«Санай отырып ойлау» әдістемесі – балаларға сандарды тек жаттау емес, олардың мәнін түсіну, салыстыру, қосу, азайту және топтау дағдыларын қалыптастыруға бағытталған педагогикалық тәсіл. Әдістеме бастауыш сынып оқушыларының математикалық қабілеттерін жүйелі дамытуға мүмкіндік береді.

2. Теориялық негіздер

«Санай отырып ойлау» әдістемесі мына педагогикалық принциптерге негізделеді:

1. **Қолданбалы тәжірибе:** Сандық ұғымдарды күнделікті өмірдегі нақты заттар арқылы меңгерту.
2. **Көрнекілік:** Кубиктер, блоктар, карталар, сызбалар арқылы визуалды санауды дамыту.
3. **Қадамдық жетелеу:** Қарапайым тапсырмадан күрделі есептерге дейінгі логикалық жүйелілік.
4. **Ойын элементі:** Сандық ойындар арқылы қызығушылық пен белсенділікті арттыру.
5. **Сараланған тәсіл:** Баланың жеке қабілетіне және жас ерекшелігіне сәйкес тапсырмаларды икемдеу.

Бұл принциптер оқушылардың жеке және топтық жұмысында математикалық дағдыларды тиімді дамытуға мүмкіндік береді.

3. Практикалық қолдану әдістері

3.1. Санау және салыстыру

Балаларға әртүрлі заттар беріледі (түс кубиктері, ойыншықтар). Тапсырма: «Қай топта көбірек кубик бар?» немесе «Барлығы неше кубик?» Мысалы: 5 қызыл кубик пен 3 көк кубик, барлығы неше кубик?

3.2. Сандық қатарларды құру

Балалар 1–10 немесе 1–20 сандарын блоктар немесе карталар арқылы ретімен орналастырады. Мысалы: «Жетіспейтін санды тап» немесе «Келесі санды көрсет».

3.3. Ойындар арқылы дамыту

- **Сиқырлы сандар:** Әр бала сан таңдап, қалғандары сол санды құрастыруы керек.
- **Сандық жарыс:** Топтар санды дұрыс ретімен тез орналастырады.

3.4. Логикалық есептер

- «3 алма мен 5 алманы қосқанда неше алма болады?»
- «Сенде 7 блок бар. 2 блокты берсең, нешеуің қалады?»

3.5. Бағалау критерийлері

Критерий	**Бағалау**
Сандарды дұрыс санау	0–5 ұпай
Қосынды мен айырманы есептеу	0–5 ұпай
Логикалық ойлау	0–5 ұпай
Тапсырманы өз бетінше орындау	0–5 ұпай

4. Қорытынды

«Санай отырып ойлау» әдістемесі бастауыш сынып оқушыларының математикалық және логикалық ойлау қабілетін тиімді дамытуға арналған. Әдістемені қолдану арқылы балалар сандық ұғымды нақты бейнелермен байланыстырып, қосу, азайту, салыстыру және логикалық ойлау дағдыларын меңгереді. Практикалық тапсырмалар мен ойын элементтері сабақ процесін қызықты әрі есте қалатын етеді.

Ұсыныстар:

1. «Санай отырып ойлау» әдістемесін бастауыш сынып бағдарламасына енгізу.
2. Сандық ойындар мен практикалық жаттығулар арқылы оқытуды жүйелеу.
3. Баланың жеке мүмкіндігіне сәйкес тапсырмаларды икемдеу.

5. Пайдаланылған әдебиеттер

1. Балаева, Ж. Бастауыш сыныптарда математикалық ойлауды дамыту әдістемесі. Алматы: «Білім», 2020.

2. Сүлейменова, А. Математика пәнін оқытудың инновациялық әдістері. Астана: «Мектеп», 2021.

3. Петров, В. Формирование математического мышления у младших школьников. Москва: «Просвещение», 2019.

4. Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігі. Бастауыш сыныптар бағдарламасы. Нұр-Сұлтан, 2022.

Кенжегалиева Раушан Жалгасовна
Тәрбиеші
"Атырау облысы Білім беру басқармасының санаториялық мектеп-интернат" КММ
Атырау облысы Атырау қаласы

МЕКТЕП -ИНТЕРНАТТА ТӘРБИЕЛЕНУШІЛЕРДІҢ ӨМІРЛІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМЫТУ

Аннотация: мақалада санаториялық мектеп-интернатта тәрбиеленушілердің өмірлік құзыреттілігін дамытудағы педагогикалық тәсілдер мен жаңашыл әдістер қарастырылған. Автор өмірлік құзыреттіліктің танымдық, әлеуметтік, шығармашылық және эмоционалды құрамдастарын талдай отырып, инновациялық педагогикалық құралдар мен тәжірибелік әдістердің рөлін сипаттайды. Мақала білім беру процесінде тәрбиеленушілердің жеке ерекшеліктерін ескере отырып, олардың функционалдық және өмірлік дағдыларын дамыту жолдарын көрсетеді.

Кілт сөздер: санаториялық мектеп-интернат, өмірлік құзыреттілік, тәрбиелеу, функционалдық дағдылар, әлеуметтік-қатынас құзыреттілігі, танымдық белсенділік, инновациялық педагогикалық әдістер.

Санаториялық мектеп-интернатта тәрбиеленушілердің өмірлік құзыреттілігін дамыту – бұл қазіргі білім беру жүйесінің маңызды міндеттерінің бірі. Қазіргі заманғы талаптар оқушылардың тек академиялық білімін ғана емес, сонымен қатар өмірлік дағдыларын қалыптастыруды, өздігінен шешім қабылдауды, әлеуметтік және эмоционалды тұрғыда тұрақтылықты қамтамасыз етуді қажет етеді. Өмірлік құзыреттілік баланың өзін-өзі басқару қабілетін, сыни ойлау және шығармашылық тұрғыдағы әрекеттерін дамытуды қамтиды, бұл болашақта оның әлеуметтік мобильді және табысты тұлға болып қалыптасуына мүмкіндік береді. Санаториялық мектеп-интернаттарда бұл міндет ерекше күрделілікке ие, өйткені тәрбиеленушілердің психофизиологиялық ерекшеліктері мен әлеуметтік бейімделу қажеттіліктері ескерілуі тиіс. Тәрбиешінің жұмысы тек білім беруге ғана емес, сонымен қатар тәрбиеленушілердің эмоционалды, әлеуметтік және танымдық дамуын үйлестіріп қамтамасыз етуге бағытталуы керек.

Балалардың танымдық құзыреттілігін дамыту олардың ойлау қабілеттерін, ақпаратты талдау және синтездеу дағдыларын жетілдіруді, жаңа білімді игеру және оны практикалық жағдайда қолдану мүмкіндігін қамтамасыз етеді. Тәрбиеші функционалдық сауаттылықты арттыруға, эксперименттік және тәжірибелік жұмыстарды ұйымдастыруға, ақпараттық және визуалды материалдарды қолдануға көңіл бөледі. Әлеуметтік-қатынас құзыреттілігін дамытуда рөлдік ойындар, топтық жобалар, диалогтық жаттығулар және тренингтер тиімді әдістер болып табылады. Бұл балалардың топта өзара әрекеттесу, сенімділікті арттыру және эмоционалды тұрақтылыққа ие болуына мүмкіндік береді.

Шығармашылық және практикалық құзыреттілікті дамытуда тәрбиеленушілерді шығармашылық шеберханаларға, практикалық жобаларға, өмірлік және әлеуметтік

мәселелерді шешуге бағытталған тапсырмаларға тарту маңызды. Мысалы, экологиялық жобалар, әлеуметтік акциялар немесе көркем-шығармашылық жұмыстар арқылы балалар өз өмір тәжірибесін байытып, практикалық дағдыларын қалыптастырады. Эмоционалды және психологиялық құзыреттілікті дамытуда релаксациялық жаттығулар, психологиялық тренингтер, эмоцияны тану ойындары қолданылады. Бұл балалардың стресс жағдайында өзін-өзі басқаруына, эмоциялық тұрақтылығын сақтауға және эмоционалды интеллектін дамытуға ықпал етеді.

Санаториялық мектеп-интернаттарда өмірлік құзыреттілікті дамытуда жаңашыл педагогикалық тәсілдер маңызды рөл атқарады. Геймификация элементтері балалардың мотивациясын арттырады, оларды ойын түрінде әлеуметтік және практикалық тапсырмаларды орындауға тартады. Жобалық әдіс арқылы оқушылар топтық немесе жеке жобалар жасап, шығармашылық және практикалық қабілеттерін дамытады. Интерактивті технологиялар – виртуалды экскурсиялар, онлайн тренингтер мен білім беру платформалары – танымдық белсенділікті арттыруға мүмкіндік береді. Инклюзивтік әдістер әрбір тәрбиеленушінің жеке қажеттіліктерін ескере отырып, оқыту процесін даралауға мүмкіндік береді. Тәжірибелік оқыту әдісі нақты өмірлік жағдайларға арналған рөлдік ойындар мен симуляциялар арқылы оқушыларды шешім қабылдауға үйретеді, олар өз әрекеттерінің салдарын көріп, тәжірибе жинақтайды.

Виртуалды тәжірибелер мен жобалық әдістердің көмегімен балалар өз білімін практикалық жағдайда қолдануды үйренеді, проблемаларды шешуге, шығармашылық тұрғыда ойлауға және аналитикалық қабілеттерін дамытуға мүмкіндік алады. Бұл тәсілдер оқушыны өзінің әлеуетін жүзеге асыруға баулиды, сенімділігін арттырады және болашақ өмірде әлеуметтік ортаға бейімделуіне, өзін-өзі басқаруға, сыни және шығармашылық ойлауға дайын етеді. Сонымен, санаториялық мектеп-интернаттағы тәрбиешінің рөлі тек білім берумен шектелмей, өмірлік құзыреттілікті дамытуда инновациялық тәсілдер қолдану арқылы тәрбиеленушілерді жан-жақты, дербес және әлеуметтік мобильді тұлға ретінде қалыптастыруға бағытталады.

Санаториялық мектеп-интернаттағы өмірлік құзыреттілікті дамытуда педагогикалық процесс тек дәстүрлі сабақтар мен іс-әрекеттермен шектелмейді. Жаңашыл тәсілдердің бірі – «интерактивті күнделік» енгізу. Әр тәрбиеленуші өзінің күнделікті іс-әрекетін, эмоциясын, жетістіктерін және жаңа білімдерін цифрлық немесе қағаз форматында тіркейді. Бұл тәсіл балаларға өз әрекеттерін бақылап, талдап, жоспарлау дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді, сондай-ақ олардың өзін-өзі бағалау қабілетін қалыптастырады. Интерактивті күнделік топтық талқылау мен педагогтық кері байланысты біріктіріп, әр баланың жеке даму траекториясын анықтауға көмектеседі.

Сонымен қатар, трансдисциплинарлық жобалық әдіс ерекше рөл атқарады. Бұл әдіс бойынша балаларға нақты өмірлік жағдайлар мен мәселелер ұсынылады, оларды шешу үшін әртүрлі пәндік білімді біріктіру қажет. Мысалы, экологиялық жобаларда балалар биология, химия, география және әлеуметтік пәндер бойынша ақпаратты қолдана отырып, қоршаған ортаны қорғауға арналған іс-шаралар ұйымдастырады. Мұндай тәсіл олардың сыни ойлау, командалық жұмыс және шығармашылық қабілеттерін дамытады.

Жаңашылдық ретінде виртуалды және кеңейтілген шындық технологиялары қолдану тиімді. Санаториялық мектеп-интернатта виртуалды экскурсиялар немесе AR/VR элементтері арқылы тарихи, ғылыми немесе әлеуметтік тақырыптарды тәжірибелік тұрғыда зерттеу мүмкіндігі беріледі. Мысалы, балалар виртуалды лабораторияда химиялық реакциялар немесе экожүйелік процестерді зерттеп, теория мен тәжірибені байланыстыра алады. Бұл оқыту балалардың ақпараттық сауаттылығын және цифрлық құзыреттілігін арттырады, олардың өмірлік дағдыларын кеңейтеді.

Психологиялық тұрғыдан маңызды жаңашыл әдіс – эмоциялық интеллектті дамыту тренингтері. Бұл жаттығулар арқылы балалар өз эмоцияларын тануды, сезімдерін басқаруды, өзара қарым-қатынаста эмпатияны және конфликты шешу қабілетін меңгереді. Сонымен қатар, әрбір тапсырма нақты өмірлік мақсатқа бағытталып, функционалдық дағдыларды

қалыптастыруға көмектеседі, мысалы: күнделікті өмірде ақша үнемдеу, қауіпсіздік ережелерін сақтау, уақытты тиімді жоспарлау.

Сондай-ақ, қолданбалы STEAM-педагогика элементтері енгізіледі. Тәрбиеленушілерге инженерлік, математикалық, ғылыми және шығармашылық жобаларды біріктіретін тапсырмалар ұсынылады. Мысалы, экологиялық проблемаларды шешуге арналған макеттер жасау, су тазарту немесе энергия үнемдеу бойынша шағын прототиптер құру – балалардың практикалық дағдылары мен шығармашылық ойлауын дамытады. Бұл тәсілдер олардың логикалық, аналитикалық және инновациялық қабілеттерін қалыптастырады.

Барлық инновациялық әдістердің негізгі ерекшелігі – әр баланың жеке даму траекториясын қолдау. Тәрбиеші тек ақпарат беруші емес, жетекші және фасилитатор ретінде әрекет етеді. Ол балалардың белсенділігін ынталандырады, олардың шығармашылық және практикалық дағдыларын дамытуға жағдай жасайды, сондай-ақ олардың өз тәжірибесін талдап, өмірлік шешімдер қабылдауына мүмкіндік береді. Мұндай тәсіл санаториялық мектеп-интернаттағы тәрбиеленушілердің өмірлік құзыреттілігін жан-жақты, тұрақты және нәтижелі дамытуға мүмкіндік береді.

Осылайша, санаториялық мектеп-интернаттағы тәрбиеленушілердің өмірлік құзыреттілігін дамыту педагогикалық процестің жан-жақты, инновациялық тәсілдер арқылы жүзеге асырылуын талап етеді. Интерактивті күнделік, трансдисциплинарлық жобалық әдіс, виртуалды және кеңейтілген шындық технологиялары, эмоционалды интеллектті дамыту тренингтері және қолданбалы STEAM-педагогика элементтері – барлығы балалардың шығармашылық, сыни және функционалдық дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Бұл тәсілдер тәрбиеленушілердің жеке даму траекториясын ескере отырып, олардың өзін-өзі бағалау, шешім қабылдау, өзара әрекеттесу және өмірлік мәселелерді шешу қабілеттерін нығайтады. Осындай жан-жақты және жүйелі жұмыс нәтижесінде мектеп-интернаттағы әрбір бала өз өмірінде белсенді, жауапты және дербес тұлға ретінде әрекет етуге дайын болады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Абдуллаева, Г.Ж. Мектеп-интернаттағы тәрбиенің психологиялық-педагогикалық негіздері. — Алматы: Білім, 2020. — 312 б.

2. Мұхамедова, Л.С. Тәрбиелеу процесінде инновациялық әдістерді қолдану. — Астана: Ғылым, 2021. — 248 б.

3. Сейітова, Д.Т. Өмірлік құзыреттілікті дамыту жолдары. — Қарағанды: Білім инновация, 2022. — 196 б.

4. Ермеков, А.Б. Санаториялық мектеп-интернат тәрбиесі. — Алматы: Ғылым, 2019. — 270 б.

5. OECD. Competence-Based Education in Special Contexts. — Paris: OECD Publishing, 2020. — 300 p.

Куралбаева Жаныл Болатхановна
Шетел тілі пәнінің мұғалімі
№28 Амангелді орта мектебі
Жамбыл облысы, Жуалы ауданы, Т. Дүйсебай ауылы

МӘТІНМЕН ЖҰМЫС ЖАСАУ МЕТОДОЛОГИЯСЫ

Аннотация: мақалада ағылшын тілі сабағында мәтінмен жұмыс жасау методологиясының ғылыми-әдістемелік негіздері жан-жақты қарастырылады. Мәтінді түсіну, талдау және мәтін негізінде тілдік дағдыларды дамыту кезеңдері сипатталып, бағалау, кері байланыс, интеркультуралық және пәнаралық ықпалдастық аспектілерінің маңызы ашылады. Материал 5–9-сыныптарда ағылшын тілін оқытатын мұғалімдерге арналған және оқу үдерісінің сапасын арттыруға бағытталған.

Кілт сөздер: мәтінмен жұмыс, ағылшын тілін оқыту әдістемесі, функционалдық сауаттылық, сыни ойлау, коммуникативтік құзыреттілік, қалыптастырушы бағалау, интеркультуралық құзырет.

Қазіргі білім беру жүйесінің басты талаптарының бірі – оқушылардың тілдік және коммуникативтік құзыреттіліктерін жан-жақты дамыту, ақпаратты түсіну, талдау және оны әртүрлі өмірлік жағдаяттарда тиімді қолдана алу қабілетін қалыптастыру болып табылады. Осы тұрғыдан алғанда, ағылшын тілін оқытудағы мәтінмен жұмыс жасау методологиясы оқу үдерісінің өзегіне айналып отыр. Мәтін – тілдік жүйенің құрылымдық заңдылықтарын, мағыналық байланыстарын және коммуникативтік қызметін табиғи түрде көрсететін негізгі дидактикалық бірлік. Сондықтан мәтінмен жүйелі, мақсатты әрі ғылыми-әдістемелік негізде жұмыс жүргізу 5–9-сынып оқушыларының тілдік дамуын жеделдетіп, олардың функционалдық сауаттылығын арттырудың тиімді құралы ретінде қарастырылады.

Ағылшын тілі сабағында мәтін тек тілдік материалды ұсыну құралы ғана емес, сонымен қатар оқушылардың сыни ойлауын, ақпаратты іріктеу, түсіну, талдау және өзіндік пікір қалыптастыру дағдыларын дамытатын маңызды педагогикалық ресурс болып табылады. Орта буын – 5–9-сынып кезеңі – оқушылардың тілдік негізі бекіп, сөздік қоры кеңейіп, әртүрлі мәтіндерді баяндау, салыстыру, бағалау қабілеттері қалыптасатын шешуші кезең. Осы жаста мәтінмен жұмысты ғылыми тұрғыда ұйымдастыру ағылшын тілі мұғалімінің кәсіби жауапкершілігінің маңызды көрсеткіші болып саналады.

Мәтінмен жұмыс жасау методологиясының тиімділігі оның құрылымдық кезеңдеріне тікелей байланысты. Әдістемелік тұрғыдан алғанда, мәтінмен жұмыс үш негізгі бағытта жүзеге асырылады: мәтінді түсіну, мәтінді талдау және мәтін негізінде тілдік дағдыларды дамыту. Бұл кезеңдердің әрқайсысы оқушының жас ерекшелігін, тілдік деңгейін, танымдық қызығушылығын және жеке оқу стилін ескере отырып жоспарлануы тиіс. Ағылшын тіліндегі мәтіндер оқушылардың өмірлік тәжірибесімен сабақтасып, ғылым, технология, қоғам,

экология секілді өзекті тақырыптарды қамтыған жағдайда олардың оқу мотивациясы айтарлықтай артады.

Мәтінді түсіну кезеңінде оқушылардың болжам жасау, негізгі ойды анықтау, мәтін мазмұнын жалпы қабылдау қабілеттері дамытылады. Бұл кезеңде алдын ала жұмыс түрлері ерекше маңызға ие. Мысалы, тақырып бойынша сұрақтар қою, иллюстрациялармен жұмыс, кілт сөздерді болжау оқушылардың мәтінге деген қызығушылығын арттырып, алдағы оқу әрекетіне психологиялық дайындық жасайды. Мұндай тәсілдер мәтінді механикалық оқудан сақтап, саналы қабылдауға бағыттайды.

Мәтінді талдау кезеңі мәтіннің логикалық құрылымын, тілдік бірліктерін, авторлық ұстанымын және мағыналық байланыстарын терең түсінуге бағытталады. Бұл кезеңде лексикалық және грамматикалық бірліктер мәтін аясында қарастырылып, олардың коммуникативтік қызметі ашылады. Оқушылар мәтіндегі себеп-салдарлық байланыстарды анықтап, факті мен пікірді ажырата білуге, ақпаратты жүйелеуге үйренеді. Мұндай талдау жұмыстары оқушылардың сыни ойлау қабілетін қалыптастырып, тілдік материалды функционалды түрде меңгеруіне мүмкіндік береді.

Мәтін негізінде тілдік дағдыларды дамыту кезеңі оқушылардың сөйлеу, жазу, тыңдау және пікір білдіру қабілеттерін жетілдіруге бағытталады. Бұл кезеңде шығармашылық және коммуникативтік тапсырмалар кеңінен қолданылады. Мысалы, мәтін бойынша өз пікірін білдіру, рөлдік ойындар ұйымдастыру, эссе жазу, сұхбат құрастыру, мәтін мазмұнын өмірлік жағдайлармен байланыстыру оқушылардың тілдік белсенділігін арттырады. Осындай тапсырмалар арқылы оқушылар ағылшын тілін тек оқу пәні ретінде емес, қарым-қатынас құралы ретінде қабылдай бастайды.

Қазіргі заманауи білім беру үдерісінде цифрлық ресурстар мен мультимедиалық мәтіндерді қолдану мәтінмен жұмыс методологиясының ажырамас бөлігіне айналды. Электронды мәтіндер, бейнематериалдар, интерактивті платформалар оқушылардың медиа сауаттылығын арттырып қана қоймай, ақпаратты әртүрлі форматта қабылдау және талдау қабілетін дамытады. Цифрлық ортада мәтінмен жұмыс жасау оқушылардың өзіндік ізденісін күшейтіп, оқу үдерісін жандандырады.

Ағылшын тілі сабағында мәтінмен жұмысты тиімді ұйымдастыру мұғалімнен жоғары әдістемелік мәдениетті, шығармашылық ізденісті және педагогикалық икемділікті талап етеді. Мұғалім мәтінді таңдауда оның тәрбиелік, танымдық және коммуникативтік әлеуетін ескеруі тиіс. Мәтін мазмұны оқушылардың жас ерекшелігіне сай, тілдік тұрғыдан қолжетімді және ой қозғайтын болуы маңызды.

Мәтінмен жұмыс жасау методологиясында бағалау және кері байланыс жүйесін тиімді ұйымдастыру ерекше маңызға ие. Ағылшын тілі сабағында мәтінге негізделген тапсырмаларды бағалау тек тілдік қателерді анықтаумен шектелмеуі тиіс, ол оқушының ойлау логикасын, мәтінді түсіну тереңдігін және коммуникативтік ниетін де қамтуы қажет. Қалыптастырушы бағалау тәсілдерін қолдану арқылы мұғалім оқушының оқу барысындағы ілгерілеуін үздіксіз бақылап, дер кезінде қолдау көрсете алады. Бұл әдіс оқушылардың оқу үдерісіне белсенді қатысуына және өз нәтижесіне жауапкершілікпен қарауына ықпал етеді.

Мәтінмен жұмыс барысында өзіндік және өзара бағалау элементтерін енгізу оқушылардың метатану дағдыларын дамытады. Оқушы мәтін мазмұнын қаншалықты түсінгенін, қандай стратегиялардың тиімді болғанын және қандай тұстарда қиындық туғанын саралай алады. Мұндай рефлексиялық жұмыс тіл үйренушінің автономиясын арттырып, оны өз оқу траекториясын саналы түрде басқаруға үйретеді. Әсіресе орта буын оқушылары үшін бұл тәсіл оқу мотивациясын тұрақтандыруда маңызды рөл атқарады. Сонымен қатар, мәтінмен жұмыс жасау кезінде интеркультуралық құзыреттілікті қалыптастыру өзекті бағыттардың бірі болып табылады. Ағылшын тіліндегі мәтіндер арқылы оқушылар басқа халықтардың мәдениетімен, өмір салтымен, құндылықтарымен танысады. Мұғалім мәтін мазмұнын талдау барысында мәдени салыстыру элементтерін енгізу арқылы оқушылардың толеранттылық, ашықтық және жаһандық ойлау қабілетін дамыта алады. Бұл тәсіл ағылшын тілін тек пән ретінде емес, әлемді тану құралы ретінде қабылдауға мүмкіндік береді.

Мәтінге негізделген оқытуда пәнаралық ықпалдастықты жүзеге асыру да маңызды әдістемелік ресурс болып саналады. Мысалы, жаратылыстану, тарих, география немесе информатика пәндеріне қатысты мәтіндерді қолдану оқушылардың пәндік білімін тілдік ортада бекітуге жағдай жасайды. Мұндай ықпалдастық функционалдық сауаттылықты дамытып, оқушылардың алған білімін нақты өмірлік жағдайларда қолдану қабілетін арттырады.

Мәтінмен жұмыс жасау методологиясын жетілдірудегі тың бағыттардың бірі – жасанды интеллект пен адаптивті оқыту элементтерін ағылшын тілі сабағына кіріктіру болып табылады. Қазіргі таңда AI-негізделген платформалар оқушылардың мәтінді қабылдау жылдамдығын, лексикалық қорын және түсіну деңгейін автоматты түрде анықтап, жеке оқу траекториясын ұсынуға мүмкіндік береді. Бұл тәсіл мәтінмен жұмысты жекелендіріп қана қоймай, әр оқушының қабілетіне сай тапсырмаларды тиімді ұйымдастыруға жол ашады.

Адаптивті мәтіндермен жұмыс барысында оқушылар бір тақырып аясында күрделілігі әртүрлі мәтін нұсқаларын меңгереді. Мұндай тәсіл оқу үдерісінде теңсіздікті азайтып, әлсіз оқушылардың базалық түсіну дағдыларын қалыптастыруға, ал жоғары деңгейдегі оқушылардың аналитикалық және интерпретациялық қабілеттерін тереңдетуге мүмкіндік береді. Бұл ретте мұғалім бағыттаушы, фасилитатор рөлін атқарып, оқушының дербес оқуына жағдай жасайды.

Жасанды интеллектке негізделген мәтіндік тапсырмаларда семантикалық карта құру, автоматты сұрақ-жауап жүйелері, мәтіннің негізгі идеясын анықтау сияқты әрекеттер оқушының когнитивтік белсенділігін арттырады. Оқушылар мәтін мазмұнын жай қайталап қана қоймай, оны қайта құрылымдап, мағыналық модель жасайды. Бұл жоғары деңгейлі ойлау дағдыларының қалыптасуына ықпал етеді. Сонымен қатар, AI құралдарын қолдану арқылы мәтіндермен жұмыс жасауда деректерге негізделген кері байланыс жүзеге асады. Мұғалім оқушылардың қай тілдік бірліктерде қате жіберетінін, қай мәтіндік стратегиялардың тиімді немесе тиімсіз екенін нақты көре алады. Бұл оқыту әдістемесін үнемі жетілдіріп отыруға мүмкіндік береді және педагогикалық шешімдердің ғылыми негізділігін арттырады.

Инновациялық тұрғыдан алғанда, мұндай тәсіл оқушылардың цифрлық сауаттылығын, өздігінен білім алу қабілетін және өмір бойы оқу дағдысын қалыптастыруға ықпал етеді. Ағылшын тілін үйрену үдерісі осы арқылы заманауи қоғам талаптарына сай, икемді әрі нәтижеге бағытталған сипат алады.

Осылайша, мәтінмен жұмыс жасау методологиясы – ағылшын тілін оқытудың ең тиімді әрі әмбебап бағыттарының бірі. Ол оқушылардың тілдік тұлға ретінде қалыптасуына, сыни және шығармашылық ойлауын дамытуға, коммуникативтік құзыреттілігін нығайтуға тікелей ықпал етеді. 5–9-сыныптарда мәтінге негізделген оқытуды ғылыми-әдістемелік тұрғыда ұйымдастыру – сапалы білім берудің негізгі көрсеткіші және ағылшын тілі мұғалімінің кәсіби шеберлігінің айқын көрінісі болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – Астана, 2023.
2. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. – Strasbourg: Council of Europe, 2018.
3. Harmer J. How to Teach English. – London: Longman, 2015. – 288 p.
4. Scrivener J. Learning Teaching. – Oxford: Macmillan Education, 2019. – 416 p.
5. Richards J.C., Rodgers T.S. Approaches and Methods in Language Teaching. – Cambridge: Cambridge University Press, 2017. – 410 p.
6. Полат Е.С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. – Москва: Академия, 2020. – 368 с.
7. Хуторской А.В. Современная дидактика. – Москва: Юрайт, 2021. – 336 с.

Досбаева Гүлжан Айтуғанқызы
Бастауыш сынып мұғалімі
«Жамбыл облысы әкімдігінің білім басқармасы Талас ауданының білім бөлімінің
Сәкен Сейфуллин атындағы орта мектебі» КММ

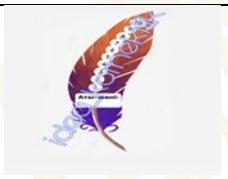
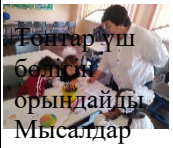
СӨЗ ЖӘНЕ ОНЫҢ МАҒЫНАСЫ

Білім беру ұйымының атауы	Сәкен Сейфуллин
Пәні:	Қазақ тілі
Бөлім:	**Мамандықтар әлемі**
Педагогтің аты-жөні:	**Досбаева Гүлжан Айтуғанқызы**
Күні:	
Сынып:	4 «А»
Сабақтың тақырыбы:	№49 сабақ. Сөз және оның мағынасы
Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаты:	4.1.2.1 - мәтіннің тақырыбы мен берілген диаграмма, сызба, кестебойынша мәтіннің мазмұнын болжау және өз ойын дәлелдеу
Сабақтың мақсаты	Мәтіннен синоним, антоним, омонимді табуды, сөз мағынасын ажыратуды үйренеді
Ай құндылығы: Бірлік және ынтымақ	Апта дәйексөзі: «Бірлігі күшті ел озады»

Сабақтың барысы

Сабақтың кезеңі// уақыты	**Педагогтің әрекеті**	**Оқушының әрекеті**	**Бағалау**	**Ресурстар**
Ұйымдастыру Өзін-өзі тексеру	Сәлемдесу Оқушыларды түгендеу Психологиялық ахуал қалыптастыру. «Білім шырағы» арқылы оқушыларға психологиялық ахуал қалыптастыру 	жылы лебіздерін білдіреді	ҚБ: Жарайсыңдар!	Слайд
Өткен білімді еске түсіру	Мәдени мұра бөлімі бойынша өткенді пысықтау «Алтын сандық» әдісі Сұрақтар: 1.Сөйлемнің бірыңғай мүшелері қандай сұрақтарға жауап береді? -Олар бірдей сұрақтарға жауап береді 2.Сөйлемдегі бірыңғай мүшелердің арасына қандай тыныс белгісі қойылады? -Олардың арасына үтір қойылады Және басқа сұрақтар. 3. Сөйлемнің дара мүшесі дегеніміз не? -жеке сөзден жасалған сөйлем мүшесін дара мүше деп атайды. 4. Сөйлемнің күрделі мүшесі дегеніміз не?	Оқушылар сұрақтарға жауап береді.	Алтын сандық Дескриптор: Сұрақтарға дұрыс жауап береді-1б 	Слайд

Жасанды интеллект Жаңа білім	Екі не одан да көп сөзден жасалған сөйлем мүшесін күрделі мүше деп атайды. 5. Сөйлемнің бірыңғай мүшелері дегеніміз не? Мысал келтір Сөйлемде бір ғана сұраққа жауап беріп, бірдей тұлғада тұратын сөйлем мүшелерін бірыңғай мүшелер дейміз. Мысалы: Әсел демалыс кезінде мұражайда, көрмеде, театрда болды. 6. Күрделі мүшесі бар сөйлемге мысал келтіріңіз? Біздің сыныпта он тоғыз оқушы бар. 7. Сөйлемнің бірыңғай мүшелері бар сөзге мысал келтіріңіз? Біз бақтан алма, шие, алмұрт жинап тердік. ЖИ Топқа бөлу. Ақын жазушылар арқылы топқа бөлу. Пән аралық байланыс Жаңа сабақ: Сөз және оның мағынасы Адамдар бір-бірін тіл арқылы түсінетін болса сол тілдің басты құралы сөз. Сөз дегеніміз – заттың, түрлі құбылыстың, қимыл – әрекеттердің атауы. Әрбір сөздің білдіретін жеке ұғымы болады. Мысалы: қар деген сөздің білдіретін ұғымы-түсі ақ, салқын, еріп суға айналатын зат. Парта-ағаштан жасалған, оқушының мектептегі құралы, отыратын орны.Әр сөздің білдіретін осындай ұғымы оның мағынасы болады. «Суреттер сөйлейді» әдісі синоним антоним омоним Ас,тағам, ащы-тәтті жәндік құрылғы тамақ, тамақ **Антоним дегеніміз**- бір-біріне қарама-қарсы сөздерді айтамыз. **Синоним дегеніміз**-мағынасы жағынан бір-біріне жақын, мәндес сөздерді айтамыз. **Омоним дегеніміз**- айтылуы, дыбысталуы бірдей , мағынасы бөлек сөздерді айтамыз. 1-топ синоним 2-топ антоним 3-топ омоним Сабақтың тақырыбымен мақсатын жариялау **Көркем жазу** Дыбыс, сөз, сөйлем, әріп 1-жаттығу «Қылқалам» әдісі 	Оқушылар топқа бөлінеді Жаңа тақырыппен танысады Суреттер арқылы сөз мағынасының түрлерін ажыратып, тақырыпты ашады	Жарайсыңдар! Жарайсыңдар Дескриптор Суреттің мағынасын түсіндіреді 1-б Сөз мағынасын бір-бірінен ажыратады 1-б Сөз түрлерін анықтайды 1-б Жарайсыңдар! Жарайсыңдар !	Слайд слайд

Топтық жұмыс	Әдемі, сұлу, көркем, көрікті. Суық-жылы. Алма- жеміс атауы Алма-бір затты алма (етістік) **Топтық жұмыс** Оқулықтың 101 беттегі 2 тапсырма Берілген сөздерді мағынасына қарай жікте. Бұл сөздердің қай мамандыққа қатысты болуы мүмкінЖұптық жұмыс	Оқушылар тақтамен, дәптермен жұмыс жасайды	 Тамаша! Дескриптор: Сөз мағынасына топтастыру жасай алады-1б Сөздердің мағынасын түсінеді-1б Постер қорғайды1-б	
Сергіту сәті				Дәптер
Жұптық жұмыс	Сурет пен тірек сөздерді пайдаланып,тақтаға және дәптерге үш сөйлем жазады Аспаз ыстық,суық тағамдар жасайды. Аспаздың қою және сұйық тағамдары тәтті екен. Аспаз ағам тәтті бәліш пен ащы салат жасады.	 Топтар үш бөлікті орындайды. Мысалдар келтіреді Постер қорғайды	 Дискриптор: Тірек сөздерді пайдаланып сөйлем құрай алады-1б Көркем жазу емлесін сақтайды-1б	плакат Тірек сөздер жазылған парақша
Рефлексия	«Спиннер» әдісі 	Мәтінмен жұмыс жасайды	 Жарайсыңдар !	Тақтамен жұмыс
Үйге тапсырма Кері байланыс Бағалау	102 бет 4 –жаттығу Мәтіннен қарамен жазылған сөздердің антонимдерін жазып келу 		Дискриптор Сөз мағыналарын түсінеді,айта алады Мағынасы ұқсас сөздерді табады-1б Сұрақтарға жауап береді Кері байланыс жасайды	Оқулық Слайд

Дюсембаева Алия Абилманашовна
Қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі, педагог-зерттеуші
"Матай орта мектебі" коммуналдық мемлекеттік мекемесі
Жетісу облысы, Ақсу ауданы, Матай ауылы

ЦИФРЛЫҚ ДӘУІРДЕГІ ТІЛ МЕН ТАНЫМ: ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТІНІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ӘЛЕУЕТІ

Аңдатпа

Бұл баяндамада қазіргі білім беру парадигмасындағы соны бағыт — жасанды интеллект (ЖИ) мүмкіндіктерін қазақ тілі мен әдебиеті пәніне кіріктіру мәселелері талқыланады. Автордың оқу-әдістемелік құралы негізінде 8-сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын цифрлық мәтіндер арқылы дамытудың инновациялық жолдары ұсынылған.

Тіл — ұлттың жаны, цифр — заманның тынысы

«Мектептің жаны — мұғалім» деп Ахмет Байтұрсынұлы айтқандай, бүгінгі ұстаздың алдында тұрған басты міндет — заман ағымына бейімделген, бәсекеге қабілетті тұлға тәрбиелеу. Біз ақпарат тасқыны мен цифрлық технологиялар салтанат құрған дәуірде өмір сүріп жатырмыз. Оқушының күнделікті тұтынып отырған ақпараты — қысқа посттар, желілік чаттар мен инфографикалар. Демек, ана тілімізді оқыту әдістемесі де осы жаңа форматтармен үндесуі тиіс.

Жасанды интеллект: Көмекші ме, әлде кедергі ме?

Алия Абилманашовнаның зерттеуінің өзегі — жасанды интеллектіні оқушының ойлау қабілетін алмастырушы емес, оны ұштаушы құрал ретінде пайдалану. Автор ұсынған әдістемелік жүйеде ЖИ технологиялары оқушының мәтінді терең талдауына, стильдік айырмашылықтарды ажыратуына және өзіндік жазылым дағдыларын қалыптастыруына «цифрлық көпір» болады. Бұл — қазақ тілінің бай сөздік қорын заманауи алгоритмдермен сабақтастырудың сәтті қадамы.

Функционалдық сауаттылық — өміршең білім кепілі

Баяндаманың негізгі нысаны болған 8-сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығы — тек емтихан тапсыру емес, алған білімін өмірде қолдана алу қабілеті.

Инновациялық бағыт: Дәстүрлі көркем әдебиет үлгілері мен заманауи цифрлық мәтіндерді салыстыра талдау (компаративті талдау).

Әдістемелік шешім: Модульдік оқыту негізінде жобалық жұмыстар мен портфолио жинақтау. Бұл оқушыны ізденіске баулып, ақпаратты сыни тұрғыдан саралауға үйретеді.

Әдістемелік құралдың құндылығы

Автордың еңбегі тек теориялық пайымдаулардан ғана тұрмайды, оның ішкі логикасы мен методологиялық бірлігі мығым.

Ғылыми негізділік: OECD және UNESCO стандарттарына сай келетін халықаралық талаптар мен ұлттық құндылықтардың ұштасуы.

Тәжірибелік маңыздылық: Мұғалімдер үшін дайын ҚМЖ үлгілері, критериалды бағалау парақтары және цифрлық этиканы сақтау нұсқаулықтары.

Түйін

Дюсембаева Алия Абилманашовнаның «Жасанды интеллект және цифрлық мәтіндер арқылы қазақ тілі мен әдебиетін оқыту» атты әдістемелік құралы — отандық педагогикаға қосылған тың үлес. Бұл еңбек қазақ тілінің мәртебесін цифрлық кеңістікте асқақтатуға және өскелең ұрпақтың танымдық көкжиегін кеңейтуге арналған құнды бастама.

Ұлы Абайдың «Дүние де өзі, мал да өзі, ғылымға көңіл бөлсеңіз» деген өсиеті бүгінгі цифрлық ғылым мен тіл ғылымының тоғысында жаңаша сипат алып отыр.

Тлеубекова Замзагуль Заманбековна
Қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі, педагог-зерттеуші
"Матай орта мектебі" коммуналдық мемлекеттік мекемесі
Жетісу облысы, Ақсу ауданы, Матай ауылы

ҚАЗАҚ ТІЛІНДЕГІ ОҚЫЛЫМ, ПІКІР АЙТУ ЖӘНЕ ЦИФРЛЫҚ МӘДЕНИЕТТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ӘДІСТЕРІ

Қазіргі таңда әлемдік білім беру кеңістігінде болып жатқан өзгерістер қоғамның әлеуметтік-экономикалық дамуымен, цифрландыру үдерісінің жеделдеуімен және жасанды интеллект технологияларының кеңінен енгізілуімен тығыз байланысты. Ақпараттық ағынның шексіз көбеюі, түрлі цифрлық платформалардың қолжетімділігі білім алушылардың ойлау жүйесіне, қарым-қатынас мәдениетіне және білімді қолдану тәсілдеріне айтарлықтай ықпал етуде. Осыған байланысты білім беру ұйымдарының алдында оқушыны тек біліммен қаруландыру емес, сол білімді өмірде тиімді қолдана алатын тұлға ретінде қалыптастыру міндеті тұр. Бұл үдерісте функционалдық сауаттылық ұғымы ерекше маңызға ие. Функционалдық сауаттылық – оқушының оқу барысында алған білімін күнделікті өмірде, әлеуметтік ортада, кәсіби және цифрлық кеңістікте орынды пайдалана алу қабілеті. Жасанды интеллект дәуірінде бұл ұғымның мазмұны кеңейіп, оқушыдан ақпаратты тек қабылдау емес, оны талдау, салыстыру, бағалау және саналы түрде қолдану дағдыларын талап етеді.

Қазақ тілі мен әдебиеті пәні оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытуда негізгі пәндердің бірі болып табылады. Себебі тіл – ойлаудың, танымның, мәдениеттің және тұлғалық дамудың басты құралы. Қазақ тілі сабақтары арқылы оқушылар мәтінмен жұмыс істеуді, ақпаратты түсінуді, өз ойын жүйелі түрде жеткізуді, дәлелді пікір айтуды және қарым-қатынас мәдениетін меңгереді. Ұсынылып отырған «Жасанды интеллект дәуірінде оқушының функционалдық сауаттылығын дамыту: қазақ тіліндегі оқылым, пікір айту және цифрлық мәдениетті қалыптастыру әдістері» атты оқу-әдістемелік құрал – осы талаптардан туындаған өзекті әрі ғылыми-әдістемелік тұрғыда негізделген еңбек. Әдістемелік құрал 9-сынып оқушыларына арналған және жаңартылған білім беру мазмұнына сәйкес құрастырылған.

Әдістемелік құралдың ғылыми-әдістемелік деңгейі жоғары. Онда функционалдық сауаттылықты қалыптастырудың теориялық негіздері жүйелі түрде қарастырылып, практикалық тапсырмалармен ұштастырылған. Теория мен практиканың өзара байланысы оқушының білімді терең түсінуіне және оны қолдана білуіне мүмкіндік береді.

Жұмыстың басты ерекшелігі – жасанды интеллект дәуіріне тән тілдік жағдаяттардың оқу үдерісіне мақсатты түрде енгізілуі. Оқушылар заманауи мәтіндермен, цифрлық ақпарат көздерімен, интернет кеңістігіндегі тілдік материалдармен жұмыс жасай отырып, ақпараттың шынайылығын анықтауға, дереккөздерді салыстыруға, өз көзқарасын қалыптастыруға үйренеді. Бұл тапсырмалар оқушылардың сыни ойлау қабілетін дамытуға бағытталған.

Оқылым дағдысын дамытуға арналған тапсырмалар әдістемелік құралда маңызды орын алады. Мәтінді түсіну, негізгі ойды анықтау, автор көзқарасын талдау, мәтін мазмұнын өмірлік жағдаяттармен байланыстыру секілді жұмыстар оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыруға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, оқушылар ақпаратты іріктеу, жүйелеу және қорытынды жасау дағдыларын меңгереді.

Пікір айту және дәлелді сөйлеу мәдениетін қалыптастыруға бағытталған тапсырмалар оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін арттырады. Оқушы өз ойын еркін жеткізіп қана қоймай, оны нақты дәлелдермен негіздеуге, қарсы пікірлерді құрметтеуге, мәдениетті түрде талқылауға үйренеді. Бұл – қазіргі қоғам үшін аса маңызды тұлғалық қасиеттердің бірі.

Әдістемелік құралда цифрлық мәдениетті қалыптастыру мәселесіне де ерекше көңіл бөлінген. Оқушылар интернеттегі ақпаратпен жұмыс істеу, жасанды интеллект құралдарын тиімді әрі жауапкершілікпен пайдалану, авторлық құқықты сақтау, этикалық нормаларды ұстану жөнінде білім алады. Бұл дағдылар оқушылардың цифрлық ортада қауіпсіз және саналы әрекет етуіне негіз болады.

Құралдың құрылымы мазмұндық жағынан бірізді және жүйелі. Әрбір бөлім бір-бірімен логикалық байланыста құрылып, оқушыны қарапайым түсінуден терең талдауға, қорытынды жасауға жетелейді. Сабақ соңындағы қорытынды тапсырмалар арқылы оқушылар алған білімдерін жинақтап, өз тұжырымдарын жасайды.

Бағалау жүйесі жаңартылған білім мазмұны талаптарына сай әзірленген. Бағалау критерийлері мен дескрипторлардың нақты берілуі мұғалімге оқу нәтижелерін әділ әрі тиімді бағалауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, бұл оқушылардың өз оқуына деген жауапкершілігін арттырып, өзін-өзі бағалау дағдыларын қалыптастырады.

Әдістемелік құралдың практикалық маңызы зор. Оны қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында, факультативтік курстарда, сыныптан тыс іс-шараларда, шығармашылық жобаларда және әдістемелік бірлестік жұмыстарында кеңінен қолдануға болады. Ұсынылған тапсырмалар оқушылардың оқылым, жазылым, айтылым және ой қорыту дағдыларын кешенді түрде дамытуға бағытталған.

Қорытындылай келе, «Жасанды интеллект дәуірінде оқушының функционалдық сауаттылығын дамыту: қазақ тіліндегі оқылым, пікір айту және цифрлық мәдениетті қалыптастыру әдістері» атты оқу-әдістемелік құрал – қазіргі білім беру талаптарына толық жауап беретін, ғылыми негізделген, мазмұны терең және практикалық маңызы жоғары еңбек. Бұл құрал қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімдерінің әдістемелік қорын толықтырып, білім сапасын арттыруға елеулі үлес қосады деп сеніммен айтуға болады.

Туржанова Бейбитгуль Кусаиновна
Музыка пәні мұғалімі
Шығыс Қазақстан облысының білім басқармасы
Марқакөл ауданы бойынша білім бөлімінің "№1 Марқакөл орта мектебі" КММ

ЕРЕКШЕ БІЛІМДІ ҚАЖЕТ ЕТЕТІН БАЛАЛАРМЕН МУЗЫКА САБАҒЫНДАҒЫ БЕЙІМДЕЛГЕН ӘДІСТЕР

Аңдатпа. Бұл мақалада ерекше білімді қажет ететін балалармен музыка сабағын ұйымдастырудың бейімделген әдістері ғылыми-публицистикалық тұрғыда талданып, инклюзивті білім беру жағдайында музыкалық-педагогикалық үдерісті дараландырудың мазмұндық және әдістемелік негіздері кешенді сипатталады. Музыка пәнінің эмоционалдық, когнитивтік және әлеуметтік дамуға ықпал ететін қуаты ерекше білім алушылар үшін тек эстетикалық тәрбие құралы ғана емес, тұлғалық әлеуетті ашудың, коммуникативтік кедергілерді еңсерудің, сенсорлық үйлесімділікті қалыптастырудың пәрменді тетігі екендігі дәйектеледі. Автор бейімделген әдістерді іріктеу барысында баланың психофизиологиялық ерекшеліктерін, оқу мотивациясының деңгейін, қабылдау арналарын және әлеуметтік орта факторларын ескерудің маңызын негіздейді. Музыкалық әрекетті ұйымдастыруда құрылымдалған орта құру, визуалды қолдау құралдарын пайдалану, ырғақтық терапия элементтерін енгізу, шағын қадамдар стратегиясын қолдану, қалыптастырушы бағалау

тәсілдерін жүйелеу жолдары қарастырылады. Мақалада ерекше білімді қажет ететін балалардың әртүрлі санаттарына арналған практикалық әдістемелік ұсынымдар ұсынылып, инклюзивті сыныптағы мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі мен рефлексивтік мәдениетінің шешуші рөлі айқындалады. Зерттеу мазмұны заманауи білім беру парадигмасы аясында музыка пәнін оқытудың жаңартылған тәсілдерін енгізуге бағытталған.

Кілт сөздер: инклюзивті білім беру, ерекше білімді қажет ететін балалар, музыка сабағы, бейімделген әдістер, музыкалық терапия элементтері, дараланған оқыту, педагогикалық қолдау, эмоционалдық даму, коммуникативтік құзыреттілік, сенсорлық интеграция.

Қазіргі білім беру кеңістігінде инклюзивтілік қағидаты тек әлеуметтік әділеттілік ұстанымы ретінде ғана емес, педагогикалық жүйенің сапалық көрсеткіші ретінде қарастырылып отыр, өйткені әрбір баланың әлеуетін барынша ашуға бағытталған оқу ортасы қоғамның зияткерлік және мәдени капиталының өсуіне тікелей ықпал етеді. Ерекше білімді қажет ететін балалармен жұмыс істеу барысында музыка пәні мұғалімінің рөлі айрықша мәнге ие болады, себебі музыка тілі вербалды коммуникациямен шектелмейтін, эмоциялық тәжірибені тікелей қозғайтын әмбебап құрал болып табылады. Музыкалық дыбыстардың ырғақтық құрылымы мен әуездік желісі баланың ішкі күйзелісін жұмсартуға, өзін қауіпсіз сезінуіне, топтық әрекетке біртіндеп қосылуына мүмкіндік береді. Инклюзивті сынып жағдайында музыка сабағы тек ән айту немесе аспапта орындау дағдысын қалыптастырумен шектелмей, тұлғаның өзіндік бағасын нығайтатын, жетістік жағдайын туғызатын кеңістікке айналуы тиіс. Мұғалім сабақ құрылымын жоспарлағанда оқу материалының күрделілік деңгейін бірізділікпен арттырып, тапсырмаларды шағын әрі нақты қадамдарға бөлгені орынды. Бұл тәсіл когнитивтік жүктемені реттеуге, баланың табысқа жету ықтималдығын арттыруға жағдай жасайды. Музыка арқылы өзін білдіру мүмкіндігі сөйлеу тілінде қиындықтары бар оқушылар үшін балама коммуникациялық арна қызметін атқарады. Ырғақтық жаттығулар қимыл-қозғалыс үйлесімділігін жетілдіруге ықпал етеді, ал топтық орындау әлеуметтік өзара әрекет дағдыларын бекітеді. Инклюзивті ортада мұғалімнің эмпатиялық ұстанымы мен кәсіби икемділігі педагогикалық үдерістің табыстылығын айқындайтын негізгі факторлардың бірі болып саналады. Сондықтан музыка сабағын бейімдеу мәселесі тек әдістемелік қадам емес, ол педагогикалық дүниетанымның өзгерісін талап ететін күрделі әрі жауапты міндет.

Ерекше білімді қажет ететін балалардың санаттары әртүрлі болғандықтан, олардың танымдық, эмоциялық және сенсорлық ерекшеліктерін ескеретін сараланған тәсіл қажет, өйткені бір әдіс барлық балаға бірдей нәтижелі бола бермейді. Көру қабілеті бұзылған оқушылар үшін дыбыстық материалдың сапасы мен айқындылығы ерекше мәнге ие болса, есту қабілеті бұзылған балалар үшін визуалды және тактильдік қолдау құралдары шешуші рөл атқарады. Интеллектуалдық дамуында ерекшелігі бар оқушыларға музыкалық материалды қарапайым құрылымнан бастап күрделендіру, қайталау жиілігін арттыру, нақты нұсқаулық беру тиімді болып келеді. Аутизм спектріндегі балаларға алдын ала болжамды әрі құрылымдалған сабақ форматы психологиялық тұрақтылық сезімін қалыптастырады, өйткені күтпеген өзгерістер оларда мазасыздық туындатуы мүмкін. Мұғалім сабақ жоспарын әзірлегенде көрнекі кестелерді, пиктограммаларды, түстік белгілерді пайдалану арқылы оқу үдерісін түсінікті әрі қолжетімді ете алады. Музыкалық әрекет барысында сенсорлық шамадан тыс жүктемені болдырмау үшін дыбыс деңгейін реттеу, жарық пен кеңістік ұйымдастырылуын бақылау маңызды. Ырғақтық соқпалы аспаптарды қолдану моторикасы әлсіз балаларға қарапайым қимыл арқылы музыкалық үдеріске қатысуға мүмкіндік береді. Оқу жетістігін бағалау кезінде салыстырмалы емес, жеке прогресті негізге алу қағидаты баланың өзіндік сенімін сақтауға ықпал етеді. Әрбір баланың жетістігі оның бастапқы мүмкіндігімен салыстырылып талданғанда ғана әділ әрі ынталандырушы нәтиже береді. Осындай дараланған көзқарас музыка сабағын шынайы инклюзивті кеңістікке айналдырады.

Музыка сабағында бейімделген әдістерді қолдану тек мазмұнды жеңілдету дегенді білдірмейді, керісінше оқу материалының мәнін сақтай отырып, оны меңгерудің балама

жолдарын ұсыну деген ұғымды қамтиды. Мысалы күрделі музыкалық шығарманы толық орындау мүмкін болмаған жағдайда оның негізгі ырғақтық үлгісін немесе қарапайым әуендік фрагментін орындау арқылы оқушы ортақ әрекетке қатыса алады. Бұл тәсіл оқшаулану сезімін азайтып, топпен бірге жұмыс істеу тәжірибесін қалыптастырады. Музыкалық импровизация элементтерін енгізу баланың шығармашылық әлеуетін ашуға, өз эмоциясын еркін жеткізуге мүмкіндік береді. Қимыл-қозғалысқа негізделген жаттығулар кинестетикалық қабылдауы басым оқушылар үшін тиімді болып саналады. Ойын технологияларын пайдалану оқу үдерісін эмоционалдық жағынан тартымды етіп, ішкі мотивацияны күшейтеді. Музыка терапиясының жекелеген элементтері тыныс алу жаттығулары мен релаксациялық әуендер арқылы психоэмоциялық тепе-теңдікті сақтауға жәрдемдеседі. Топтық хор жұмысы кезінде әр баланың мүмкіндігіне сай партия беру ұжымдық үйлесімділікті қамтамасыз етеді. Цифрлық технологиялар интерактивті бағдарламалар арқылы ноталық материалды визуалды түрде көрсетуге жағдай жасайды. Осындай кешенді тәсілдер музыка сабағын тек пәндік білім көзі емес, тұлғалық дамудың интегративті алаңы ретінде айқындайды.

Инклюзивті білім беру жағдайында музыка пәні мұғалімінің кәсіби құзыреттілігі кешенді сипатқа ие болғандықтан, ол тек пәндік мазмұнды меңгерумен шектелмей, білім алушының жеке білім беру траекториясын құрастыра алу қабілетін де қамтуы тиіс, өйткені әр баланың танымдық профилі, қабылдау қарқыны мен мінез-құлық ерекшелігі бір-біріне ұқсамайды. Педагог оқыту мақсаттарын икемді түрде түрлендіріп, күтілетін нәтижелерді баланың нақты мүмкіндігіне сәйкестендірген жағдайда ғана оқу үдерісі формалды талаптан шынайы дамытушы ортаға айналады. Музыка сабағында қолданылатын әдіс-тәсілдердің тиімділігі мұғалімнің диагностикалық құзыретіне тәуелді, себебі ол оқушының жетістігін сыртқы көрсеткіштер арқылы емес, ішкі ілгерілеу динамикасы арқылы саралай білуі қажет. Осы тұрғыда педагогтың педагогикалық интуициясы мен ғылыми негізделген талдау дағдылары өзара үйлескенде, сабақ мазмұны баланың әлеуетін ашуға бағытталған жүйелі әрекетке ұласады. Ерекше білімді қажет ететін балалармен жұмыс барысында мұғалім эмоционалдық күйзеліс белгілерін дер кезінде аңғарып, алдын алу шараларын ұйымдастырғаны жөн, өйткені психологиялық жайлылық сақталмаған жағдайда музыкалық белсенділік те төмендейді. Педагог сабақ құрылымына вариативті элементтер енгізіп, оқушыға таңдау мүмкіндігін ұсынғанда, оның дербестік сезімі күшейіп, жауапкершілік деңгейі артады. Кәсіби құзыретті мұғалім вербалды нұсқаумен қатар вербалды емес коммуникация құралдарын саналы түрде пайдаланып, көзқарас, ишара, дене қимылы арқылы қолдау білдірудің тәрбиелік әлеуетін іске қосады. Оқу ортасының қауіпсіздігін қамтамасыз ету тек физикалық кеңістікпен шектелмей, психологиялық сенімділік атмосферасын қалыптастыруды да талап етеді, өйткені сенім бар жерде шығармашылық белсенділік еркін дамиды. Музыка сабағында табысты тәжірибе жинақтаған бала өзін қоғамның толыққанды мүшесі ретінде сезіне бастайды, бұл оның әлеуметтік бейімделуіне ұзақ мерзімді оң әсерін тигізеді. Демек музыка пәні мұғалімінің кәсіби құзыреттілігі көпқырлы педагогикалық мәдениетке негізделгенде ғана инклюзивті білім беру идеясын нақты тәжірибеде жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Педагогтың кәсіби дамуы үздіксіз сипат алған жағдайда, ол заманауи ғылыми зерттеулерге сүйене отырып, оқыту стратегияларын жаңартып, тәжірибелік әрекетін үнемі жетілдіріп отырады, өйткені инклюзивті орта тұрақты ізденісті қажет етеді. Музыка сабағында рефлексиялық талдау жүргізу мұғалімге тек әдістемелік кемшіліктерді анықтауға емес, сонымен бірге өзінің эмоционалдық реакцияларын түсінуге де мүмкіндік береді, бұл кәсіби күйіп кетудің алдын алуға жағдай жасайды. Ерекше білімді қажет ететін балалармен жұмыс барысында педагог икемді уақыт менеджментін қолданғаны жөн, себебі кейбір тапсырмалар жоспарланған уақыттан ұзағырақ орындалуы мүмкін, ал асығыстық оқу сапасына кері әсерін тигізеді. Сабақ мазмұнын пәнаралық байланыс негізінде ұйымдастыру баланың әлемді тұтас қабылдауына ықпал етеді, өйткені музыка әдебиетпен, бейнелеу өнерімен, тарихпен табиғи түрде ұштасады. Мұғалім оқу жетістігін тіркеудің балама формаларын енгізгенде, мысалы портфолио немесе аудио жазбалар арқылы ілгерілеуді көрсету тәсілдерін қолданғанда, бағалау

үдерісі формалды сипаттан арылып, дамытушы сипатқа ие болады. Педагогикалық такт сақталған жағдайда оқушының қателігі жазаланатын әрекет емес, үйренудің заңды кезеңі ретінде қабылданады, бұл оның ішкі еркіндігін шектемейді. Мұғалім сыныптағы өзара сыйластық мәдениетін қалыптастырғанда, құрдастар тарапынан қолдау тетігі іске қосылып, инклюзивті орта шынайы ынтымақтастық алаңына айналады. Музыка арқылы жүзеге асатын бірлескен шығармашылық жобалар балалардың жауапкершілігін арттырып қана қоймай, өзара тәуелділік сезімін де нығайтады. Кәсіби құзыретті педагог қиын педагогикалық жағдайларда сабыр сақтап, шешімді эмоцияға емес, педагогикалық талдауға сүйене отырып қабылдайды, бұл оның беделін күшейтеді. Осылайша, мұғалімнің терең теориялық дайындығы мен практикалық икемі өзара сабақтасқанда, музыка сабағы ерекше білімді қажет ететін балалар үшін дамудың, өзін-өзі танытудың және әлеуметтік үйлесім табудың нәтижелі кеңістігіне айналады.

Қорытындылай келе, инклюзивті білім беру жағдайында музыка сабағын бейімдеп ұйымдастыру ерекше білімді қажет ететін балалардың тұлғалық дамуына, әлеуметтік кірігуіне және эмоционалдық тұрақтылығына ықпал ететін стратегиялық маңызы бар педагогикалық бағыт екендігі айқындалады, өйткені музыка әмбебап тіл ретінде баланың ішкі әлеміне тікелей әсер етіп, оның әлеуетін ашуға мүмкіндік береді. Бейімделген әдістерді ғылыми негізде таңдап, жүйелі әрі саналы қолданған жағдайда ғана оқу үдерісі формалды талаптарды орындау шеңберінен шығып, шынайы дамытушы сипатқа ие болады. Музыка пәні мұғалімінің кәсіби құзыреттілігі, әдістемелік икемділігі және гуманистік ұстанымы сабақ мазмұнын әр баланың мүмкіндігіне сәйкес ұйымдастыруға жағдай жасап, білім алушының табыс тәжірибесін жинақтауына жол ашады. Ерекше білімді қажет ететін балалар үшін қолайлы психологиялық ахуал қалыптастырылған ортада шығармашылық белсенділік артып, өзіне деген сенім нығаяды, ал бұл олардың жалпы оқу мотивациясына және өмірлік бағдарларына оң ықпал етеді. Музыкалық әрекет барысында қалыптасқан коммуникативтік дағдылар мен бірлескен жұмыс тәжірибесі баланың қоғамдағы орнын сезінуіне, өз құндылығын түсінуіне негіз болады. Осы тұрғыдан алғанда музыка сабағы тек эстетикалық тәрбие құралы емес, әлеуметтік әділеттілік пен тең мүмкіндік идеясын жүзеге асыратын пәрменді білім беру алаңы болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Darrow A.A., Adamek M. Recent and Potential Developments in Special Music Education // General Music Today. – 2018. – Vol. 31, Issue 3. – P. 32-36.

2. McCord K. Teaching the Postsecondary Music Student with Disabilities. – Oxford: Oxford University Press, 2015. – 280 p.

3. Захарова И.Ю., Моржина Е.В. Игровая педагогика: таблица развития, подбор и описание игр. – М.: Теревинф, 2022. – 176 с.

4. Козырева О.А., Кондратьева С.Ю. Специальная педагогика и психология. – Красноярск: СФУ, 2021. – 336 с.

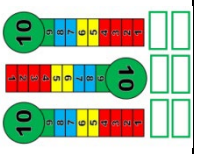
Турлыбаева Асель Кабылбековна
Учитель русского языка и литературы
Школа-гимназия №1 имени Шерхана Муртазы
Жамбылская область, Жуалынский район

СЛОВЕСНЫЕ «РАСКОПКИ»

Раздел:	Язык и общение	
ФИО педагога	**Турлыбаева Асель Кабылбековна**	
Дата:		
Класс: 6	**Количество присутствующих:**	**Количество отсутствующих:**
Тема урока	Словесные «раскопки».	
Цели обучения в соответствии с учебной программой	6.3.4.1 использовать виды чтения, включая изучающее и выборочное чтение; 6.2.3.1 соблюдать лексические нормы, связанные с выбором соответствующих слов, избегая повторов.	
Учебные цели	Использует виды чтения, включая изучающее и выборочное чтение;соблюдает лексические нормы, связанные с выбором соответствующих слов, избегая повторов.	
Привитие ценности программы «Адал азамат» По пр№123(26.05.2025)-проект «Адал азамат»	Ценности: **Созидание и новаторство** первоначальные знания о природных и социальных объектах, связи живой и неживой природы, о науке, научном знании; умение проводить элементарные измерения, работу с инструментами для решения практических задач.	

Ход урока

Этап урока/ Время	Действия педагога	Действия ученика	Оценивание	Ресурсы
Начало урока 10мин.	**I.Организационный момент.** **Эмоциональный настрой на урок** Здравствуйте, ребята и учителя! Мы начинаем урок. Я хочу начать наш урок с психологического настроя. **Объединение в команды:** Прием «Колокольчик» **Г р у п п ы:** ✓ № 1 группа. ✓ №2 группа. **II.Проверка домашнего задания.** **Записываем число и тему сегодняшнего нашего урока:** Словесные «раскопки» **III. Изучение нового материала** Сравните данные однокоренные глаголы. Попробуйте найти исходное слово, от которого они образованы. Чем они	Эмоциональный настрой учащихся. Объединяются в команды	ф/о Отвечает ан вопросы-1б	

	различаются? Записать, написать, подписаться, расписаться,переписать,писать, выписать, дописывать, описать, переписываться.	Прогнозируют темы урока Записывают, слушают		Презентация
Середина урока. **30 мин.**	**Упражнение №1** Послушайте отрывок из стихотворения А.С. Пушкина «Зимний вечер» и найдите глаголы, обозначающие начало действия. Какая морфема придаёт глаголам значение начала действия? От каких частей речи они образованы? Каково значение приставки за- ? Буря мглою небо кроет, Вихри снежные крутя; То, как зверь, она завоет, То заплачет, как дитя, То по кровле обветшалой Вдруг соломой зашумит, То, как путник запоздалый, К нам в окошко застучит. В русском языке глаголы образуются в основном п р и с т а в о ч н ы м и с у ф ф и к с а л ь н ы м способами. Чаще всего глаголы образуются от других, уже имеющихся в языке глаголов с помощью приставок: на- + писать; под- + писать; за- + писать; про- + читать; пере- + читать; рас- + сказать; с- + бежать; по- + бежать. От других частей речи глаголы образуются суффиксальным способом: обед + -а-(ть) = обедать; звон +-и-(ть) = звонить. Некоторые глаголы образуются приставочно-суффиксальным способом: по- + кашл(ять) + -ива-(ть) =покашливать; до- + звонить + -ся = дозвониться. **Самостаятельная работа.** **1.**Образуйте глаголы с помощью приставок. Подберите к ним подходящие по смыслу слова. С любыми двумя полученными словосочетаниями составьте распространённые предложения. По- + строить – построить (дом, школу, здание) При- + бежать – прибежать (в школу, домой, на стадион) До- + … Под- + … Пере- + … Вы- + … **2.**Образуйте глаголы с помощью суффиксов. Подберите к ним подходящие по смыслу слова. С любыми двумя глаголами составьте вопросительные предложения. Обед + -а-(ть) – обедать (в кафе, столовой, дома) Шаг + -а-(ть) – шагать (по площади, быстро) Голод + Дум(а) +	Слушают отрывок из стихотворения А.С. Пушкина «Зимний вечер» и найдите глаголы, обозначающие начало действия. Образуют глаголы с помощью приставок. Списывают глаголы. Читают пословицы и объясняют их смысл. Работают в группах.	Подбирает к ним подходящие по смыслу слова-1б Подбирает к ним подходящие по	Презентация Учебник Презентация Презентация Учебник Презентация Презентация Учебник Презентация Презентация Презентация Учебник Видеоролик Презентация

	Игр(а) + Мечт(а) + Ужин + **Физкультминутка.**	Работают в парах.	смыслу существительные-1б.	
	Упражнение №4(на доске) Спишите глаголы. Докажите, что они образованы суффиксальным способом. Обозначьте суффикс. Какое значение он придаёт глаголам? Подберите к ним подходящие по смыслу существительные. Глотнуть – глотать; зевнуть, кивнуть, крикнуть, прыгнуть,мелькнуть, сверкнуть, махнуть.	Читают фрагмент из стихотворения С.А. Есенина, вставляя вместо точек подходящие по смыслу глаголы	Читает пословицы и объясняет их смысл-1б.	
	Упражнение №5 Прочитайте пословицы и объясните их смысл. 1) Что написано пером – не вырубишь топором. 2) Ласковым словом и камень растопишь. 3) Слово не воробей: вылетит – (не)поймаешь. 4) Выстрелив, пули (не) схватишь, а слово, сказав, (не)поймаешь.	Выполняют задания Выполняют задания Определяют верные ответы	Выполняет задания-1б	
	Работа в группах. **1-группа.** 1. Выпишите из 1-й пословицы глагол. Обозначьте его морфемный состав. От какого слова и каким способом он образован? Покажите графически. 2. Спишите 3-ю пословицу. Докажите, что выделенный глагол образован приставочным способом.Объясните написание не с глаголом. 3. Образуйте глаголы от слова лететь с помощью приставок. 4. Определите вид, время и лицо выделенного глагола в 3-й пословице. 5. Докажите, что в глаголе долетит приставка до- указывает на доведение действия до конца. **2-группа.** 1. Выпишите из 2-й пословицы глагол. Обозначьте его морфемный состав. От какого слова и каким способом он образован? Покажите графически. 2. Спишите 4-ю пословицу. Докажите, что выделенный глагол образован приставочным способом.Объясните написание не с глаголом. 3. Образуйте глаголы от слова рубить с помощью приставок. 4. Определите вид, время и лицо выделенного глагола в 4-й пословице. 5. Докажите, что в глаголе затопить (печь) приставка за- указывает на начало действия. **Работа в парах.** Образуйте глаголы от данных слов. Составьте с любыми двумя глаголами распространённые предложения. Объясните		Составляет с любыми двумя глаголами распространённые предложения-1б Находит «потерянные» слова-1б Отвечает на вопросы-1б	

	значение глаголов, образованных от междометий. Двое – удвоить, трое; красный – краснеть, жёлтый, голубой, чёрный, зелёный; ах – ахать, ох, ух. **Найдите «потерянные» слова.** Прочитайте фрагмент из стихотворения С.А. Есенина, вставляя вместо точек подходящие по смыслу глаголы. Какие из них образованы от междометий? Поёт зима – ..., Мохнатый лес ... Стозвоном сосняка. Кругом с тоской глубокою ... в страну далёкую Седые облака. **Прием «Найди слов»** **https://wordwall.net/ru/resource/52856089/ключевые-слова-урока-словесные-раскопки** **Прочитайте. Какие ошибки допустили дети в образовании глаголов?** 1) – Пойдём в этот лес заблуждаться. Да что ты от меня всё ухаживаешь? 2) – Ты же пил чай. – Да не пил я. Я только пивнул капельку. 3) Стрелка на часах ходнула разок. 4) Я только немножко откуснул от пирожка. **Прием «Верный неверный»** 1) Глагол чернеть образован суффиксальным способом. 2) Глагол разговаривать образован приставочным способом. 3) Глагол рассмотреть образован приставочным способом. 4) Приставка за- в глаголе запеть указывает на начало дей- ствия. 5) Приставка до- в глаголе доесть указывает на доведение дей- ствия до конца.		Отвечает на вопросы-1б Определяет верные ответы-1б	
Конец урока. 5мин.	**Итог урока.** **(К, Ф)** Вспомните, чему вы научились на этом уроке, что было для вас сложным, легким в исполнении **Рефлексия** **Домашнее задание:** Подготовьте лингвистический рассказ на тему «Словообразование глаголов». Подберите и запишите 7 глаголов, образованных приставочным способом, и составьте с ними распространённые предложения.	Учащиеся оценивают свою работу на уроке. Учащиеся записывают домашнее задание .	Словесная оценка учителя	Презентация Учебник русского языка и литературы,
	Наш урок подошёл к концу. Желаю хорошего дня! До свидания!			

Молдабекова Лаззат Бегдильдаевна
Физика және арнайы пән оқытушысы
”Тараз политехникалық колледжі” мекемесі
Жамбыл облысы, Тараз қаласы

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІ ФИЗИКА ЕСЕПТЕРІН ОҚЫТУДА ПАЙДАЛАНУ ЖОЛДАРЫ

Аннотация. Мақалада қазіргі техникалық және кәсіптік білім беру жүйесінде кеңінен қолданылып келе жатқан жасанды интеллект технологияларын физика есептерін оқыту үдерісінде пайдаланудың теориялық және практикалық жолдары ғылыми-публицистикалық тұрғыда жан-жақты талданады. Автор физика есептерінің студенттің логикалық ойлауын, аналитикалық қабілетін және ғылыми дүниетанымын қалыптастырудағы рөлін негізге ала отырып, жасанды интеллект құралдарының есеп шығару әдістемесін жетілдірудегі мүмкіндіктерін ашады. Физикадағы күрделі заңдылықтар мен абстрактілі ұғымдарды меңгерту барысында интеллектуалды жүйелердің оқыту үдерісін дербестендіру, қателерді талдау және модельдеу қызметтері кеңінен сипатталады. Сонымен бірге колледж оқытушысының кәсіби қызметіндегі өзгерістер, педагогикалық жауапкершілік және технологияны мақсатқа сай қолдану мәселелері қарастырылады. Мақалада жасанды интеллекттің физика есептерін оқытуда тиімді пайдаланылуы білім сапасын арттырудың маңызды шарты екені ғылыми негізде дәлелденеді.

Кілт сөздер: жасанды интеллект, физика есептері, цифрлық білім беру, модельдеу, есеп шығару әдістемесі, педагогикалық инновация.

Қазіргі қоғамдағы ғылыми-техникалық прогрестің жеделдеуі техникалық және кәсіптік білім беру жүйесінде физика пәнін оқыту мазмұны мен әдістерін жаңаша қарастыруды талап етеді. Физика табиғат заңдарын түсіндіретін іргелі ғылым болғандықтан, оны оқытуда тек теориялық біліммен шектелу жеткіліксіз. Колледж студенттері үшін физикалық заңдылықтарды кәсіби бағытта түсіну және оларды практикалық есептерде қолдану ерекше маңызды. Есептер шығару арқылы студент физикалық құбылыстардың себеп-салдарлық байланысын терең түсінеді және алған білімін болашақ кәсіби қызметінде қолдануға үйренеді.

Алайда көптеген студенттер үшін физика есептері күрделі әрі абстрактілі болып көрінеді. Бұл әсіресе техникалық мамандықтарда оқитын, бірақ теориялық пәндерге дайындық деңгейі әртүрлі студенттер арасында жиі байқалады. Осы тұста жасанды интеллектке негізделген оқыту құралдары есептерді меңгертудің жаңа мүмкіндіктерін ұсынады. Интеллектуалды жүйелер студенттің дайындық деңгейін ескеріп, тапсырмалардың күрделілік дәрежесін реттей алады. Бұл тәсіл студентті шамадан тыс қиындыққа ұшыратпай, біртіндеп дамуына жағдай жасайды.

Физика есептерін оқыту үдерісінде жасанды интеллект студенттің ойлау логикасын талдай отырып, оның қандай кезеңде қате жібергенін нақты анықтайды. Мұндай талдау дәстүрлі оқытуда жиі ескерілмей қалатын маңызды тұстарды айқындауға мүмкіндік береді. Нәтижесінде есеп шығару үдерісі саналы әрі жүйелі сипат алады.

Физика есептерін оқытуда жасанды интеллектті қолданудың маңызды бағыттарының бірі – есептің шешу жолын кезең-кезеңімен модельдеу мүмкіндігі. Интеллектуалды платформалар есептің шартын талдаудан бастап, формулаларды таңдауға және соңғы нәтижені түсіндіруге дейінгі барлық кезеңді визуалды түрде көрсете алады. Бұл әсіресе механика, электр және магнетизм, оптика сияқты бөлімдерді оқытуда тиімді болып табылады.

Студент әрбір қадамның физикалық мағынасын түсіне отырып, есеп шығару алгоритмін меңгереді. Мұндай тәсіл механикалық жаттауды азайтып, ғылыми ойлауды қалыптастырады. Физика есептері арқылы студент эксперименттік және теориялық білімнің өзара байланысын аңғарады. Жасанды интеллект есептерді өндірістік немесе техникалық жағдаяттармен

байланыстыра отырып ұсыну арқылы пәннің практикалық маңызын арттырады. Бұл студенттің пәнге деген қызығушылығын тұрақтандырады.

Колледж оқытушысы үшін де мұндай жүйелер сабақ құрылымын тиімді ұйымдастыруға көмектеседі. Себебі күрделі есептердің шешу барысын түсіндіруге кететін уақыт үнемделеді. Бұл уақытты оқытушы терең талдау, тәжірибелік тапсырмалар және кәсіби бағыттағы есептерге арнай алады.

Жасанды интеллекттің физика есептерін оқытудағы тағы бір маңызды қыры – оқыту үдерісін дербестендіру мүмкіндігі. Әр студенттің логикалық ойлау жылдамдығы, математикалық дайындығы және физикалық интуициясы әртүрлі. Интеллектуалды жүйелер осы ерекшеліктерді ескеріп, әр студентке жеке тапсырмалар ұсына алады. Бұл тәсіл білім алушылар арасындағы дайындық деңгейінің айырмашылығын азайтуға ықпал етеді.

Физика есептерін орындау барысында жүйе студенттің қателерін жинақтап, сол қателерге бағытталған қосымша тапсырмалар береді. Мұндай жұмыс студенттің әлсіз тұстарын жүйелі түрде түзетуге мүмкіндік береді. Студент өз жетістігін нақты көрсеткіштер арқылы көре отырып, оқу үдерісіне жауапкершілікпен қарай бастайды. Бұл оның өзін-өзі бағалау мәдениетін қалыптастырады.

Физика пәнін колледжде оқытуда мұндай тәсіл студентті пассивті тыңдаушыдан белсенді зерттеушіге айналдырады. Оқытушы бұл жағдайда білім көзі ғана емес, оқу үдерісін ұйымдастырушы және бағыттаушы ретінде көрінеді. Осындай өзара әрекеттестік оқу сапасын арттырудың тиімді жолына айналады.

Физика есептерін оқытуда жасанды интеллектті пайдалану студенттің ғылыми дүниетанымын қалыптастыруда ерекше рөл атқарады, себебі ол білімді дайын күйінде қабылдаудан гөрі оны танымдық әрекет арқылы меңгеруге бағыттайды. Интеллектуалды модельдеу жүйелері физикалық құбылыстарды динамикалық түрде көрсету арқылы студенттің елестету қабілетін күшейтеді.

Бұл әсіресе уақытқа, кеңістікке немесе қозғалысқа байланысты үдерістерді түсіндіруде маңызды. Студент формуланың артында тұрған нақты құбылысты түсіне бастайды. Мұндай визуализация физикалық заңдылықтардың әмбебап сипатын түсінуге көмектеседі.

Студент бір ғана есептің әртүрлі бастапқы шарттарда қалай өзгеретінін бақылай отырып, заңдардың тұрақтылығын сезінеді. Бұл білімнің формальды емес, мазмұнды түрде қалыптасуына ықпал етеді. Ғылыми тұрғыдан ойлау дағдысы біртіндеп дамып, студент есеп нәтижесін жай сан ретінде емес, табиғи үдерістің салдары ретінде қабылдайды.

Осындай тәсіл физика пәнін абстрактілі ғылым емес, нақты өндірістік және техникалық үдерістерді түсіндіретін жүйе ретінде қабылдауға мүмкіндік береді. Жасанды интеллект осы үдерісте танымдық көпір қызметін атқарады.

Интеллектуалды жүйелердің көмегімен жүргізілетін виртуалды зерттеулер студентті ғылыми ізденіс логикасына бейімдейді. Студент тәжірибе жүргізу барысында тек нәтижені ғана емес, оған жету жолын да талдауға үйренеді. Гипотеза ұсыну, оны тексеру және қорытынды жасау әрекеттері жүйелі сипат алады.

Бұл үдеріс физика есептерін стандартты тапсырмадан зерттеу құралына айналдырады. Жасанды интеллект параметрлерді еркін өзгертуге мүмкіндік бере отырып, студентке салыстырмалы талдау жасау дағдысын қалыптастырады. Әртүрлі нәтижелерді салыстыру арқылы студент себеп пен салдардың арасындағы байланысты терең түсінеді.

Бұл қабілет тек физика пәні үшін емес, жалпы ғылыми және кәсіби ойлау үшін маңызды. Физика есептері осы тұрғыдан алғанда студенттің болжау, талдау және дәлелдеу қабілетін дамытатын құралға айналады. Оқытушы үшін мұндай орта оқу үдерісін зертханалық деңгейде ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Нәтижесінде физика сабағы тек білім берумен шектелмей, ғылыми мәдениетті қалыптастыру алаңына айналады.

Жасанды интеллект технологияларын қолдану барысында педагогикалық жауапкершіліктің артуы білім беру үдерісінің сапасына тікелей әсер етеді. Интеллектуалды жүйелер ұсынатын автоматтандырылған шешімдер оқытушы тарапынан саналы бақылауды

талап етеді. Егер технология бақылаусыз қолданылса, студент есептің ішкі логикасын түсінбей, дайын нәтижеге тәуелді болып қалуы мүмкін.

Сондықтан оқытушы жасанды интеллектті есеп шығару үдерісін жеңілдететін көмекші құрал ретінде пайдалануы тиіс. Студентке шешім жолын өз бетінше ойлауға мүмкіндік беру педагогикалық қағидалардың бірі болып қала береді. Технология есептің күрделі тұстарын түсіндіруде қолдау көрсеткенімен, шешім қабылдау жауапкершілігі студенттің өзінде болуы қажет.

Бұл тәсіл студенттің аналитикалық ойлауын сақтауға және дамытуға мүмкіндік береді. Оқытушы осы тепе-теңдікті сақтаған жағдайда ғана жасанды интеллекттің оң әсері байқалады. Физика есептері мұндай жағдайда ойлау машығын қалыптастыратын құрал ретінде өз маңызын жоғалтпайды.

Педагогтің кәсіби дайындығы жасанды интеллектті тиімді пайдаланудың негізгі шарты болып табылады. Колледж оқытушысы интеллектуалды жүйелердің мүмкіндігін ғана емес, олардың шектеулерін де жете түсінуі тиіс. Әрбір ұсынылған шешім педагогикалық мақсатқа сәйкестігі тұрғысынан бағалануы қажет.

Оқытушы есептің мазмұнын, студенттің дайындық деңгейін және оқу мақсатын ескере отырып, технологияны орынды қолдана білуі тиіс. Бұл үшін әдістемелік икемділік пен тәжірибелік талдау маңызды рөл атқарады. Жасанды интеллектті дұрыс қолдана алатын оқытушы оқу үдерісін терең әрі мазмұнды ете алады.

Мұндай жағдайда технология студенттің ойлау белсенділігін шектемей, керісінше оны ынталандырады. Педагог технологияны басқарушы субъект ретінде әрекет еткенде ғана оқу сапасы артады. Физика есептерін оқытуда бұл тәсіл ерекше маңызды, себебі пәннің мазмұны логикалық дәлдік пен ойлау тереңдігін талап етеді. Нәтижесінде жасанды интеллект пен оқытушы шеберлігінің үйлесімі сапалы білім берудің берік негізіне айналады.

Қорытындылай келе, жасанды интеллектті физика есептерін оқытуда пайдалану техникалық және кәсіптік білім беру жүйесінде білім сапасын арттырудың маңызды бағыттарының бірі болып табылады. Интеллектуалды технологиялар есеп шығару әдістемесін жетілдіріп қана қоймай, студенттің ғылыми және кәсіби ойлауын дамытуға ықпал етеді.

Физика пәні арқылы қалыптасатын логикалық, аналитикалық және зерттеушілік қабілеттер қазіргі қоғамда аса маңызды. Жасанды интеллект осы қабілеттерді дамытуға қолайлы жағдай жасайды. Бірақ технологияны қолдану саналы әрі педагогикалық мақсатқа сай болуы тиіс.

Колледж оқытушысының кәсіби шеберлігі бұл үдерісте шешуші рөл атқарады. Физика есептерін оқытуда жасанды интеллект пен педагогикалық тәжірибенің үйлесімі ғана сапалы білімге қол жеткізеді. Осы тұрғыдан алғанда жасанды интеллект физика пәнін колледжде оқытудағы инновациялық өзгерістердің маңызды негізіне айнала алады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Интеллектуальные системы в обучении физике: методическое пособие / Под ред. К.А. Хайдарова. – Алматы: НИИ педагогических наук, 2023. – 167 с.

2. Андреев, С.И. Применение искусственного интеллекта в образовании: возможности и перспективы / С.И. Андреев // Информационные технологии в образовании. – 2022. – № 3. – С. 32–41.

3. OECD. Digital Education Outlook 2023: Artificial Intelligence in Learning. – Paris: OECD Publishing, 2023. – 210 p.

4. Zawacki-Richter, O. Systematic Review of Research on Artificial Intelligence Applications in Higher Education / O. Zawacki-Richter, V. Marin, M. Bond // International Journal of Educational Technology in Higher Education. – 2021. – Vol. 18, No. 1. – P. 1–27.

Чушекова Айман Ахметовна
Қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі
Абай облысы білім басқармасының Семей қаласы білім бөлімінің
«№52 жалпы орта білім мектебі» коммуналдық мемлекеттік мекемесі

ҚАЗАҚ ТІЛІ ГРАММАТИКАСЫН ӨМІРЛІК ЖАҒДАЯТТАР АРҚЫЛЫ МЕҢГЕРУ: ФУНКЦИОНАЛДЫҚ ТӘСІЛ

Тіл меңгеру процесіндегі ең үлкен парадокс – оқушының грамматикалық ережені мінсіз біле тұра, сол тілде еркін сөйлей алмауы. Мектеп тәжірибесінде оқушылар жақшаны ашу, көп нүктенің орнына тиісті жалғауды қою немесе сөйлем мүшелеріне синтаксистік талдау жасау сияқты жазбаша жаттығуларды қатесіз орындайды. Алайда, шынайы өмірдегі ауызша қарым-қатынас барысында, өз ойын жеткізуде қатты қиналады немесе тілдік кедергінің (барьердің) салдарынан мүлдем үнсіз қалады.

Бұл – грамматиканы тірі коммуникациядан бөліп, жеке дара, жасанды түрде оқытудың тікелей салдары. Ережеге құрылған академиялық білім оқушыға нақты өмірлік ситуацияларда көмектеспейді. Сондықтан қазіргі қазақ тілі сабақтарында грамматикалық тұлғаларды жаттанды жүйе ретінде емес, нақты өмірлік жағдаяттармен тікелей байланыстыра отырып оқытудың, яғни функционалдық тәсілдің маңызы зор.

1. Функционалдық грамматика: Ережеден – мысалға емес, жағдаяттан – ережеге

Дәстүрлі оқыту әдістемесінде мұғалім алдымен тақтаға ережені жазады, содан кейін ғана оған мысал келтіріп, жаттығу орындатады. Функционалдық грамматика бұл процесті керісінше жүргізуді (индуктивті тәсіл) ұсынады. Оқушыларға дайын формула бергенше, нақты бір өмірлік ситуация ұсынылады.

Мысалы, «Дүкенде», «Дәрігердің қабылдауында» немесе «Қоғамдық көлікте» деген тақырыптар аясында диалог құрылады. Егер сабақтың грамматикалық мақсаты бұйрық немесе шартты райды өту болса, оқушылар дәрігер мен науқастың сөйлесу процесінде («Уақытында ұйықтаңыз», «Егер диета ұстасаңыз, тез жазыласыз», «Дәріні ішпесеңіз, ауруыңыз асқынады») осы грамматикалық формалардың қандай қызмет атқарып тұрғанын өздері табады. Яғни, оқушы жалғаудың атын немесе грамматикалық категориясын емес, оның қандай коммуникативтік мақсатты (өтіну, бұйыру, келісім беру, шарт қою) орындап тұрғанын бірінші кезекте ұғынады. Тілдік форманы қызметіне қарай тану – оқушының грамматиканы өмірде саналы түрде қолдануына әкеледі.

2. Мәтінге негізделген оқыту: Тілдің табиғи ортасын сақтау

Оқулықтардағы бір-бірімен мағыналық байланысы жоқ, контекстен жұлынған жалғыз сөйлемдерге грамматикалық талдау жасау – тілдің табиғатына қайшы құбылыс. Тіл – тұтас бірлік, сондықтан оны мәтінге негізделген тәсілмен (Text-based approach) оқыту әлдеқайда пайдалырақ.

Оқушылар грамматикалық тұлғалардың мәтін ішіндегі қызметін, сөйлемдердің өзара логикалық байланысын көру арқылы олардың мағыналық реңктерін тереңірек түсінеді. Мысалы, етістіктің шақтарын өткенде, оқшау

сөйлемдерді дәптерге жаздырғанша, қызықты тарихи оқиға немесе белгілі тұлғаның өмірбаяны туралы тұтас, қызықты мәтін оқытылады. Оқушы мәтінді оқу және талдау барысында уақытты білдіретін формалардың (өткен шақ, осы шақ) оқиға желісін қалай байланыстырып тұрғанын, әңгімелеудің динамикасын қалай өзгертетінін сезінеді. Мәтін – грамматикалық құрылымдардың «өмір сүретін» табиғи экожүйесі, ал оқушы сол ортада тілдің қалай жұмыс істейтінін бақылаушы зерттеушіге айналады.

3. Рөлдік ойындар мен диалогтар: Пассивті білімнен активті сөйлеуге

Жаңадан өтілген кез келген грамматикалық тақырып міндетті түрде ауызша сөйлеуге (speaking) шығарылуы қажет. Дәптерге жазылып, тақтада талданған жаттығу ауызша айтылмаса, ол пассивті білім күйінде қала береді де, оқушының коммуникативті дағдысын дамытпайды.

Осы орайда рөлдік ойындар (Role-play) мен имитациялық диалогтар таптырмас құрал болып табылады. Оқушыларға үйренген жалғау-жұрнақтарды нақты сөйлеу актісінде қолданып машықтануға жағдай жасау керек. Мысалы, «Көмектес септігін» өткеннен кейін, оқушылар екі-екіден бөлініп, «Жолсерік пен турист» немесе «Сұхбат алушы журналист» рөлдеріне енеді. Олар «Мұражайға автобуспен барамыз ба, әлде таксимен бе?», «Демалысыңызды кіммен өткіздіңіз?» деп өзара сұрақ-жауап құрастырады. Бұл әдіс оқушының тілдік кедергісін бұзып, қателасудан қорқу сезімін (лингвофобияны) жояды. Сөйлеу барысында жіберілген грамматикалық қателер қызыл қаламмен сызылып немесе сөзді бөлу арқылы емес, мұғалімнің дұрыс сөйлеу үлгісін қайталап көрсетуі арқылы табиғи түрде түзетіледі.

Қорытындылай келе, грамматика – тіл үйренудің түпкі мақсаты емес, ол тек адамдар арасындағы тілдік қарым-қатынасты сауатты, дәл әрі түсінікті жүзеге асырудың құралы ғана. Оқыту процесінде құрғақ грамматикалық-аудармалық әдістерден бас тартып, функционалдық тәсілді батыл қолдану оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін арттырады. Біз оқушыға тілдің құрылысын бөлшектеп, жалаң ережелерді жаттату арқылы емес, сол тілді өзінің өмірлік қажеттілігіне жарата білуге үйрету арқылы ғана оның бойында шынайы тілдік дағдыны қалыптастыра аламыз. Өмірлік жағдаяттармен қаруланған, практикалық мәні бар грамматика – қазақ тілін кез келген ортада еркін әрі сенімді қолданудың бірден-бір негізі.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Құлмағамбетова Б.Қ. *Қазақ тілін оқыту әдістемесі*. – Алматы: Мектеп, 2015.
2. Әбдікәрімова Г. *Қазақ тілін оқытуда ойын технологияларын қолдану*. – Алматы, 2019.
3. Құрманова З.Қ. *Қазақ тілін оқытуда көрнекілік әдістерді қолдану*. – Алматы, 2017.
4. Смағұлова Г.Н. *Қазақ тілі сабағында ойын элементтерін қолдану*. – Алматы, 2018.

Еркинтаева Бахтыгуль Елеухановна
Биология пәні мұғалімі
Абай облысы білім басқармасының Семей қаласы білім бөлімінің
«№52 жалпы орта білім мектебі» коммуналдық мемлекеттік мекемесі

КҮНДЕЛІКТІ ӨМІРДЕГІ МИКРОПЛАСТИК: КӨЗГЕ КӨРІНБЕЙТІН ЖАУДАН ҚАЛАЙ ҚОРҒАНАМЫЗ?

Көптеген жылдар бойы биология сабақтарында экологиялық ластану туралы сөз қозғағанда, біз мұхиттағы мұнай қалдықтарын немесе ормандардағы қоқыс үйінділерін мысалға алып келдік. Алайда, қазіргі ғылым бізге үлкен шындықтың бетін ашты: ең қауіпті экологиялық апат бізден мыңдаған шақырым жерде емес, дәл өзіміздің асүйімізде, киім шкафымызда және ванна бөлмесінде өтіп жатыр. Көзбен көріп, қолмен ұстауға келмейтін микропластиктер (5 мм-ден кішкентай бөлшектер) мен нанопластиктер біздің күнделікті өміріміздің ажырамас, әрі өте қауіпті бөлігіне айналды. Ауамен жұтып, сумен ішіп, тамақпен жеп жатқан бұл «көрінбейтін жаудан» толықтай құтылу мүмкін болмаса да, оның ағзаға түсу мөлшерін барынша азайту — әрбір саналы адамның қолынан келетін іс.

1. Асүйіміздегі жасырын қауіп көздері

Біз микропластикті көбінесе даладағы бөтелкелерден іздейміз, бірақ ең көп пластик үлесін өз үйімізде тұтынамыз. Биологиялық тұрғыдан алғанда, ас қорыту жүйесі арқылы түсетін микропластиктердің басты көздері мыналар:

- **Пластик тақтайшалар:** Пышақпен ет немесе көкөніс тураған сайын пластик тақтайшадан көзге көрінбейтін мыңдаған микроскопиялық бөлшектер кесіліп, тамағымызға араласады. Зерттеулерге сүйенсек, бір жыл ішінде адам тек осы тақтайшаның өзінен ғана 50 граммға жуық (бір банк картасының көлеміндей) пластик жеп қояды.
- **Қалташадағы шай:** Қазіргі заманғы шай қалташалары тек қағаздан емес, ыстық суға төзімді болуы үшін полипропилен қосылып жасалады. Бір қалташа шайды қайнаған суға салғанда, шыныаяққа шамамен 11 миллиард микропластик және 3 миллиард нанопластик бөлшектері бөлініп шығады.
- **Пластик ыдыстар және микротолқынды пеш:** Тамақты пластик контейнерде сақтау және әсіресе оны микротолқынды пеште ысыту — ең үлкен қателік. Жоғары температураның әсерінен полимерлі байланыстар бұзылып, тамаққа пластикалық бөлшектермен қатар улы химиялық қоспалар (бисфенол А) сіңеді.

2. Киім-кешек және гигиена құралдарындағы полимерлер

Микропластик тек ішіп-жейтін тамағымызда ғана емес. Біз онымен тыныс аламыз және теріміз арқылы сіңіреміз. Полиэстер, нейлон, акрил және флис сияқты синтетикалық маталардан тігілген киімдер — нағыз микроталшықтардың генераторы. Кір жуғыш машинада мұндай киімдерді бір рет жуғанда, суға миллиондаған синтетикалық талшықтар бөлініп, кәріз жүйесі арқылы өзен-көлдерге құйылады. Ал үй ішінде киіп жүргенде, бұл талшықтар шаңға айналып, ауада ұшып жүреді және біздің тыныс алу жолдарымызға, өкпе альвеолаларына тікелей барады. Сонымен қатар, ванна бөлмесіндегі скрабтардың, пилингтердің және кейбір тіс пасталарының құрамындағы тазартушы «микромоншақтар» (microbeads) — таза полиэтиленнен жасалады. Олар терінің қорғаныс қабатын зақымдап қана қоймай, ауыз қуысының кілегей қабығы арқылы қанға өтуі мүмкін.

3. Көзге көрінбейтін жаудан қалай қорғанамыз? (Практикалық қадамдар)

Біз бүкіл әлемді пластиктен бір күнде тазарта алмаймыз, бірақ өз денсаулығымызды, әсіресе өсіп келе жатқан балаларымыздың жасушалық саулығын сақтау үшін қарапайым әрі тиімді әдеттерді қалыптастыруымыз керек:

- **Асүй жабдықтарын ауыстыру:** Пластик кесу тақтайшаларын толығымен ағаш (мысалы, бамбук) немесе шыны тақтайшаларға алмастырыңыз. Ағаш тақтайшалар табиғи антибактериалдық қасиетке ие және одан бөлінген микроскопиялық жаңқалар ағзаға қауіпсіз.

• **Тамақ сақтау мәдениеті:** Пластик контейнерлерден бас тартып, тамақты тек шыны немесе эмальданған ыдыстарда сақтаңыз. Микротолқынды пеште тамақ жылытқанда міндетті түрде шыны немесе керамикалық тәрелке қолданыңыз.

• **Табиғи сусындар:** Қалташадағы шайдың орнына, кәдімгі жапырақты шайды шыны немесе фарфор шәйнекте демдеп ішу әдетін қалыптастырыңыз. Бұл денсаулыққа да, қаржыға да тиімді. Су ішу үшін бір реттік пластик бөтелкелердің орнына, тот баспайтын болаттан (медициналық болат) немесе шыныдан жасалған көп реттік термокружкаларды ұстаңыз.

• **Табиғи маталар және шаңмен күрес:** Мүмкіндігінше мақта, зығыр, жібек немесе жүн сияқты табиғи матадан тігілген киімдерді таңдаңыз. Үй ішінде ауадағы пластик талшықтарын азайту үшін ылғалды тазалау жұмыстарын жиі жүргізіп, бөлмені желдетіп тұру қажет.

Күнделікті өмірдегі микропластик – бұл көзге көрінбейтін, бірақ биологиялық тұрғыдан өте қауіпті жау. Оның ағзада биоаккумуляциялануы (жинақталуы) иммундық жүйенің әлсіреуіне, ас қорытудың бұзылуына және жасушалық мутацияларға әкелетіні ғылыми дәлелденген факт. Педагог ретіндегі міндетім – жас ұрпаққа тек оқулықтағы теорияны ғана емес, күнделікті тұрмыстағы қауіпсіздік ережелерін де үйрету. Үйдегі кішігірім өзгерістер – пластик тақтайшаны лақтыру немесе жапырақты шайға көшу – шын мәнінде біздің және жақындарымыздың ұзақ мерзімді денсаулығына салынған ең үлкен инвестиция. Экологиялық мәдениет үлкен мінберлерден емес, әрқайсымыздың асүйімізден басталады. Біз тұтыну әдеттерімізді өзгертпейінше, табиғат пен ағзамызды бұл синтетикалық құрсаудан құтқара алмаймыз.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1.Микропластик бізге тағам өнімдері арқылы қалай әсер етеді? // TopDoc.kz, 2022.

2.Микропластик адам бойынан да табылды. Ол қаншалықты қауіпті? // National Geographic Kazakhstan, 2022.

3.Ғылыми зерттеулерге шолу:
микропластиктердің жасушалар мен тіндерге әсері туралы деректер // BAQ.kz, 2025.

Журналдың құрылтайшысы және иесі:
«BAYANDY» жеке кәсіпкерлігіне қарасты «KEMENGER» ғылыми-әдістемелік орталығы.

Учредитель и собственник журнала:
Научно-методический центр «KEMENGER», относящийся к индивидуальному предпринимателю «BAYANDY».

Журнал 2023 жылдың ақпан айынан бастап жарық көруде.
Басылым 1 айда 3 рет шығады.
Журнал Қазақстан Республикасының Ақпарат және Қоғамдық даму министрлігінің Ақпарат комитеті 2022 жылғы 02 желтоқсандағы Мерзімді баспасөз басылымын, ақпараттық агенттікті және желілік басылымды есепке қоюы туралы куәлігі
№ KZ22VPY00060452 берілген.

Журнал издается с февраля 2023 года.
Периодичность выпуска — 3 раза в месяц.
Журнал выдан комитетом информации Министерства информации и общественного развития Республики Казахстан
№ KZ22VPY00060452 о постановке на учет периодического печатного издания, информационного агентства и сетевого издания от 02 декабря 2022 года.

Құрметті оқырмандар мен авторлар!
Журналда жарияланған материалдар редакцияның көзқарасын білдірмейді.
Фактілер мен мәліметтердің анықтығына, сондай-ақ стилистикалық қателерге авторлар жауапты.
Журналға шыққан материалдарды редакцияның келісімінсіз көшіріп басуға болмайды.

Уважаемые читатели и авторы!
Опубликованные в журнале материалы не отражают точку зрения редакции.
Ответственность за достоверность фактов и сведений в публикациях, а также за стилистические ошибки несут авторы.
Перепечатка материалов, опубликованных в журнале, допускается только с согласия редакции.

Мекенжайы:
100012, Қарағанды қ.,
Н. Назарбаев даңғ., 19.
E-mail: kemengerustaz.kz@mail.ru
Инстаграм: kemengerustaz.kz
Сайт: kemenger-ustaz.kz
WhatsApp +77009700098
+77711812303
Басуға 15.01.2026 ж. қол қойылды.
Пішім 60*90 1/8
ш.б.т. - 26. RISO басылым.
Таралымы - 50 дана.

«BAYANDY» жеке кәсіпкерлігіне қарасты «KEMENGER» ғылыми-әдістемелік орталығының полиграфиялық қызметтер бөлімінде басылып шығарылды.

Наш адрес:
100012, г. Караганда,
пр. Н. Назарбаева, 19.
E-mail: kemengerustaz.kz@mail.ru
Инстаграм: kemengerustaz.kz
Сайт: kemenger-ustaz.kz
WhatsApp +77009700098
+77711812303
Подписано в печать 15.01.2026 г.
Формат 60*90 1/8
усл.печ.л. - 26. Печать RISO.
Тираж - 50 экз.

Отпечатано в полиграфическом отделе НМЦ «KEMENGER» ИП «BAYANDY».

QR-кодты сканерлеу арқылы бізбен тікелей байланысқа шыға аласыз.
Вы можете связаться с нами напрямую, отсканировав QR-код.

«Мұғалім — мектептің жүрегі.»